

BEYNELMİLEL SERMAYE ve

ihtilâller

HENRY COSTON

OTAĞ YAYINLARI

OTAĞ YAYINLARI

Otağ Yayınları : 33
Belgeler Serisi : 3

Dizgi – Baskı – Cilt : Otağ Matbaası
1.Baskı Tarihi : N i s a n —1974
Baskı Tarihi : EYLÜL — 1 97 6

BEYNELMİLEL SERMAYE

VE

İHTİLÂLLER

KEMAL YAMAN

HENRY COSTON

İ K İ N C İ B A S K I

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Birinci baskısı piyasaya arzedildiği zaman büyük bir alâkayla karşılanan ve mevcudu kısa bir sürede biten elinizdeki kitabın ikinci baskısını da yapmış bulunuyoruz.

Orijinal ismi «Büyük Maliye ve İhtilâller» olan bu kıymetli eseri yayınlamakla, şimdiye kadar en azından bizim kamuoyuna karanlık kalmış dört büyük ihtilâlle beynelmilel sermaye arasındaki karanlık ilişkileri güvenilir belgelerle ortaya koymuş ve halkımıza büyük bir hizmet götürmüş oluyorduk.

Bu eserin, dışımızda cereyan eden Fransız Büyük İhtilâline, Faşist, Nazi ve Bolşevik ihtilâllerine hayranlık duyan, bu ihtilâllerin sosyal hedeflerini cazip bulan kişiler için tesirli bir uyarıcı olduğuna inanıyoruz. Bu eseri okuduktan sonra okuyucu, ihtilâl ekiplerinin sermaye çevreleri ile karanlık ilişkilerini karşılaştırmak imkânını bulmuş olacaktır.

Dünyayı son iki asır içinde etkilemiş bulunan bu dört ihtilâl, Türkiye'yi de etkilemekte gecikmemiştir. Fransız İhtilâli ile Rus (Bolşevik) ihtilâlinin idealleri yurdumuzda hâlâ kavga halindedir. Onaltıncı asırdan sonra kesinleşen Prometheusçu Avrupa kültürü ile, Batı kültürünün yine Batılı anlamda bir protestosu olan Marksizm, günümüz insanının dramının iki oyuncusu durumundadır.

Bu dört ihtilâlin perde arkasının bilinmesi, bu yüzden bir zarurettir.

Kitap okunduğu zaman, Türkiye'de etkilerini hâlâ sürdürmekte olan sosyal hareketlerin ülkemize neler kazandırıp neler kaybettireceği de pek açık bir şekilde yürütecektir.

Dünün karanlıklarını aydınlığa çeviren bu eser, büyünün anlaşılması için de ihmal edilemeyecek bir kılavuz olacaktır.

Bu bakımdan bu değerli kitabın ikinci bankı-sını yapmakla, yayınevi olarak büyük bir mutluluk duyuyoruz.

OTAĞ YAYINEVİ

TAKDİM

Okuyucuya sunduğumuz bu kitap, İki ana bölümden oluşmaktadır. Sizlere, dünyayı sarsan dört ihtilâlin perde arkasını vermek istedik. Fransız kamuoyunun tanıdığı ve bu konuda otorite olarak bilinen **Henry Coston**'un yönetiminde çıkmış, «**Büyük Maliye ve İhtilâller»** kitabının yayınlanmasının uygun olacağını düşündük. Görüleceği gibi bu kitap, dört büyük ihtilâlin beynelmilel sermaye ile ilişkilerini, güvenilir belgelere dayanarak açıklamaktadır.

Bu kitabın, dışımızda cereyan eden Fransız Büyük ihtilâli, Faşist İhtilali, Nazi İhtilâli ve Bolşevik İhtilali'ne hayranlık duyan, bu ihtilâllerin sosyal hedeflerini cazip bulan kişiler için, tesirli bir uyarıcı olacağına inanıyoruz. Bu kitabı okuduktan sonra okuyucu, ihtilâllerin cenneti (!) ve ihtilâl ekiplerinin sermaye çevreleri ile karanlık ilişkilerini karşılaştırmak imkânını bulacaktır.

Dünyayı son iki asır içinde etkilemiş bulunan bu dört ihtilâl, Türkiye'yi de etkilemekte gecikmemiştir. Fransız İhtilâli ile Rus (Bolşevik) İhtilali'nin idealleri Türkiye'mizde hâlâ kavga halindedir. On-altıncı asırdan sonra kesinleşen Prometheuscu (Burjuva) Avrupa Kültürü ile, Batı Kültürü'nün yine batılı anlamda bir protestosu olan Marksizm, bugünkü insanın dramının iki oyuncusu durumundadır.

Bu dört ihtilâlin perde arkasının bilinmesi, bu yüzden bir zarurettir. Fakat dünya ihtilâllerinin perde arkasını aydınlatmakla yetinemezdik. Bu kitap Türk okuyucusuna sunulduğuna göre; Türk ihtilâllerinin bu cephesini de aydınlatmalıydı. Bu ağır görevi **Kemal Yaman** Bey'in yerine getirebileceğini düşündük. Ve gerçekten Türk okurlarının tanıdığı değerli araştırıcı, okuduktan sonra mutlaka beğeneceğiniz, çarpılacağınız ve sizi düşüncelere sevkedecek, nefes kesici eseriyle, dünya ihtilâllerinin karanlık yüzüne getirilen ilim aydınlığını, 1918 öncesi Türk ihtilâllerine tutmak görevini yerine getirdi. Eminiz, siz de aynı kanaati paylaşacaksınız.

Kemâl Yaman'ın yetkili kalemi, akıcı üslûbu, analitik rnetodun büyük bir dikkatle uygulanışı, bu kitabı ortaya koydu, Böylece, Meşrutiyet hareketlerinin yabancı güçlerle ilişkisi konusunun dürüst ve objektif bir tahlili ortaya çıktı.

Bu inceleme, bize, «Meşrutiyet Hareketleri» dediğimiz bir seri şiddet hareketlerinin neden ilân ettiği gayesine varamadığını göstermektedir. Böylece, bu ihtilâllerin, gayelerine neden varamaz olduklarını anlıyoruz. Ayrıca belirtmeliyiz ki, bu inceleme sadece yakın geçmişi aydınlatmıyor. Asıl önemli olan, Türk inkılâbının sosyal, kültürel ve ekonomik hedeflerinin gerçekleşmesi ve inkılâbımızın, millî çizgisinden sapmaması için, yabancı güçler karşısında takınması gerekli tavrı açıkça ortaya koyuyor. İhtilâllerle yabancı güçler ilişkisi doğru olarak çözülmeden, zaten, millî inkılâbımızın yozlaşmasına engel olmamız mümkün değildir.

Bir inkılâbın gerçek anlamda bir ilerleme olması, o toplumun maddî ve manevî yücelişini sağlaması için, önünde bulunan korkunç yozlaşma, sapma ve gayeye ihanet uçurumları hakkında kesin bir fikir sahibi olmak mecburiyeti vardır. Bir inkılâbın öncü kitlesinin organizasyon şekil, ahlâkı, halkla ilişkileri, ve genel olarak politikası; işte bu temel bilgiye dayanmalıdır. Aksi halde yapışılan her ilerleme hayali, bizi uçuruma sevketmekten başka bir şeye yaramaz. Bu inkılâp hareketi, yolu üzerindeki engeller hakkında sağlam bir fikir sahibi olmalıdır ki, tasarladığı hedefe varabilsin.

Bu kitap, Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarmak gibi ulvî bir gaye için yola çıkan ihtilâllerin neden, imparatorluğun yıkımını hızlandırmaktan başka bir sonuca ulaşamayacağını gösteriyor.

Kitabı bitirdiğinizde, Türkiye'de etkilerini hâlâ sürdürmekte olan sosyal hareketlerin Türkiye'mize neler kazandırıp, neler kaybettirebileceğini pek açık bir şekilde göreceksiniz.

Dünün karanlıklarını aydınlığa çeviren bu kitap, bugünü anlamanız için de ihmal edemeyeceğiniz, benimseyeceğiniz, ve seveceğiniz bir kılavuz olacaktır. Sizleri eserle başbaşa bırakıyoruz.

OTAĞ YAYINEVİ

BİRİNCİ BÖLÜM

MEŞRUTİYET HAREKETLERİ VE YABANCI TESİRLER

KEMAL YAMAN

BİRİNCİ KISIM

I. MEŞRUTİYET HAREKETİ

VE

YABANCI TESİRLER

1876 YILI ÖNCESİNDE DÜNYA VE TÜRKİYE

1876 yılında Sultan Aziz'in tahttan indirilmesi, katli ve çok kısa süre devam edebilen Meşrutiyet düzeni ile sonuçlanan I. Meşrutiyet hareketinin, ne gibi dış ve iç şartların sonucu olduğunu görmek için, 1876 öncesine bakmamız gerekmektedir.

Zira, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü korumaya menfaatleri gereği mecbur olan İngiltere, Fransa ve Almanya'nın durumu, 1876'lar arefesinde, 1854'lerdekinden tamamıyle farklı hale gelmiştir.

Osmanlı kara ordusunun 1826'da; donanmasının 1827'de tarih olmasından sonra, devletin yok olmasına birlikte çalışan büyük devletler arasında derin bir ihtilâf, «Mısır Meselesi» ile patlak verir. Bir Osmanlı valisi olan Mehmed Ali Paşa, Fransa'nın yardımı ile kuvvetlendirdiği ordusu ile devlete isyan eder. Ve nihayet, Mısır ordusu Kütahya önlerine kadar gelir. Hind yolu üzerinde stratejik bir yer olan Mısır'ın Fransa nüfuzuna girmesi, İngiltere'yi rahatsız eder. İngiltere'nin müşkül durumu bununla bitmez. Devlet, Mısır gailesini bertaraf etmek için Ruslar'ın yardımını ister. Böylece, Batı devletlerinin Osmanlı ülkelerindeki menfaatleri, Rusya ile tehlikeli bir surette çatışır.

Ancak 1840 Londra Antlaşması'ndan sonra İngiliz ve Fransız nüfuzu, Osmanlı ülkesinde kesin olarak

yerleşir. 1839 «İslâhat Fermanı» ile başlayan, 1856'da te'kit edilen, Reşit, Fuat ve Ali Paşalar'ın vefatlarına kadar sürüp giden «Tanzimat Devri», Osmanlı tarihinin son derece önemli bir bölümünü teşkil eder.

Bu devrin en önemli özelliği, Osmanlı imparatorluğu'nun devamı için, ne olursa olsun «Batı'ya bağlanmak» eğilimidir. Batı'nın diplomatik, askerî, kültürel ve ekonomik yardımı temin edilmedikçe imparatorluğun devamına imkân bulunmadığı ve bir himayenin temini için her türlü fedakârlığa katlanmak gereği... Şimdi dahi, Türkiye'mizde bir kısım aydın ve yöneticinin fikri, bundan bir milimetre daha ilerde değildir.

Tanzimat yöneticilerinin, o günün Batılı devletlerinin menfaatlerinin büyük ölçüde Osmanlı toprak bütünlüğünü koruma mecburiyetinin kolaylaştırdığı, Osmanlı İmparatorluğu'nun statükosunu koruma çalışmasında başarılı olduklarını söyleyebiliriz. İşte bu, Tanzimat yöneticilerinin ne yazık ki, tek büyüklüğüdür.

Fakat, Tanzimat'ın, dış şartların büyük ölçüde kolaylaştırdığı statükoyu koruma gibi elzem bir hedef uğruna, Osmanlı toplumunun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısını yıktığını, ve bütün Osmanlı toplumunun ekonomik ve kültürel yönden, dolayısıyle politik ve askerî bakımdan bağımlı bir «yarı sömürge» haline gelmesine, aldıkları tedbirler ve Batı'ya verdikleri tavizlerin sebep olduğunu hiç bir şekilde saklamak mümkün değildir.

Tanzimatçılar, Batı'ya verdikleri gümrük imtiyazları yoluyla, geleneksel Osmanlı sanayiinin yıkımına imkân hazırlamışlar; Batı'nın kapitalist toprak ve ticaret düzeninin Osmanlı toprak (mirî düzen) ve ticaret

düzeninin (lonca düzeninin son kalıntıları) yerini almasına fırsat verip, köylü, esnaf ve san'atkârın dehşetli bir krize sürüklenmesinin sebebi olmuşlar; Türkiye'nin, millî sanayii kurma imkânının sosyal, ekonomik ve hukukî dayanaklarını yıkmışlar; Avrupa'dan alınan, şartları son derece ağır borçlarla, devlet mâliyesinin iflâsını hazırlamışlardır.

Ayrıca, millî (yerli) bir kültür politikaları da olmamıştır. Batı'nın sınıflı toplum yapısının sonucu ve menfaatlerinin ideolojik ifadesi olan Batılı kültür değerlerinin bazen körkütük taklitçisi olmuşlar; bazen Batı'nın sömürgeci kültür değerleriyle geleneksel Osmanlı kültür değer, prensip ve müesseselerinin yan yana yaşamasını temine çabalamışlardır.

Batı kültür ve politika müesseselerinin rahatça Osmanlı toplumunda boy göstermesinin vehametini kavrayamamışlardır. Yabancı emellerinin büyük icra vasıtası masonluk ve misyonerlik teşkilâtlarının bütün imparatorluk sathında meş'um yayılışına ses çıkarma mışlar, hatta müzahir olmuşlardır. Mustafa Reşit ve Fuat Paşalar'ın masonluktan bekledikleri ümitlerin ne ölçüde gerçekleştiği münakaşa konusu olmakla beraber; Âli Paşa'nın hiç olmazsa masonluğun ne tehlikeli bir gelişme gösterdiğini farkettiği ve bundan telâşa düştüğü bilinmektedir.

Özetle, Tanzimat yöneticileri, Osmanlı toprak bütünlüğünün korunmasında ne derece başarılı diplomatlar olmuşlarsa (1); Osmanlı toplumunun korunması ve müstakbel gelişimi için gerekli bulunan geleneksel Os-

(1) Bu başarıyı değerlendirirken İngiltere ve Fransa'nın, o günkü şartlar gereği Osmanlı İmparatorluğu statükosunu koruma mecburiyeti hatırda tutulmalıdır.

rnanlı ideallerinin yeni ve üstün bir sentezini yapma ve Osmanlı toplumunun sosyal, ekonomik, kültürel yapısını yeniden tanzim etme işinde o derece başarısız olmuşlardır, Türkiye toplumunu yeniden tanzim görevini son derece hatalı bir yola sürükleyerek, bugün bizi batırmaktan başka bir marifeti olmadığı anlaşılan «Batılılaşma» illetinin topluma kesin olarak bulaşmasının meş'um başlangıcını teşkil etmişlerdir.

Kısaca Tanzimat hareketi, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma uğruna imparatorluğun varlığını ve geleceğini Batı'nın ipoteğine koymakla neticelenmiştir.

İşte bu devir boyunca; yani 1839'dan, 1871'e kadar, iç ve dış gailelerle sarsılan imparatorluk, bu devir dünya şartlarının zorlamasıyla İngiltere ve Fransa başta olmak üzere Batı'yı, Rusya karşısında Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma işinde bir müttefik olarak bulmuştu. Ancak Batılı müttefiklerin geçici dahi olsa Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü garanti etmeleri ve gerektiğinde Osmanlı ordusu ile birlik olarak Rusya'ya karşı harp açabilmeleri; imparatorluğun yıkılması halinde Rusya'nın en büyük lokmayı yutacağının muhakkak görünmesi, ve imparatorluğun zayıf, mecalsiz ve bağımlı idaresinin devamı süresince en büyük menfaati temin etmiş ve garantilemiş olmalarının sonucudur. Gerçekte İngilizler ve Fransızlar Osmanlı hâkimiyetinin pek zayıf bir şekilde sürdüğü ülkelerde menfaatlerini temin etmiş durumda idiler. Mısır, Suriye, Lübnan, Fransız menfaatlerinin; Irak, İngiliz menfaatlerinin en yoğun şekilde belirdiği ülkeler olmuştu.

Batı, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü resmen garanti etmiş görünmesine rağmen iki yüzlü politikasına devam etmiştir. O günlerde Osmanlı İmparatorluğu'nda birinci derecede bir mesele haline getirilmiş bulunan, Hıristiyan milletlerin sözde koruyuculuğu dâvası, bütün büyük devletlere Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işlerine karışma imkânı veriyordu. Bu müdahalelerin anlamı, çok defa Hıristiyan milletlere Osmanlı toplum düzeninden apayrı bir rejimin tatbikini istemekti. Tarihimizde «Doğu Vilâyetleri», yahut «Rumeli Reform Projeleri» diye geçen reform projeleri, esas itibariyle, Hıristiyan milletleri Osmanlı toplumundan koparmak için ortaya konmuş düzenlerdi.

İşte bu projeler, daima Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işlerine müdahale imkânı vermiş ve bazen de Batı ve Rusya bakımından bir harp sebebi sayılmıştır!

Özetini verdiğimiz, büyük devletlerin, Hıristiyan unsurların hamisi sıfatıyla müdahalelerine imkân vermemek için düşünülen, fakat hiç bir tutar tarafı olmayan «1839 İslâhat Fermanı» ile başlayan «Tanzimat Devri» boyunca Batı, reform projelerini bir süre askıya alır gibi olmuşsa bile; el altından Rum, Sırp, Bulgar ihtilâlcilerini yönetmekten, onlara yardım etmekten zerre kadar çekinmiş değildir. Ruslar, bu komitaları kurmak ve yönetmekle ne derece gayretli olmuşsa; Fransızlar, İngilizler ve Avusturyalılar da o kadar çabalamışlardır.

Böylece, Batı'nın büyük ölçüde etkisine girmiş bulunan Tanzimat Türkiyesi'nin, Osmanlı toprak bütünlüğünü hangi şartlar ve sınırlar içinde garanti ettiğini, Osmanlı sosyo-kültürel ve ekonomik yapısının kesin

olarak tahribe başlandığını, statükonun korunması karşılığında neler verdiğimizi görmüş bulunuyoruz.

Şimdi, Tanzimat Türkiyesi'nin Batı ile temasının hangi ağır şartlar altında devam ettiğini gösteren bir blançoya bakabiliriz:

> «Osmanlı İmparatorluğu'nun 1854'den 1872'ye kadar (Abdülmecit, Abdülaziz devirleri ve Abdülhamid'in ilk yılı) dışarıya borçlanma miktarı 251 milyondan ve ele geçen para miktarı 135 milyondan az fazladır. Arada 1872'de yapılan borç ile 7 milyon liraya yakın borç söndürülmüş olduğundan işbu 23 yıl içinde 244 milyon liradan az fazla borçlanılmış ve buna mukabil ele, 128 milyon lira kadar geçmiştir. Yani **fiilen alınan para ile borçlanılan paranın nisbeti %52'dir.**
>
> «Bu borçlanmalar hemen kamilen bütçe açığını kapatmak, Galata sarraflarından vesaireden alınmış dağınık borçları ödemek ve kaimeleri ortadan kaldırmak gibi hususlar için olmuştur.
>
> «Ancak 1854, 55, 58, 59'da yapılan borçlar (borçlanma miktarı 14 milyondan ve ele geçen para 12 milyondan az-fazladır) Kırım Savaşı ile ilgilidir.
>
> «Ülkeyi ekonomi bakımından yükseltmeye yarayacak tek borç da 1870'de yapılan ve Lo-Türk denilen borçtur (Rumeli demiryolları için yapılmıştır), fakat bu iş en ziyade tefeciye borçlanma mahiyetindedir. Zira yalnız 11 milyon lira kadar alınmış, fakat 35 milyon lira kadar borçlanılmıştır.
>
> «Osmanlı Hükümeti 6/10/1875'te iç ve dış borçlarını karşılaşamayacağını ilân etmiş ve bu yolda bütün tediyelerini durdurmuştu.» (2)

Tanzimat'ın malî politikasını (!) gözler önüne seren bu basit blanço bile, temin edilen kredilerin ne korkunç bir tefecilik tezgâhından ibaret olduğunu gös-

---

(2) Y. Hikmet Bayur, Türk İnkılâp Tarihi. Türk Tarih Kurumu Yy. VIII. seri No. 9, O. I. İstanbul, Maarif Matbaası, 1940, s. 35, 36.

terir. Faiz nisbeti yaklaşık olarak %100'dür. Bu borçlanma politikasının devlet mâliyesini bir süre sonra iflâsla karşı karşıya bırakacağını tahmin etmek hiç de zor bir şey değildir. Demekki, o gün için muhtaç olunan Batı kredisi, istikbalde yıkım meydana getirecek ağır şartlarla alınabilmiştir.

Yeri gelmişken belirtelim ki, Tanzimat borçlarının 1854'den 1865'e kadarki bölümü esas itibariyle İngiliz malî çevreleri ve özellikle **Rothschild** firması tarafından temin edilmiştir. (3)

---

(3) İ. Hakkı Yeniay, Yeni Osmanlı Borçları Tarihi. İ.Ü.Yy. İstanbul, 1946, s. 28'de Osmanlı alacaklıları arasında o devrin büyük bankeri **Rothschildler** firması ile yapılan kredi anlaşması görülür. Osmanlı Hükümeti ile malûm banka arasında yapılan sözleşmenin ilk bölümü şöyle başlar:

«1855 tarihli %4 faizli istikraz mukavelenamesi:

«Saltanatı seniyenin Londra fevkalâde murahhas ortaelçisi Kostaki Bey'le Londra'da mukim tüccardan M. Rothschild Kumpanyası meyanında bin sekiz yüz elli beş senesi ağustosunun yirmi tarihi ile muverrehan aktolunmuş olan mukavelenin sureti tercümesidir.»

Ayrıca, 1854 ile 1865 yılları arasında, **Rothschild** firmasının muhtemelen nüfuzunda bulunan **Palmer, Golschmid** (1854); **Deut, Palmer** (1858); **Devaux, Ottoman Bank** (1862-1863) şirketleriyle temsil edilen İngiliz sermayesinin Türkiye'ye girdiğini belirtmeliyiz.

Ancak 1865'ten itibaren İngiliz sermayesi, aşağıda (metinde) izah edilecek sebepler dolayısıyle kesilir, ve İngiliz sermayesinin yerini Fransız sermayesi alır. Bu, 1871'e kadar devam eder. 1871'den sonra Avusturya ve Alman sermayesi İngiliz ve Fransız sermayesinin yerini almaya başlar.

İlâve edelim ki, 1854 ilâ 1875 aczine kadar geçen yıllar arasında yapılan on dört tertip borçtan, üçü umumî borçlara aittir. Ve bunlar (1865, 1873, 1874) yılları istikrazları istisna edilirse, Batı'nın Osmanlı'ya kredi imkânını 1872'de kapadığı anlaşılır.

Yine açıklamalıyız ki, alınan borçlar konusunda yazarın, «ülkeyi ekonomik bakımdan yükselmeye yarayacak tek borç» dediği kredi, ne alınışı bakımından müsait şartlar taşır; ne de bu paraların sarf edildiği Rumeli Demiryolları yapımı, o zamanki ekonomik şartlar bakımından rasyoneldir.

Bu demiryolu inşasının devlete pek pahalıya malolduğu, gerçekte tam bir spekülasyondan ibaret bulunduğu bilinmektedir (4)

---

(4) Yorga, **Osmanlı Tarihi**. Çev. B. Sıtkı Baykal, C. V. Ankara. 1948, 3. 635'do bu duruma şöyle temas etmektedir: «En kötü anlamda milletlerarası bir büyük spekülasyoncu olup marifetleri herkesçe kâfi derecede bilinen Yahudi sermayecisi **Baron Hirsch** tarafından 1874-78 yıllarında inşa edilen Rumeli Şimendiferler Kumpanyası...»

Bu konuda başka bir kaynak da Tahsin Paşa'dır. Tahsin Paşa, Sultan Hamid ve Yıldız Hatıraları, s. 231 - 32'de, Ferik Necip Paşa'nın bir arizasını nakletmektedir. «**Sultan Abdülaziz**'in... Viyana'da bazı mütehassıslar ile görüşerek Rumeli Şimendiferlerini tesis ettirdikleri ve **Baron do Hirsch**'in aynı sebeple Hükümeti Osmaniye'yi mühim borçlara soktuğu malûmu şahaneleridir...»

İ. Hakkı Yeniay, a.g.e., s. 42-44. ise, şu bilgi verilmektedir;

«%3 faizli 1870 ikramiyeli Rumeli Demiryolları İstikrazı... Rumeli Demiryolları inşası imtiyazı alan Baron Hirsch ile yapılan 17 nisan 1869 tarihli imtiyaz mukavelesinin malî ahkâmının bir neticesi olup 1870 yılında aktolunmuştur. İstikraz tahvillerini **Baron Hirsch** %82 1/8 fiyatla satın aldı... Bu kadar düşük ihraç fiyatı ile ilk defa bir istikraz yapılmıştı.

«İnşaata lâzım sermaye de bir istikraz akti ile temin edilmek tekarrür etti. **İstikrazın şeklinin tayini Baron Hirsch'e bırakılmıştı.** Ve sadece hükümetin bunu tasvip etmesi lâzımdı. **Baron'la aktolunan mukaveleye 2 sene içinde o kadar zeyil yapılmıştı ki, bunlar 364 sa-**

Demekki Batı'nın Osmanlı İmparatorluğu'na müzahir göründüğü Sultan Abdülmecid ve Sultan Aziz devirlerinde, Batı'nın malî yardımı (!) işte bu yukarıda zikrettiğimiz emperyalist politikasının bir uzantısından ibaret olmuştur. Şüphesiz Batı'nın emperyalist politikası sadece Osmanlı İmparatorluğu'nu bir «yarı sömürge» olmaya zorlamakla kalmamış; kültürel yıkımı sürdürmüş ve Türkiye politikasını büyük ölçüde Batı'ya «bağımlı» kılmıştır.

Tanzimat'ın iç ve dış politikasının Batı'ya bağımlılığı o ölçüde yaygın bir hale gelmiştir ki, bugün bağımlılığın bu derecesini anlamak bile kabil değildir. Tanzimat devrinin bilhassa Abdülmecid devrinde, hükümet, hatta bakanlık değişmelerinin bile İngiliz veya Fransız büyükelçilerinin isteklerine göre yapıldığını söylemek, millî tarihimiz bakımından gerçeği son derece acı ortaya koymak demektir. Büyük bir tarihin talihsiz varisi ve asırlar boyu yeryüzünde kendine eşit bir devlet tanımayan Türk için, utanç verici bir lekedir bu.

Tanzimat Türkiyesi'nde İngiliz müdahalelerinin karanlık ve meş'um vasıtası, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun Osmanlı büyükelçisi **Lord Stratford**'un, karısına 9 temmuz 1853 tarihinde yazdığı mektupta, Osmanlı Hükûmeti'ni nasıl bir tek sözle değiştirdiğini görüyoruz. Büyükelçi diyor ki:

---

hifelik bir kitap teşkil etmiştir. Kendisi ortaya mütemadiyen yeni maddeler çıkarıyordu. Baron bu İşlemde çok mahirdi.

«(Bu istikrazın) ... mali şartları o kadar ağır idi ve Baron'un kendisine temin ettiği kâr o derece fazla İdi ki, buna hesaplı bir İş gözüyle bakmak kabil değildi…»

«Ruslar, Osmanlı topraklarına girdiler... Osmanlı Hükümeti apansız değişiverdi. Reşit'le sadrazam azledildi. O saat padişaha çıktım, yeniden vazifeleri başlarına getirildiler. Sultan, nazırları, aralarındaki aşağılık çekememezlikten dolayı başına tebelleş olmakla itham ediyor. Nazırlar da sultanın zaafından, iki yüzlülüğünden şikâyetçi.»(5)

Kısaca Tanzimat yöneticilerinin, imparatorluğun varlığını korumak için yardımına ihtiyaç duydukları Batı'nın Osmanlı toplumuna uyguladığı ekonomik, po lıtik ve kültürel baskısı, bazı belirli örneklerin izah çizgisi içinde bunlardan ibaret.

Ancak, dış dünya sür'atle değişmektedir. Pek pahalıya patlayan Kırım Savaşı'nın yaralarını Rusya sarmaya başlamıştır. İngiltere, Mısır ve Suriye üzerindeki Fransız hâkimiyetini silmeye uğraşır. Süveyş Kanalının açılması, Mısır'ın önemini pek artırmıştır. Nihayet İngiltere, Süveyş Kanalı'nın hisse senetlerinin çoğunu başbakan **D'israeli**'nin ve Rothschildler'in işbirliği sayesinde ele geçirir. Bu üstünlük, bir süre sonra kesin olarak teessüs edecektir. Böylece, İngiliz-Fransız çarpışması, bütün kuzey Afrika topraklarında yer yer askerî hareketlere varan çatışmalarla, tâ 1903'e kadar devam eder.

Parlamaya başlayan Kuzey Almanları'nın devleti (Prusya), Fransa'yı 1870'de büyük bir askerî bozguna

---

(5) Stanley L. Poole, **Lord Stratford'un Türkiye Hatıraları**. Çev. Can Yücel, T. İş Bank. Yy. Ankara, 1959, s. 190.

Aynı ellerin, Türkiye yöneticilerine Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihî ahlâk, din, hukuk ve politik kurumlarını değiştirmeleri yolunda yaptığı tehditleri ve anormal baskıları görmek için bkz; Engelhard, Türkiye ve Tanzimat. Ali Reşat, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1328.

uğratır. Alman - Fransız çekişmesi, ta I. Cihan Harbi'ne kadar sinsi sinsi devam eder.

Özetle, 1870'ten sonra dünyanın durumu, Rusya'nın Ortadoğu ve Asya'da genişlemesine en müsait zamanları teşkil eder. Güçlü bir kara ordusu bulunmayan İngiltere, Rusya'nın genişlemesini durduracak kara devletlerinin desteğinden mahrumdur. Fransa 1870'te çökmüş; Almanya, Rusya'ya açıkça dost olmuştur. İşte bu yüzdendir ki, İngiltere herhangi bir Rus saldırısında, Kırım Harbi'nde olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğunun yanında bulunmayacaktır. Banlar Batı'nın, o günkü dünya şartları dolayısıyle 1856 Paris Antlaşması'nda verdiği «Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma garantisi»ni neden kâğıt üstünde bırakmaya da hazırlandığını gösterir.

Bunun Türkiye içi sebepleri ise, daha da aydınlatıcıdır.

Yukarıda ağır şartlarla alındığını gördüğümüz Osmanlı borçları, Osmanlı ülkesinde hatırı sayılır bir kara ordusu ve deniz gücü kurmaya sarfedilir. Sultan Aziz'in büyük hayali olan «kuvvetli ordu - güçlü donanma» hedefi, gittikçe elle tutulur bir hale gelir.

O günün şartları içinde Osmanlı kara ordusu, Rusya ve Almanya'dan sonra dünyanın üçüncü ordusudur.

Sultan Aziz'in büyük bir gayretle kurduğu Türk deniz gücü ise, Akdeniz'de İngiltere'den sonra ikinci büyük güçtür. Bu gücün dövüş kapasitesi ne olursa olsun, yaptığı görev son derece büyük ve manâlı olmuştur. Bu deniz gücü sayesinde imparatorluğun maddî ve daha çok manevî otoritesi, Basra'dan Trablus'a kadar, Osmanlı hâkimiyetine tâbi Asya - Afrika ülkelerinde ye-

niden kurulur. Aden, Babül-Mendep, Yemen vesaire, yeniden fetih yoluyle imparatorluğa bağlanır.

Bir süre sonra Sultan **Abdülhamid** Han'da görülecek ve o günün Müslüman milletlerinin içinde bulunduğu şartardan büyük ölçüde kuvvet alan «Hilâfet» politikasının realist bir uygulamasının ilk adımı, Sultan Aziz devrinde belirir. Türkiye'den giden hoca kafileleri sık sık, İngiltere hâkimiyetine pek az önce geçmiş bulunan Hindistan'da görülür.

Bütün bunlar, İngiltere'nin Hind, Süveyş ve Akdeniz politikasında karşısına dikilmiş ciddî engellerdi. Bu durumda İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na müzahir olması, hatta tarafsız kalması bile beklenemezdi. Almanya'nın 1902'de giriştiği bir deniz gücü kurma hareketinin İngiltere'yi ne kadar rahatsız ettiği hatırlanırsa; İngiltere hükümetinin **Sultan Aziz** idaresine karşı göstereceği nefreti anlamak kabil olur.

Bu durumda İngiltere için hedef, Osmanlı deniz gücünü ve kara ordusunu imha etmek oluyordu. İlk hareket, Rusların bir Karadeniz donanması kurmalarına imkân vermek oldu. Böylece Osmanlı donanması, hatırı sayılır bölümünü Karadeniz'e aktarma mecburiyetinde kaldı. Ve bir süre sonra, **Sultan Aziz**'in hal'i ve katlinden sonra patlayan 1877-78 harbinde, o zamanın en tesirli deniz silâhı olan «torpil» İngiltere tarafından Rusya'ya verildi. Netice olarak Osmanlı donanması, en büyük bölümünü kaybetti. Şüphesiz, bu kayıp sadece deniz gücüne inhisar etmedi. Türk kara ordusu, bu meş'um harpte korkunç kayıplar verdi.

Ayrıca ilâveye gerek yok ki, Osmanlı Devleti, Avrupa'da bol bol bulduğu kredileri 1872 tarihînden itibaren bulamamıştır. Demek ki, Osmanlı yöneticileri, iş-

bu 1872 tarihinden itibaren, son derece ağır şartlarla bile beş para bulamamışlardır. Yani Batı, kredi musluğunu kesmiştir.

Demekki, 1876 senesi dünya şartları, 1854 harbinin intikamına hazırlanan Rusya devi karşısında, o günün en büyük deniz gücü ve sanayi imparatorluğunun endişeye düştüğü bir Türkiye'yi büyük gücünden mahrum etmeye hazırlanan bir İngiltere tablosu çizmektedir.

İşte bunlar; **Hüseyin Ayni Paşa, Mithat Paşa** ve **Mütercim Rüştü Paşa** gibi sayısı pek mahdut bir Osmanlı yöneticisinin, **Sultan Aziz**'i tahttan indirme hareketini izah eden dünya ve Türkiye şartlarıdır. Ancak bu şartları kavramak, bize, 1876'da hâlâ bir «cihan devleti» halinde bulunan Türkiye ile, meş'um 1877 - 78 Türk - Rus harbi sonunda hemen hemen Avrupa Türkiyesini tamamen kaybeden, milyonlarca nüfusun üzerindeki hâkimiyetinden vazgeçen ve seneler boyu bin bir zahmetle hazırlanabilen deniz ve kara gücü yokolurcasına kayba uğrayan talihsiz Türkiye arasındaki meş'um köprü, 1876 darbesini yorumlamak imkânını verir.

Şimdi, 1876 darbesini tarih bütünlüğü içinde anlamamıza imkân veren bu tabloyu, 76 darbesinin tahlili ile tamamlayabiliriz.

Acaba hangi meş'um tesadüf veya sinsi hazırlık, İngiltere'ye, Osmanlı gücünü hırpalamak; Rusya'ya, hazırladığı intikam harbini açmak imkânını verdi?

1876 DARBESİ, İNGİLTERE VE YABANCI SERMAYE

1876 senesi mayısının 29. gecesi **Sultan Aziz**'in tahttan indirilmesi hareketini yöneten veya bu hareket-te birinci derecede rol almış şahısların ve organizas-yonların tespiti, 1876 darbesinin analizi için zaruri bir başlangıç olacaktır.

Bu hareketin tetkiki bize, harekette birinci dere-cede görev yüklenmiş şahısların üç kişi olduğunu gös-teriyor. Bunlar sıra ile **Hüseyin Avni Paşa, Mithat Paşa ve Mütercim Rüştü Paşa**'dır. **Süleyman Paşa** (Şıpka Müdafii) ise darbe hareketinin önemli icra vasıta-larından biridir. Harekete kuvvetle müzahir olan ve bir bakıma hareketin uzun süredir fikrî ve psikolojik ortamı-nı dokuyanların başında, **Veliahd Murad Efendi** ve çevresi gelmektedir.

Darbede kullanılmış bulunan deniz gücünün ve askerin, darbe hakkında en ufak bir fikrinin bulunmadı-ğı bilinmektedir. Binaenaleyh bu darbe, sosyal bir gru-ba dayanmayışı yönünden ne halk hareketidir, ne de bir zümre hareketidir. Bir halk hareketi olmadığı açıktır; aynı şekilde Osmanlı yönetici kitlesinin hatırı sayılır bir azınlığına bile dayanmadığından, Osmanlı yönetici kitlesinin de hareketi değildir. Bu, hiç bir özelliği bu-lunmayan bir saray darbesinden başka bir soy değildir.

Şimdi darbenin yöneticilerini görelim:

a) Serasker Hüseyin Avni Paşa:

Kırım Harbi sırasında, **Kayserili Ahmet Paşa** gibi

temayüz etmiş, kindar, cahil ve görgüsüz bir devlet adamı. Bu şahıs:

> «Bir uşağın oğluydu. «Kinim dinimdir» diyen, Türk Tarihi'nin gördüğü en kindar adamlardan biriydi. Kaba, görgüsüz, cahil, lâubali, fakat cesur ve fikr-i takip sahibiydi.
>
> «**Mahmud Nedim Paşa** tarafından yalnız azledilmekle kalmayıp üstelik sürülen **Hüseyin Avni Paşa**, bu sürgün sırasında geçici olarak askerî rütbesi ve nişanları alındığı için, padişaha sönmez bir kin bağlamıştı.
>
> «...Saray'da «Hazinedar» denen harem-i hümayunun en yüksek dereceli cariyelerinden biriyle sevişmeye cesaret ettiği gibi, bir selâmlık alayında **Sultan Aziz'**in zevcelerinden bir kadınefendiye sözle sarkıntılık etmişti...,
>
> «**H. Avni Paşa**, padişahı zehirlemeye çalışmış, fakat başaramamıştı. Bunun üzerine, **Sultan Aziz**'i tahttan indirmek ve öldürmek suretiyle intikam almaya karar verdi.» (6)

İşte fikrî ve ahlâkî özellikleri bu derece aşağılık durumda olan bu şahıs, Tanzimat yöneticilerinin ve Sultan Aziz'in çıra ile adam aradığı, devlet adamı yetiştirmekte ve tespit etmekte pek yaya kalınmış bu devirde; rütbeleri geçici bir surette alındıktan ve İsparta'ya sürüldükten on bir ay sonra affedilir; sırasıyle Aydın valisi, Bahriye nazırı ve nihayet 1873'te, ikinci defa serasker olur. 1874'te ise, seraskerliğine (bugünkü Genelkurmay Başkanlığı) ilâveten, kendisine sadaret tevcih edilir. Bu vazifede ondört ay kalır, sonra İzmir'e tayin edilir.

İşte Hüseyin Avni Paşa, bu üç seneye yakın seraskerliği süresince, tasarladığı darbe için kullanacağı şahısları gerekli yerlere yerleştirmek imkânını bulur. Sadaretten azli ve İzmir'e tayin edilmesi üzerine, tedavi

---

(6) Yılmaz Öztuna, **Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi.** C. XII, Hayat Yy., İstanbul, 1007, 8. 59.

bahanesiyle yurt dışına çıkar. Fransa ve İngiltere'ye varır. Ve darbenin dış hazırlıklarını buralarda tamamlar.

Hüseyin Avni Paşa'nın Fransa'daki temaslarını ve **Sultan Aziz**'i hal' ve katl tasavvurunu, Paşa'nın bir Fransız dostu, hatıratında açıklar. Kırım Savaşı sırasında Dragon Süvari alayında subay olarak hizmet gören bu Fransız, Girit isyanı sırasında **Âlî Paşa**'nın maiyetinde bulunmuştur. Ve **Hüseyin Avni Paşa** ile dostluğu bu zamanlardan başlamaktadır.

H. Ayni Paşa'nın, kendisine darbe tasavvurunu açıkladığı bu Fransız subayı **Charles Mismer**, «Souvenirs du Monde Musulman» adlı hatıratında, «1875 yılında H. Avni Paşa'nın kendisini arayıp bulduğunu, Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlardan, Sadrazam **Mahmut Nedim Paşa** ve **Sultan Aziz**'den şikâyetle, Sultan Aziz'i tahttan indireceğini, bu maksatla 62 kişilik bir gizli «komita» kurduğunu, **Mithat Paşa**'nın da kendisine yardımcı olacağını, ancak Mithat Paşa sarhoş olduğu için kendisine fazla emniyet edemediğini» anlattığını bildirir. Ve **Charles Mismer**'den, eylülün son haftasından önce İstanbul'a gelmesini, darbeden sonra durumu Avrupa kabinelerine bildirecek tebliğleri yazmasını istediğini açıklar.

Yine aynı müşahit, Hüseyin Avni Paşa'nın, Fransız cumhurbaşkanı **Mareşal Mac Mahon** tarafından Versay'da yalnız olarak kabul edildiğini ve siyasî temaslar yaptığını bildirir. (7)

Bu konuşmanın muhtevası hakkında yazar, bir açıklamada bulunmaz. Ama, bir Fransız cumhurbaşka-

---

(7) Nizameddin Nazif, **Ordu ve Politika**. İstanbul, 1967, s. 18-21. İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, Son Sadrazamlarında (cüz. IV, s. 527-528'de) Mismer'den aynı sözleri nakleder.

nı ile, Türkiye'nin Fransa büyükelçisinin tavsiye ve tavassutunu gerektirmeyen ve Türk makamlarının hiç bir haberi bulunmayan, Türkiye'nin sabık sadrazamı ve seraskerinin bu karanlık görüşmede, ona neler söylediği, neler istediği ve neler vadedebildiği bugün için meçhulümüzdür. Bunu her halde Fransız gizli vesikaları açıklayabilir.

Ancak, **H. Avni**'nin sabit fikri halinde bulunan Sultan Aziz'i devirmek arzusu ve sefil karakteri; en azından 1875'te ödemesi durdurulmuş dış borçların faizlerini ödeme taahhüdünün ve **H. Avni**'nin diktatörlüğünün müsbet karşılanması isteğinin, konuşmanın mihverini teşkil ettiğine inanmak için yeterli bir sebeptir. Ayrıca, **H. Avni Paşa**'nın İngilizlerle teması ve taahhüdünün bugün bilindiği ve **Sultan Aziz**'in hal'inde Fransız sermayesinin de kullanıldığını açıklayan belgelere sahip olduğumuz düşünülürse; H. Avni Paşa'nın, **Mareşal Mac Mahon**'la konuşmasının, hazırlanan darbeye, Fransa'nın maddî ve manevî yardımını temine matuf olduğuna hükmedebiliriz.

Gerçekten **H. Avni Paşa**, sadece Fransızlarla değil, İngilizlerle de görüşmüştür. Ve onlara darbe projesini açmış ve müzaheretlerini temin etmiştir.

> «**H. Avni Paşa**, daha **Âli Paşa**'nın ölümünden, **4-5 yıldan beri Sultan Aziz'in hal'i işini tasarlamaktadır.** Bu projeyi önce Midhat ve Şirvanîzade Rüştü Paşalar'a, sonra Mütercim Rüştü Paşa'ya açmıştır. **Şirvanîzade'den yüz bulamayınca onu Hicaz'a göndermiş ve orada zehirletmiştir.»** (8)

> «**Hüseyin Avni Paşa**, **Sultan Aziz**'in hal' edileceğini daha önceden İngiltere'nin İstanbul büyükelçisi **Sir Henry Eliot**'a bildirmişti. **Hatta birkaç yıl önce Serasker Paşa**,

(8) Y. Öztuna, a.g.e., C. XII, s. 61.

bu meseleyi gizlice Londra'da İngiliz nazırlarına açmak cesaret ve vatan hıyanetinde bulunmuştu.» (9)

«Hüseyin Avni Paşa'nın Sultan Aziz'i devirmek için göze almayacağı hiç bir şey yoktu. Londra'da bu mevzuu İngiltere ileri gelenlerine açıklamaktan bile çekinmedi.

«.... İngilizler, Hüseyin Avni Paşa'nın projesini iyi karşıladılar.» (10)

H. Avni Paşa'nın, darbe tasavvurunu Türk düşmanlarına açıklaması ve onlardan yardım talep etmesi, muhakkak ki, bir alçaklıktır ve vatan ihanetidir. Bu konuda başka türlü düşünmek imkânı da yoktur. Ama İngilizlerin, ayaklarına gelen bu fırsat karşısında basit bir sempati gösterisi ile yetinmeleri de beklenemez

Bu konuda belgelerin son derece açık ve bol olmamasına rağmen, bir önceki bölümde zikrettiğimiz, 1876 arefesinde dünya ve Türkiye şartları, aşağıda inceleyeceğimiz, İngiliz büyükelçisi **Henry Eliot**'un hükümet darbecileri ile yakından ilişkisi ve tam bir işbirliği şeklinde beliren yardımları; 1876 yılında yapılan bu darbede, aşağıda topluca inceleyeceğimiz üzere, iğrenç yabancı parasının kullanıldığının matematik bir kesinlik arzetmesi, darbenin arkasında doğrudan doğrüya İngiltere (ve muhtemelen Fransa) hâriciyesinin bütün âdiliği ile boy gösterdiğini açıklamaktadır.

Bugün belgelere ve onların doğrudan yorumuna dayanılarak varılacak zarurî netice; darbeden 19 sene sonra, bu olayla ilgili bilgileri elbette Türkiye mahfillerinden çok fazla olan Batı mahfillerinin kanaatı da, aynı kesin gerçeği ortaya koymaktadır.

---

(9) A.g.e., s. 78.

(10) A.g.e., s. 59.

«İşbu 1895 yılında Ermeni işleri tehlikeli bir şekilde iken Abdülhamid'in tahttan indirileceği sözleri ortada çok dolaşmıştı; kâh padişahın, yabancı istekleri üzerine memlekette ıslâhat yaptığı için mutaassıp halkın ayaklanacağı, **kâh İngiliz büyükelçisinin her yerde kullandığı şiddetli dile bakanların onun tertip ve teşvikiyle Abdülaziz vakıasına benzer bir vakıanın yenileneceği zannı yayılır. Ve bu zanlar Avrupa mahfillerinde de dolaşır.**» (11)

Demekki, **Abdülaziz**'in tahttan indirilmesi ve katli olayının İngiliz hâriciyesinin eseri olduğu, bundan senelerce önce kesin ve yaygın bir kanaat halinde imiş.

Şimdi darbenin ikinci şahsına ve ilişkilerine bakabiliriz. Bu, **Mithat Paşa**'dır.

b) Mithat Paşa:

Darbeciler arasında bulunması, 1876 saray darbesine bir Meşrutiyet hareketi görünümü kazandıran Mithat Paşa'nın iyi bir idareci olduğu biliniyor. Tuna ve Bağdat'taki valiliği esnasındaki icraatından, muhalifleri dahi övgü ile söz ederler.

İlmiye sınıfına mensup ve «kadı» olmaya hazırlanan bu şahsı yükselten, yine Tanzimat yöneticileridir. **Ahmet Cevdet Paşa** gibi büyük bir hukuk âlimi, devrindeki ilmiye mensuplarının büyük bir kısmının İslâm Hukuku kaynaklarından hüküm çıkaracak seviyede olmayışlarından acı acı yakınır, meşhur Mecelle'sinin önsözünde. Şüphesiz bu devirde de, pek küçük bir azınlık halinde kalmış bile olsa Batı ve Osmanlı kültürünü özümlemiş şahıslar vardır. Ama **Mithat Paşa** ne din, ne politika, ne de hukuk alanındaki bilgisiyle, bu azınlıkla kıyas bile edilemez. Aynı şekilde Batı kültü-

(11) Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e. C. I, s. 94.

rünü ve hole Batı dünyasını hiç bir şekilde anlamamış bir ütopist olduğu muhakkaktır.

Mithat Paşa o kadar saf bir ütopisttir ki, meşrutî monarşinin, o günler, Osmanlı İmparatorluğu gibi dinler, kavimler ve diller mozaiki halinde bulunan bir toplum için nasıl bir felâket olacağını anlayamayacak kadar hayalperest ve kültürsüz bir kişidir. Davranışları kaba, haşin ve büyüklük duygusu eseridir. H. Avni Paşa'nın şikâyetine hak verdirecek kadar içki müptelâsıdır. Bosna'da Türk bayrağına haç ilâve etmeyi tedbir sayacak; Bulgaristan'da okullarda Bulgarca tedrisatı teşvik edecek kadar kördür.

Ve bizde, **Sultan Hamid** devri bürokrasisinin önemli bir bölümüne yöneltilmiş haklı bir tenkidin ortaya koyduğu gerçek, **Mithat Paşa**'nın başka bir özelliğini dile getirmek için söylenmiş sanılabilir. **Sait Paşa** gibi başının her sıkıştığı an İngiliz büyükelçiliğine sığınacak, **İngiliz Kâmil Paşa** gibi kölelik derecesinde İngiliz siyasetinin ve menfaatlerinin savunuculuğunu yapacak kadar millî onurdan mahrumdur, bu Mithat Paşa! Ve, «hürriyet babalığı» unvanı yerine «Batı köleliği» kavramının temsilcisi olmayı haketmiş bir kişidir.

Üstelik bu şahıs, nedense Ermeni ihtilâlcilerinin kurduğu ve devam ettiği SER LOCASI'nın müdavîmlerindendir. (12)

---

(12) **Dünya ve Türkiye'de Masonluk**. Yayınlayanlar, Faruk Ülkü-A, Semih Yazıcıoğlu. Başak Yy. İstanbul, 1965, s. 296.

Ayrıca belirtmeli ki, bu locaya devam eden Türkler arasında Ahmet Vefik Paşa, Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi o devrin meşhurları da bulunmaktadır.

«Tuna ve Bağdat vilâyetlerinde yaptıkları Avrupa basınında medh edilince gururu son derece artmıştı, bilhassa İngilizler tarafından şımartılmıştı. İngiltere, Mithat Paşa'nın şahsında iyi bir taraftar bulduğu veya bulacağı fikrindedir.» (13)

Şimdi, 1876 darbesinde **Mithat Paşa**'nın ve İngiltere'nin (İngiliz büyükelçisi aracılığiyle) bu hareketteki iğrenç rolünü, sefir **Sir Henry Eliot**'un ağzından dinleyebiliriz:

«1875 senesi teşrinisanisinin başlangıcında (Mithat Paşa fırkası) ...taraftarlarından biri vasıtasiyle asıl maksat bir meşrutî hükümet kurmak ve teşkil etmek olduğuna dair bilgi aldım. Bundan birkaç gün sonra Mithat Paşa bizzat beni görmeye gelip, bu hususdaki mütalaalarını açıklamaya girişerek... memleketin kurtuluşu için hükümeti idare usulünü değiştirmekten başka çare olmadığını söyleyerek,... evvelâ vekiller heyetini (hükümeti) ve özellikle Maliye Bakanlığı'nı bir millî meclise mesul ederek bu suretle padişahın kuvvet ve kudretini sınırlamak, ikinci olarak meclisin hakikî bir millî meclis olması için din ve mezhebe bakılmayarak her kısım ahaliyi bir ve müsavî tutmak gibi şartlara bağlı olduğunu söyledi.

«...Tasavvurunun... gerçekleşmesi için, İngiltere devletinin yardımının ne kadar kıymetli olduğunu tekrar tekrar beyan eylediğinden 'bu usul üzerine kurulan düzenin... her İngiliz'in tasvip ve övgüsünü gerektireceğine şüphe yoktur' dedim, ve işbu teminatı tereddüt etmeksizin... verdim... İslâhat taraftarlarına her türlü yardımda bulunmayı arzu ettiğimden, Sultan Aziz'e müessir ıslâhat icrası yolunda bazı teşebbüslerde bulunmasını ihtar ettim.» (14)

«**Mithat Paşa** ile taraftarları, İngiltere ahalisinin muaveneti maneviyesine mazhar olacaklarından emin olmasaydılar, usulü idareyi hükümeti tebdil etmek gibi müşkü-

(13) Y. Öztuna, a.g.e., s. 60.

(14) Henry Eliot, **Mithat Paşa'ya Dair Bir Hakikatin Tezahürü**. İstanbul, 1946, s. 7-8.

lât ve muhatara ile muhat bir işi üzerlerine almaya kalaylıkla cesaret edemezlerdi...

«Meclis-i Mebusan teşkiline dair olan hareketin derece derece gelişmesini ta başlangıcından tam bir dikkat ve sevinçle beklemiş olduğumdan bu uğurda sarfedilen gayretin berhava olduğuna görünce, bunun bana olan tesiri pek ağırdı.

«... **Mithat Paşa**'nın padişah ile vekilleri zaptetmek maksadiyle bazı teşebbüslerde bulunduğunu haber aldığımda son derece memnun olarak (Mithat Paşa'yı) ...elden geldiği kadar tahrik ve teşvik etmekten geri durmamış idim.» (15)

Büyük Britanya İmparatorluğumun Türkiye temsilcisinin, sözünü ettiği teşvik, tahrik ve manevî yardım sözleriyle gizlemeye çalıştığı, hükümet darbecileri ile işbirliğine (darbe hareketinde) ve onların akıl hocalığına kadar varan İngiliz tesiri o derece açıktır ki, bu kanaati sarsacak hiç bir delil getirilememiştir.

Tarafsız bir bakışla, **Sir Henry Eliot**'un zikrettiğimiz broşürünün 11. sahifesine bakan bir insanın, 29 mayıs 1876 tarihinde girişilmiş bu iğrenç ve millî tarihimizin seyrine meş'um tesirleri olan darbede İngiltere büyükelçisinin, **Hüseyin Avni** ve **Mithat Paşa** çetesinin baş müşaviri ve akıl hocası olduğundan katiyen şüphe edemez. Sefir cenapları darbeye tekaddüm eden anda darbecilerin ruh hallerine, korkularına, arabanın gecikmesine ve hatta o saatlerdeki hava şartlarına varasıya kadar o kadar gerçek ve teferruatlı tasvirlerde bulunur ki, insan bay sefirin neredeyse elinde silâh, o pusarık günde **Hüseyin Avni Paşa**'nın yanında olduğunu sanır.

Herhalde, zamanımız Afrika ve Latin Amerika ülkeleri darbelerinde bile hiç bir Amerikan, İngiliz, Rus

(15) A.g.e,, s. 4.

veya Çin sefiri, bu derece cüretkâr ve pervasızca ihtilâl çetelerinin, üstünkörü bir inceleme ile görülebilecek kadar ortasında vaziyet almaktan çekinir.

İşte, 1876 meş'um saray darbesinde, İngiltere'nin rolü bu derece aşikârdır. Mızrağın çuvala saklanması bile diyemeyiz buna.

Şimdi, darbe hareketine **Mithat** ve **H. Avni Paşa'**lar derecesinde heyecanla sarılmamış ve fakat darbenin yine de esaslı adamlarından bulunan **Mütercim Rüştü Paşa**'ya bakmak gerekiyor. Bu şahıs silik, zeki ve sinsi bir Tanzimat paşası. Darbedeki rolü, bir başvekil olarak, darbecilere, bir başvekilin temin edebileceği bütün imkânları temin etmekten ibaret.

Bu şahıs da **Mithat Paşa** gibi **mason**. Ayrıca **V. Murad**'ın çevresi içinde mütalaa edilebilir. Bunu, son derece dikkatli bir gözlemci olan **Sultan Abdülhamid** şöyle açıklamaktadır.

> «Cennetmekân **Sultan Abdülaziz Han** merhumun cülusu tarihinden birkaç sene sonra aleyhine fesatlar tertibi ve nefsine suikast icrası gibi birtakım efkâr ve niyyatı fâsidede bulunanların riyaseti ol vakit veliahdı saltanat olan **Murad Efendi**'de idi.
>
> «Murad Efendi... **Mustafa Fazıl Paşa** ile bunun efkârında bazı kübera-i Mısrıyye'yi ve **Köçeoğlu Agop** ile **Hristaki** Efendi ve **Ziya** ve **Kemâl Bey**ler ve ... **Şinasi** Efendi ve **Süavi**...ve cümlesine vekâleten riyaset etmek... üzere **Mütercim Rüştü Paşa**'yı ve oğlunu... cemederek... Sultan Abdülaziz merhumun aleyhinde fesadât tertibine çalışmakla...» (16)

Darbenin diğer önemli şahıslarından biri de **Süleyman Paşa'**dır. (Şıpka Müdafii) Ancak **Süleyman**

---

(16) Sultan II. Abdülhamid Han, **Hatıra Defteri**. İstanbul, Selek Yy., 1960, s. 150.

Paşa bu darbe hareketinde Hüseyin Avni Paşa'nın yardımcılarından biri olarak görülür. Darbenin önemli icra elemanlarındandır. Ama önem bakımından Hüseyin Avni, Mithat ve Mütercim Rüştü Paşalar'dan sonra qelir.

Şimdi, bu meş'um saray darbesinin psikolojik ortamını dokuyan **V. Murad** çevresine ve bu çevrenin ilişkilerine bakalım:

c)**Şehzade Murad Efendi, Jön Türkler, Masonlar:**

V. Murad, veliahdlığından itibaren Genç Osmanlılar Cemiyeti, karbonarilik ve masonlukla ilgi kurmuştur. Tahta çıkmak ihtirası önünde Sultan Aziz'in varlığını kendisi için bir engel olarak görmüş; İtalyan karbonariliği, masonluk ve Genç Osmanlılar Cemiyeti ise V. Murad'ın bu psikolojisinden maharetle istifade etmişlerdir.

Sultan Hamid'in naklettiğine göre Sultan Aziz'e saltanatının hemen hemen başlangıcından beri komplo hazırlamaya uğraşan hizip, şu şahıslardan ibaretti:

> Mezkûr cemlyet-i fesadlye efradının rüesay-ı mühsidesinden olmak özere bir şahsın dahi zikri lâzimedendir ki, bu şahıs an'asıl Yunanlı olduğu halde **İskalari Grilandi** (*) namıyla maruf(dur).
>
> Bu müfsidi leîm, veliahdı müşarünileyhe ve etba' ve avaneslne masonluk kavaidini talim ...eyler... sık sık dahi mehfiyen Saray-ı Hümayun'a gelerek prensin harem dairesine duhul ile orada bilatekellüf **Hristakl** ve **Köçeoğlu Agop** ve **Rıza Paşaoğlu İbrahim** ve **Kemal Bey** ve **Tablb Kapilyon** ile birlikle iyşü işret ve fesad planları tertip ...eylemekle idiler.» (17)

(*) Bu şahıs, ileride «**Kleantl Skaliari**» ve «**Dr. Skaliari**» yazılışı ile metinlerde geçecektir.

(17) Sultan Abdülhamid, a.g.e. s. 167.

Şu halde **V. Murad**, hem masonluğa, hem de Genç Osmanlılar Cemiyeti'ne bağlı bulunuyordu. **Dr. Skalieri, Dr. Kapaleoni, Kemal Bey, Ziya Paşa** gibi şahıslarla Galata bankerlerinden bazısı çevresini teşkil ediyorlardı.

Gerçekten Sultan **V. Murad**, mason yapılmıştı:

> «(V. Murad) ... Farmason olmuştu. Müşavirleri **Skalyeri** ve **Aziz Bey**'in tesiri altındaydı ve bu şahıslar tarafından farmason yapılmıştı. Gal prensi ile dosttu.» (18)

> «Esbak maarif nazırı **Münif Paşa** ve **Dr. Skalieri** vasıtasiyle Sultan Murad eskiden ecnebi mahfillere [Fransa meşrık-ı âzamına tâbi Prodos mahfili] (Rumca konuşan bir loca), intihap etmişlerdir.» (19)

Ancak, **V. Murad**'ın **Prodos Locası**'na mı, yoksa **Ser Locası**'na mı kayıtlı olduğunu, ikisinde de kayıtlı olduğu kabul edilirse birinden diğerine ne şekilde intikal ettiğini tespit edebilmiş değiliz.

Sultan Murad'ın Ser Locası'na kayıtlı olduğunu ifade eden bilgi şudur:

> «Veliahd Murad Efendi.... bu locada (Ermenilerin kurdukları SER) mason yapılmıştır.
>
> «Veliahd'ın tekrisi sırasında odada bulunanlar Kleanti İskalieri adındaki loca üstadı masonla, Giritli Doktor Minos Volonaki, Doktor Yanis Esamelos ve Eyamonda adlı biraderlerdi. Murad Efendi'ye bu zatlar kordon ve önlüğü taktılar. (18. derece önlüğü)» (20)

Diğer bir konu, **V. Murad**'ın masonik rehberinin Dr. Kapaleoni mi, yoksa Skalieri mi olduğudur. Eğer

---

(18) Yılmaz Öztuna, a.g.e., s. 62.

(19) H. Rifat, **Farmasonluk**. İstanbul, Tefeyyüz Ktb., 1934, s. 207.

(20) İzzet N. Gür-Yalçın Çeliker, **Masonluk ve Masonlar**. İstanbul, Yağmur Yy., s. 18-21.

Dr. Kapaleoni, V. Murad'ın, Skalieri gibi masonik rehberi ise, karbonarilik ile V. Murad arasında direkt münasebeti bu şahsın kurmuş olması gereklidir. V. Murad, Skalieri vasıtasıyla **SER (Ermeni) Locası**'nda mason yapılmışsa, bu locaya kayıtlı bulunan Mithat Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Namık Kemal Bey, Ziya Paşa ve Şinasi Bey gibi biraderlerle beraber bulunmuş olmalıdır, (21)

Diğer taraftan V. Murad'ın içinde bulunduğu çevre. **«Genç Osmanlılar Cemiyeti»** adını alan ihtilâl hizbi olarak görülebilir.

Bu cemiyet, tarihimizde, İtalya - Fransa masonluğunun ondokuzuncu asır ihtilâl organizasyonu durumundaki karbonariliği (Komüncü Masonluk) kendine model almış ilk ihtilâl cemiyetlerindendir. Bu konuda cemiyetin kurucularından sayılabilecek **Ebuzziya Tevfik** Bey, şu bilgiyi vermektedir:

> «Cemiyet nizamnamesi Carbonari esası üzerine tanzim olunmuş olduğu halde, teferruatta hayli değişikliğe uğramıştır.
>
> «... Her altı kişiye bir yedinci baş tahsis olunmuş ve her baş, altı azaya alınan kararları tatbik ettirmeye memur edilmiş. Ve kaç altı kişilik hücre meydana gelirse yalnız yedinci olan başlar, diğer başlarla tanışıp temas etmeleri usulü kabul edilmiş.» (22)

Ayrıca, cemiyetin, daha başlangıcından karbonari nizamnamesini büyük ölçüde benimsemiş olduğunu görüyoruz.

> «(Cemiyet kurucularından) Ayetullah Bey, kendi kitaplığından Lehlilerin gizli teşkilât nizamnameni ile İtal-

(21) **Dünya ve Türkiye'de Masonluk**, s. 296.

(22) Ebuzziya Tevfik, **Yeni Osmanlılar Tarihi**. C. I, İstanbul, 1973, s. 84.

yanların Carbonari cemiyetinin nizamnamesini getirmişti. Okumadan evvel şöyle bir mukaddimede bulundu.

«'Biz bir asırda yaşıyoruz ki, dünyanın her yerinde millet hareketleri hüküm sürüyor. Size milletlerin gençlik teşkilâtına gizli cemiyetlerine örnek olarak iki nizamname getirdim. Bunların biri Lehlilerin gizli teşkilât nizamnamesidir.'» (23)

Bu organizasyonun, 1865 senesi haziranında, tarini cemiyet kurucuları tarafından tam olarak hatırlanamayan bir pazar günü Ayetullah Bey, iki subay, Nuri Bey, Namık Kemal Bey ve Refik Bey'in bulunduğu bir toplantıda kurulduğu biliniyor. Cemiyetin adı ilk sıralarda «**İttifak-ı Hamiyyet**»miş. Sonra «**Genç Osmanlılar Cemiyeti**» adını almış. Cemiyet sonra, 245 azaya kadar yükselmiş. Bu azalar arasında **Ziya Paşa** ve **Süleyman Paşa** da (Şıpka müdafii) bulunmakta imiş.

Ancak, bu cemiyetin hazırladığı komplo haber alınmış, içinde **Ziya Paşa** ve **Namık Kemal** Bey gibi şahısların bulunduğu bir grup «**Genç Osmanlı**», İstanbul dışına gönderilmeleri kesinleştiği sırada Avrupa'ya kaçmışlardır. Bu kaçma işinde İngiliz ve Fransız elçiliklerinin yardım ve himayesini görmüşlerdi!

Avrupa'ya kaçan bu Jön Türkler'in Avrupa'da faaliyetlerini hangi imkânlarla yürüttükleri, yani ihtilâl faaliyetleri için gerekli parayı nereden buldukları meselesine dokunmamız gerekmektedir.

Bu ihtilâl parası, Mısırlı prens Mustafa Fazıl Paşa tarafından verilmiş görünüyor.

---

(23) Semha Morali, «Ayetullah Bey ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti», **Hayat Tarih Mecmuası**. Sayı: 12 (ocak 1969), s. 31-34.

d) **Jön Türkler, 1876 Darbesi ve Yabancı Sermaye;**

«**Fazıl Paşa** neşriyat için bir sandık tesis ederek, 250 bin frank sermaye koydu...

«Yeni Osmanlılar mensuplarının her biri için farklı derecelerde, maaş tahsis edilmişti. Ziya Paşa'ya üç bin, Kemal Bey'le Rıfat Bey'e ikişer bin, Agâh Efendi ile Süavi'-ye binbeşeryüz, ve diğer arkadaşlara aynı seviyede olarak biner frank tahsis edilmişti.» (24)

Demekki Genç Osmanlıların ihtilâl hareketini **Mustafa Fazıl Paşa** finanse etmiş oluyor. Ancak Mustafa Fazıl Paşa, Genç Osmanlılarla temasını bir aracı vasıtasiyle sürdürmüş. Bu şahıs, **Sakakini**'dir. Sakakini hakkında **Ebuzziya Tevfik Bey** şu bilgiyi verir.

«Sakakini, Mısır'da Fazıl Mustafa Paşa...nın sahibi olduğu şeker fabrikasının idare memuru iken, İsmail Paşa'nın... bu fabrika üzerine düşerek, Fazıl Paşa'dan zorla alması üzerine, Paris'e paşasının yanına çıkmış... bir İtalyandı.» (25)

Ancak bu kadar değil; **Sakakini**, 1909'da kurulan Osmanlı Büyük Locası'nın kuruluşunu ve bu kuruluşun beynelmilel masonluk tarafından tanınmasını temin eden büyük rütbeli masonlardandır. Masonik neşriyat, bu konuda oldukça tatminkâr bilgi vermektedir.

«Osmanlı Şuray-ı Âlisi ve meşrıkı âzamın teşkilâtı hususunda ibrazı gayret ve ehliyet eden üstadı âzam Sakakini Bey kardeşimizin mahfelimize REİSİ MUHTEREM MÜFTEHİR intihabı ve tayinine umumiyetle karar verildi... (4 kânunuevvel 1909 tarihli mahfel zabıtnamesinden)» (26)

---

(24) Ebuzziya Tevfik, a.g.e., s. 159.

(25) A.g.e. s. 64.

(26) **Muhibbanı Hürriyet Mahfili Tarihçesi**. İstanbul, Alaaddin Kral Matbaası, 1934, s. 20.

Ayrıca, aynı kaynak, **Sakakini**'nin 1909 yılında, Osmanlı Şûrayı Alisi'nde mücavir muavini olduğunu göstermektedir. Yani o zamanki Osmanlı masonluğunun en önde gelen şahıslarından birisi, bu bay Sakakini. (27)

Mustafa Fazıl Papa'nın, Osmanlı masonluğunun manevi babası durumundaki Mısır masonluğunun hatırı sayılır üstadlarından olduğunu da ayrıca eklemek gerekir. Demekki Sakakini, basit bir kethüda değil ve **Fazıl Paşa** ile ilişkisi bundan ibaret olmamak lâzım.

Ayrıca **Mustafa Fazıl Paşa**'nın, oldukça küstah bir tavır takındığı **Sultan Aziz**'e bir süre sonra iltica edip, Genç Osmanlılar'ı yüzüstü bıraktığı düşünülürse; Genç Osmanlılar'ı yıllarca, idealizmi dolayısıyla beslemediği anlaşılır. Aralarında makul karşılanacak fikrî ve ciddî bir ihtilâf bulunmadığına ve Genç Osrnanlılar'ı ne pahasına olursa olsun desteklemek garantisine girdiğine bakılırsa; **Mustafa Fazıl Paşa**'nın, **Ziya Paşa** ve arkadaşlarını ne şahsî partföy'ü ile, ne de idealizmi sebebiyle finanse ettiğini düşünemeyiz.

Bu hususta akla yakın gelen bir iddia üzerinde durulabilir. Denmektedir ki, **Mustafa Fazıl Paşa**, birçok örneğini gördüğümüz maceracı ihtilâlciler gibi, hem İngiltere ve hem de Rusya ile temasta idi. Sadece bu kadar değil; Mustafa Fazıl, İngiliz malî çevreleri içinde belli başlı iki büyük ve rakip kapitalist grubu teşkil eden Rothschild ve Oppenheimer gruplarıyle de temasta idi. Bu durumda, Mustafa Fazıl'dan kurtulmak ve onu ikna etmek isteyen Ruslar'ın, Mustafa Fazıl'ın Oppenheimer grubu ile ilişkisini Rothschildler'e duyuruver-

(27) A.g.e., s. 12-13.

mesi kâfi idi. **Mustafa Fazıl**'ın ikili, hatta üçlü oyununun ortaya çıkması, Rothschildler'in kesin afarozu için yetmiştir. Böylece İngiltere'ye bağlı Genç Osmanlı grubu da Mustafa Fazıl'la irtibatlarını kesmekte gecikmemişler ve Mustafa Fazıl için, Sultan Aziz'e sığınmaktan başka yapacak iş kalmamıştır.

Bu dikkate şayan iddiayı dolaylı olarak destekleyen belge ise; Mustafa Fazıl'ın Oppenheimer grubu ile temasta olduğu iddiasını yalanlamak için İngiltere basınında neşrettirdiği açıklamalardan ibaret. (28)

Muhtemelen Mustafa Fazıl'ın macerası ve sonunun perde arkası böyle olmuş olabilir. Fakat kat'iyete yakın bir şekilde söyleyebiliriz ki, **Mustafa Fazıl Paşa'**nın Sakakini vasıtasıyle Genç Osmanlılar'a dağıttığı para, şahsî parası olamaz. Bu para kirli ve karanlık yabancı parası idi. Ve büyük ihtimalle İngiliz parası idi.

Ancak acı olanı, o zamanın önde gelen aydınlarından kabul edilen **Agâh Efendi, Ziya Paşa** ve **Namık Kemal** Beyler gibi şahısların, nasıl olup da bu parayı alabildikleridir. Bu paranın malî ve siyasî kaynağını bilmeseler bile, bu paraları kabul etmeyi ahlâkî idealizmle nasıl bağdaştırabildikleri meçhuldür. Aralarında **Suavî** gibi bir yalancının da bulunduğu bu grubun, eğer yabancı parasını almayacak kadar onurlu ve idealist olduklarını kabul edersek, kendilerine oluk oluk akan bu paranın mahiyetini idrak edemeyecek kadar siyasî ehliyetten mahrum olduklarına kani olmak gerekir. Eğer, bu paranın kaynağını biliyor-

(28) Nlzamettin Nazif, **Sultan Abdülhamid ve Osmanlı İmparatorluğunda Komitacılar**. İstanbul, 1946, s. 356.

larsa, bu şahısların ahlâk bakımından savunmasını yüklenmek, bir cinayetten asla farklı olamaz.

Agâh Bey gibi, Türkiye'nin PTT hizmetlerinin kuruculuğunu yapmış seviyeli bir bürokratın; **Namık Kemal** ve **Ziya Paşa** gibi edebiyat ustalarının, bu kabiliyetleri ile ters orantılı olarak, yaşadıkları çağın ve Türkiye'nin şartlarını anlamakta pek yaya kaldıklarını kabul etmek gerekir. Tanzimat yöneticilerinin, büyük ölçüde Avrupa'nın Osmanlı imparatorluğu statüsünü bir süre için dahi olsa koruma mecburiyetinin hissesi bir tarafa, imparatorluğun korunmasında azımsanmayacak bir başarı gösteren seviyeli diplomatlar olduğunu zikretmiştik. Ne yazık ki, Genç Osmanlılar'ın önde gelen bu şahsiyetleri, Tanzimat yöneticilerinin diplomasi ustalığından da uzak, hayalperest yarım aydınlardı. Bu yüzden, Osmanlı toplumunun değişmesine müsbet etkileri, menfî etkilerinin yanında devede kulak kalır.

Kendilerine bol keseden, hiç de lâyık olmadıkları unvanlar lâyık görülen bu şahıslar, aşağıda yüzlerce örnekten sadece birisi olarak beliren davranışlariyle, siyasî ahlâk, vatanperverlik gibi müspet meziyetlere pek uzak kaldıklarını da göstermişlerdir.

> **«Rusya'nın İstanbul büyükelçisi general İgnatief, 'Slav Birliği' gayesi için en büyük engel telâkki ettiği Âlî Paşanın ölümü karşısında memnuniyetini açıkça belirtmekten çekinmemiştir.** İstiklâl sevdasında olan Mısır Hidivi İsmail Paşa ise, Âlî Paşa'nın ölümünü kendisine bildiren kâtibe, sevincinden 1.000 altın bahşiş vermiştir. **Âlî Paşa'nın ölümüne, maalesef Ziya Bey (Paşa), Namık Kemal, Muştala Fazıl Paşa, Ali Süavi Efendi, gazeteci Agâh Efendi gibi... fikir ve kalem adamları da sevinmişlerdir... Ziya Bey, sadrazam; ve arkadaşı Namık Kemal de hariciye nazırı ol-**

mak, İngiltere ve Fransa'da gördükleri meşrutiyeti ilân etmek ve fikirlerine göre imparatorluğu Âlî-Fuad Paşalar ekibinden daha iyi idare etmek istiyorlardı.» (29)

Bugün sosyal ilimlerin vardığı sonuçlar açısından «Jön Türkler» gibi, «Genç Osmanlılar»ın programlarının da (bunlara program dahi denemez. Belki siyasî fikirleri demek daha doğrudur) ilkel ve saçma olduğu, Osmanlı imparatorluğumun o günkü problemlerine dahi temas etmediği kesindir. Temel düşünce hataları ise, ayrı tarihî gelişme çizgisi gösteren iki toplumdan, birisinin müesseselerinin diğerinde de aynı sonuçları doğuracağını sanmalarıdır. Bu ilkel fikirlerin uygulandığı ölçüde yeni problemlerin ortaya çıktığı, ve sonuç olarak, Osmanlı toplumunun baş döndürücü bir çözülüşe itildiği de bir gerçektir.

V. Murad'ın çevresi dolayısıyle incelediğimiz, ve Sultan Aziz'in saltanatı süresince radikal ve gizli bir muhalefet hareketi olarak görünen V. Murad, masonluk ve Genç Osmanlılar hareketini aydınlatacak bir not daha ilâve edelim:

> «Sarraflardan **Köçeoğlu Agop** ile **Hristaki** Efendiler de cemiyete mensup idiler. **Karabet Efendi**, cemiyetle veliahd **Murad Efendi** arasındaki muhabereye vasıta idi.
>
> «Reisleri **Mehmed Bey**'di. Malî ve siyasî müdür, Mısır hanedanından Mustafa Fazıl Paşa'nın kethüdası Azmi (*) Bey'di.» (30)

Demek ki, V. Murad ile bu gizli ihtilâl organizasyonu arasında bağlantıyı, İngiltere ve Fransa malî çevreleri ile ilişkili Galata bankerleri tesis etmekte imişler.

---

(29) Yılmaz Öztuna, a.g.e., C. XII, s. 41 -48.

(*) Azmi Bey, «Aziz Bey» takma adlı Sakakini olmalı.

(30) Semha Morali, **Tarih Dergisi**. Sayı: 12, s. 31.

1876 saray darbesini hazırlayan şahıs ve organizasyonlar hakkında yaptığımız araştırmadan çıkarılması gerekli sonuçları, şöylece özetleyebiliriz:

1) İhtilâlin yöneticisi durumunda bulunan iki liderin (**Mithat Paşa ve Hüseyin Avni Paşa**), darbeyi İngiltere'nin yardımına güvenerek ve ancak bu yardım sayesinde gerçekleştirdikleri, bir tarih gerçeğidir.

2) **Hüseyin Avni Paşa** ve benzer birkaç isim dışında, 1876 darbesine katılan veya bu darbeyi hazırlayanların mason olduğu bilinmektedir. Masonluğun ancak 1909 yılında ve o da ancak şeklen millî ve görünüşte bağımsız hale geldiği düşünülürse, İngiliz, Fransız ve İtalyan Meşrıkı Âzamlığı'na bağlı bulunan o zaman masonluğunun tam anlamıyla yabancı devletlerin ideal ve menfaatlerini temsil ettiğini kabul gerekir. Bu ise, 1876 darbesini hazırlayan ve uygulayan muhalefet blokunun, masonluk kanalı ile, emperyalist devletlerle karanlık bir ilişki içinde olduğunu gösterir.

3) 1876 darbesinin fikrî ve psikolojik ortamını dokuyan «Genç Osmanlılar Cemiyeti»nin, kendisine model olarak karbonariliği (büyük ölçüde) aldığı kesindir. Aynı şekilde kozmopolit Osmanlı masonluğu ile irtibatlı bulunduğu kat'îdir. Genç Osmanlılar hareketinin finans kaynağı, görünürde **Sakakini** ve **Mustafa Fazıl Paşa** bulunmasına rağmen, hakikatte çok muhtemel olarak İngiltere malî çevreleridir.

4) Bu sebeplerden ötürü 1876 darbesi, bu harekete katılanların hayalleri, kültür seviyeleri ve kabiliyetleri hakkında ne denirse densin, bu darbenin hazır bulduğu daimî muhalefet blokunun ve darbeyi uygulayan liderlerin bağlantıları bakımından yerli değil yabancı;

millî değil gayri millî ve emperyalist Avrupa devletlerinin menfaatlerinin gereği olmuştur.

Bu özetlemeyi yaptıktan sonra, 1876 darbesinin beynelmilel sermaye çevreleri ile ilişkisini ortaya koyan belgeleri gözden geçirebiliriz.

Bu belgelerden birinci bölümü, 1901 yılında Fransa'nın, Osmanlı İmparatorluğu'nu Midilli Adası'nı işgal etmek tehdidi dolayısıyle ortaya çıkmıştır. 1875 yılında alınan bu borç 1901 yılına kadar ödenmemiştir. Ancak bu tehdit üzerine ödenebilmiştir. Böylece, belki de dünya tarihinde ilk defa ortaya çıkan garip ve trajik bir olayla karşı karşıya kalmış oluyoruz. **Bir devlet reisinin tahtından indirilmesi için yabancılardan alınan para, bir darbe, bir komplo parası, doğrudan doğruya devlet hazinesince ödenmiştir!** Demekki, 1876 darbesini hazırlayanlar, bu komplo parasını bile Osmanlı beytülmalinden ödetecek kadar vatanperver (!), dürüst (!) ve namuslu (!) imişler.

Tahsin Paşa'nın, «**Sultan Hamid ve Yıldız Hatıraları**» isimli kitabının 73. sayfasında zikrettiği bu olay şöyledir:

> «Hükûmet'in, 1875'ten kalma, Lorando ve Tubini adında Fransız tebaasından iki kişiye borcu vardır. Bu borç, ödenmemesi yüzünden faiziyle beraber çok kabarmıştı. Bu paralar kısmen olsun o zamanki vükelâ tarafından Abdülaziz'in tahttan indirilme işinde kullanılmış olduğundan kimse bunların ödenmesi için Abdüihamid'e söz söyleyemiyordu.» (31)

Başka bir belge ise, 1876 darbesini yakından takip etmiş bulunan **Sultan Abdülhamid**'in şahadetidir:

---

(31) Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 144-145.

«Hal'i Sultan Abdülaziz Hanî'den takriben altı mah mukaddem yine o cemiyetin rey ve kapariyle Rüştü Paşa ve Halim Paşa ve sair cemiyet erkânının teşvik ve kefaletiyle Galata sarrafından derhal bir milyon liralık bir istikraz akdi için bankerlere yine müracaat vukubulmuş ve hatta meblağı mezkûrun tedariki hususu Hristaki'ye ihale olunmuş.

«... Cüluslarında (Abdülhamid Han'ın) prensin hükümeti esnasında gerek hanedan-ı Abdülaziz Hanî'nin ve gerek en küçük cariyeler kadar bilcümle civarının emvâl ve mücevheratının... müsadere olunarak Hristaki'ye bu misillû, bu makule fesadlar için akdedilen istikrazlara bedel verilmiş olduğu anlaşılmıştır.» (32)

Sultan Hamid'in bahsettiği bu **Hristaki Efendi'**nin Galata bankerlerinden olduğu biliniyor. Milliyeti, Rum. Ve darbeden sonra Sultan Aziz'in şahsî mallarının (para, yakınlarının ve kendisinin mücevherleri ve kıymetli evrakı) iğrenç yağmasında aslan payını işte bu Hristaki Efendi'nin aldığı ve sonra Avrupa'ya kaçtığı biliniyor. Demekki 1876 ihtilâlcileri, ihtilâl için gerekli paranın bir kısmını bu iğrenç saray yağmacısından alacak kadar küçülebilmişler ve şerefsizleşebilmişler.

Burada akla gelebilecek bir soru daha kalmaktadır. Acaba bu iğrenç tefeci Hristaki Efendi, darbe parasını şahsî partföyünden mi vermiş, yoksa irtibatlı bulunduğu İngiliz ve Fransız malî çevrelerine bu kârlı işte iştirak hakkı tanımış mıdır? Bunu kesin olarak bilmiyoruz. Bilinen bir şey varsa, o zamanki Galata bankerlerinin, büyük ölçüde İngiliz kapitalizminin Türkiye'deki işbirlikçileri olduğudur. Bu işbirliğini «Osmanlı Borçları» vesilesiyle görmek kabil.

---

(32) Sultan Abdülhamid, a.g.e., s. 152'-153.

«Hükümetin dalgalı borçları ve İstanbul'daki muhtelif bankerlerden yaptığı kısa vadeli İstikrazların mecmuu 17- 18 milyon lira tutuyordu...

«Yalnız bankerlerin doğrudan doğruya mâliyeden alacağı 5 milyon sterline baliğ olmakta İdi. Dalgalı borçların en mühim kısmı ise muhtelif nezaretlerin, bilhassa Harbiye ve Bahriye nezaretlerinin müteahhitlere olan borçlarından terekküp etmekte İdi. **Fakat bu borç senetlerini de bankerler iskonto ettiklerinden, hükümetin hemen tek alacaklısı bankerlerdi. Bunların sermayeleri ise bu kadar büyük bir avans için elverişli olmadığından, kendileri lâzım gelen parayı Londra ve Paris piyasalarından çekmişler ve her üç ayda bir yenileştirilen bonolarla vaziyeti idare etmişlerdi. Alacaklıların üçte ikisi Londra piyasasında ve üçte biri Paris'te idi**.» (33)

Zikrettiğimiz vesikalar göstermektedir ki, 1876 darbesi (tarihlerimizin «**Meşrutiyet Hareketi**» dediği); bu darbenin lider ve hazırlayıcılarının millî onuru ayaklar altına alarak, ahlâk değerleri, vatanperverlik ve milliyetperverlik gibi kutsal kavramlarla alay edercesine beynelmilel sermayeye secde etmeleri karşılığında temin edilen, yağmacı ve sömürgeci Avrupa kapitalizminin altınları ile gerçekleşebilmiştir.

Bu ihtilâl parasının, **Lorando** ve **Tubuni** kanalından kesin olarak; **Hristaki** kanalından çok muhtemel olarak, İngiliz - Fransız malî çevrelerinden temin edildiği bir gerçektir.

Sonuç olarak, 1876 darbesi, İngiliz - Fransız siyasî, diplomatik ve malî çevrelerinin hazırlayıp kotardığı bir saray darbesinden başka bir şey değildir. İngiltere bakımından bu, an'anevî diplomasisi için nasıl

(33) İ. Hakkı Yeniay, a.g.e., s. 32.

bir başarı ise; o günkü Osmanlı yöneticileri için tam anlamında başarısızlıktır.

1876 darbesinin Türkiye için ne meş'um sonuçlar doğurduğuna bakılırsa; bu darbeye katılmış yöneticilere, Türk milletinin haysiyeti ve menfaatleri açısından bu «Meşrutiyet» kahramanlarına (!) zerre kadar kıymet biçmek ve yakınlık duymak asla kabil değildir.

İşte bu yüzden 1876 hareketine, bu harekete katılmış olanların saçma hayalleri açısından değil; hareketin sonuçları açısından bakmalıdır. Ve bu olaya bir Türk olarak, böyle bakmaya mecburuz da. Darbeden kısa bir süre sonra **Henry Eliot** kadar, **Mithat Paşa**'yı da memnun eden, **Hüseyin Avni Paşa**'nın katlinden itibaren; Osmanlı yönetimi kesin olarak Mithat Paşa'nın eline geçer. Ve toplanan 93 Meclisi, Türk tarihinin seyrine, «felâket» diye vasıflandırabileceğimiz ölçüde menfî tesiri olan bir vatan ihanetinde bulunur. Bu karar, ve doğurduğu sonuçların, tarihî mesuliyeti doğrudan doğruya Mithat Paşa ve ekibinindir.

> «**Sultan Aziz**'in hal'I Türkiye tarihi için gerçekten dönüm noktalarından biri olmuştur. Pek uğursuz bir dönüm noktası. Hal'I hemen takip eden felâketler, Türk İmparatorluğu'nun içte ve dışta ehemmiyetli derecede sarsılması ve zayıflaması, büyük toprak kaybı ile neticelenmiştir. Haksız, hukukî her türlü rrıesnetten mahrum, şahsî garaza dayanan bir işlem olduğu İçin, bir serî haksız ve hukuksuzluklara yol açmıştır...
>
> «Hal'In gerçekleştiği günün akşamı, dünyanın en büyük devletlerinden biri, hakikatte serasker Hüseyin Avni Paşa'nın eline geçmiş bulunuyordu. Ancak ...Mithat Paşa ile... **Mütercim Rüştü Paşa**'nın, seraskerle iktidar çekişmesine düşmeleri, kaçınılmaz bir durumdu... Hal'in dördüncü şahsiyeti **Hayrullah Efendi** ise,... uzun müddet meşîhatte kalmaktan başka bir şey düşünmeyen, dar kafalı

bir yobazcıktan başka bir şey değildi. Türk İmparatorlu ğu'nun istikbali, bu adamların elindeydi.» (34)

«30 mayıs 1876 sabahı, dünyanın en büyük İmparatorluklarından biri olan Türk devleti, Serasker Hüseyin Avni Paşanın kaba, zalim ve amansız diktatörlüğü altına girmişti. Fantastik bir saray darbesi, Orta Afrika ile Orta Avrupa, Cezayir ve Adriyatik'le Hind Okyanusu arasında uzanan, mali iflâsın eşiğinde bulunan Türkiye'yi akla gelebilecek en karanlık çıkmazlara sürüklemişti. Hüseyin Avni Paşa, diktatörlüğünü ancak 16 gün sürdürebildi. Öldürüldü, ve bu sefer Mithat - Rüştü - Mahmud Celaleddin Paşalar triomvirası iktidara geçti...

«Rusya'nın ılık denizlere İnmesiyle dünya dengesinin alt üst olacağından korkan büyük devletler, araya girdiler. Çetin pazarlıklar yapıldı. Sonunda —şahsen harp istemeyen— Çar II. Aleksandr, zaten **Türk İmparatorluğu'nun bir parçası olan Karadağ prensliğine bir tek kaza verilmesi karşılığında savaşı önleyeceğini bildirdi. Hıristiyan ve Türk'e düşman Sırplarla meskûn bir sefil kaza.**

«Toprak terkinin yeni ilân edilen 'Kanunu Esasi'ye mugayir ...olduğunu İleri sürdüler, Türk devlet adamları. Dünyadan gafil oldukları için, bir savaşta, İngiltere'nin, o çağın en güçlü devletinin de yanımızda yer alacağına inanıyorlardı.» (35)

Bu harbin, dolayısıyla 1876 darbesinin sonuçları neler olmuştur, onu görelim:

«Hukuk bakımından Osmanlı İmparatorluğunun birer parçası olmakta devam eden Bulgaristan, Doğu Rumeli, Bosna-Hersek, Yeni Pazar, Kıbrıs ve daha sonra, fakat 93 Harbi'nin tabiî bir neticesi olarak Fransa'ya kaptırılan Tunus hariç tutulursa, Türkiye'nin kesin şekilde kaybettiği ülkeler, rakamların belâgati içinde şu şekilde ifade edilebilir:

---

(34) Yılmaz öztuna, a.g.e., C. XII, s. 67-68.

(35) Yılmaz Öztuna, **93 Harbi.** (1877-78 Türk-Rus savaşı) İstanbul, Hayat Yy., 1969, s. 5.

«Dobruca Sancağı ilâvesiyle Romanya Prensliği:

135,156 km^2…

«Nis Sancağı ilâvesiyle Sırbistan Prensliği;

45,427 km^2...

«Yeni aldığı kazalarla beraber Karadağ Prensliği:

9,427 km^2...

«Yunanistan'a bırakılan Teselya;

13,188 km^2…

«Rusya'ya bırakılan Güney Moldavya (Bucak):

33,800 krn^2...

«Avrupa'da kesin kayıpların toplamı:

237,298 km2…

«8.184.000 nüfus (Bugünkü nüfus 23 milyon kadar,)

«Buna Asya'da kaybedilen Kars ve Artvin illeri ile Kotur kazasını eklemek icabeder,» (36)

(36) A.g,e., s. 47.

İKİNCİ KISIM

II. MEŞRUTİYET HAREKETİ VE YABANCI TESİRLER

1908 AREFESINDE DÜNYA VE TÜRKİYE

1876 darbesinin sonuçlarını gördük. Rusların Erzurum ve İstanbul'a kadar gelmeleri ve son derece ağır şartlar taşıyan Ayestefanos Antlaşması'nın imzalanması, imparatorluğun büyük bir toprak ve nüfus kaybına uğraması demekti. Ayrıca, belirtmeliyiz ki, bu sonuç uzun yıllar boyu binbir emek şartıyle ortaya konabilen kara ordumuzun ve deniz gücümüzün mahvı demekti. İngiltere, 1876'lardaki iğrenç hedeflerine kavuştuğu gibi; Rusya da 1854 harbinin rövanşını acı bir şekilde almıştı. Şüphesiz Rusya da, bu harp dolayısıyle büyük kayıplara uğramıştı.

Rusya'nın Osmanlı topraklarında büyük bir nüfuz kazanması İngiltere'yi hemen harekete getirdi. Rusya'nın Balkanlar (büyük bir Bulgaristan) ve Doğu Anadolu'da ilerlemesi, başta İngiltere olmak üzere Fransa, Avusturya ve Almanya'yı kuşkulandırmıştı. İşte bu durumdan istifade edilerek, Ayestefanos Antlaşması'nı tadil eden 1878 Berlin Kongresi, büyük devletlerin iştiraki ile toplandı. Bu antlaşmanın önemli hükümlerinden birisi, Ayestefanos Antlaşması ile bağımsız hale gelen Bulgar devletini şeklen Osmanlı devletine tâbi hale getirmek ve Bulgaristan'a verilmiş toprakları asgariye indirmekti. Bu ve benzeri hükümlerin, Avrupa devletlerinin Balkanlar ve Ortadoğu'daki menfaatlerini korumak ve Rus nüfuzunu dengelemek maksadını taşıdığı açıktır. Türkiye bakımından Berlin Antlaşması'nın,

Ayestefanos Antlaşması ile mukayese edildiği takdirde, daha müsait olduğunu belirtmek gerekir.

İşte Osmanlı imparatorluğu, hukuken son bulduğu 1924 yılına kadar bu 1877 - 78 Rus savaşının imparatorluğun siyasî, askerî, ekonomik yapısını temellerinden sarsan sonuçlarının gittikçe daha çok trajik bir hal alan etkilerini duyacaktır.

Ayrıca Sultan Abdülhamid'in şahsında toplanan Osmanlı yönetim gücü, Sultan'ın hal'ine kadar geçen süre içinde, gittikçe daha tehlikeli bir hal alan ihtilâl hareketleri ile boğuşmaya mecbur kalacaktır. Bu ihtilâl hareketlerinden Bulgar, Makedonya, Rum, Ermeni, Arap, Arnavut ve Yahudi ihtilâl hareketleri ile, çete faaliyetleri halinde devam eden Sırp, Hırvat ihtilâllerini inceleme dışında bırakıyoruz.

Burada sadece, Osmanlı İmparatorluğu'nun korunmasını hedef alan ihtilâl hareketlerinin yabancı güçlerle ve özellikle beynelmilel sermaye ile bağlantılarını ortaya koymaya çalışacağız.

Şimdiden belirtelim ki, bu ihtilâl hareketleri, Jön Türkler ihtilâli diye isimlendirebileceğimiz yurt içinde ve yurt dışında yoğunlaşan teşkilâtlanma, propaganda ve silâhlı hareketleri kapsar. Bu hareketler, 1896 Ermeni ihtilâl hareketlerinden sonra yoğunlaşır ve 1908'e kadar şiddetini artırarak devam eder.

1908 temmuzunda Sultan Hamid'in anayasayı tekrar uygulama alanına koyması ile başarı kazanmış görünen Jön Türk ihtilâli, 1909 nisanında 31 mart isyanı geçidinden geçer. Ve imparatorluk, anayasanın ilân tarihinden itibaren birbirini dengeleyen, hatta ifnaya çalışan meşrutî monarşi esaslarına dayanılarak kuvveti büyük ölçüde hudutlanmış sultan; cemiyet, sul-

tan, muhalefet ve ordu arasında bocalayan hükümet ve icra mekanizması; uzun yıllar boyu duruma hâkim olacak hale gelemeyen, zayıflayıp dağılan ve sonra tekrar güçlenen İttihat Terakki Komitası; değişik temayülleri içinde barındıran muhalefet parti ve cemiyetleri ve nihayet kendi arasında da bölünmelere uğrayan ordu gibi kuvvetler arasında sürtüşmeler, çarpışmalarla geçen boş koca anarşi yılı, Osmanlı İmparatorluğu'nun pamuk ipliği ile bağlı siyasî yapısı üzerinden, imparatorluğun temellerini çatırdatarak geçmistir. Ve bu anarşi yılları boyunca imparatorluk; hukuken kendine bağlı görünen Bulgaristan'ı, Bosna Hersek'i, Trablusgarb'ı, fiilen kaybetmiş. Balkan Harbi faciası ile Balkanları Edirne'ye kadar terketmiş. (Hatta Edirne bile kaybından sonra ancak kazanılabilmiştir.) İtalyanlar ayrıca Onikiada'yı işgal etmişlerdir.

Ve nihayet, ancak 1913 sonlarında bir dikta idaresi ile (**Enver, Talat ve Cemal** Paşalar Triomvirası) imparatorluk idaresine hâkim olmayı başarabilen İttihat Terakki Cemiyeti, bugün kesin olarak «kumar» diyebileceğimiz bir hareketle, imparatorluğu I. Cihan Harbi'ne sokmuş. Ve hâlâ bir cihan imparatorluğu durumundaki imparatorluk, İttihat Terakki'nin hâkimiyetinin en yüksek olduğu bu tarih diliminde can vermiş, yıkılmıştır.

Tarih, incelediği olayları bir sebebe bağlarsa, olaylar arasında belli şartlar altında bir sebebiyet (causalite) ilişkisi kurabiliyorsa «ilim» olabilir. Bu durumda şunu söyleyebiliriz. Jön Türk organizasyonları, 1908 Meşrutiyet ilânı, 31 Olayı, Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişi, beş sene boyu süren kaos,

İtalyan, Balkan Harpleri ve kayıplarımız, İttihat Terakki 'nin 1913'te başlayan askerî diktatörlüğü ve nihayet I. Cihan Harbi'ne giriş gibi büyük sonuçlar doğuran ve anlamlar taşıyan olaylar, birbirini sadece zaman sferi içinde takip eden olaylar değildir. Bu olaylar, büyük ölçüde birbirinin sebepleri de olmuşlardır. Binaenaleyh, Osmanlı imparatorluğumun yıkılışı, İttihat Terakki diktatörlüğü ile sadece zamandaş değil; biri diğerinin sebep ve sonucu olmuştur. Ve siyasî ekiplerin başarısı ve ahlâkî mesuliyeti, kendilerinin hazırlayıp karşılaştıkları sonuçlara göre tayin edileceğinden İttihat Terakki diktatörlüğü, imparatorluğun yıkılışında birinci derecede sorumlu iç kuvvetlerin başında gelmektedir.

Şimdi, imparatorluğun çöküşünün başlıca sebeplerinden birini teşkil eden II. Meşrutiyet olayına ve İttihat Terakki ihtilâlinin analizine geçmeden önce, bu ihtilâl hareketlerinin büyük ölçüde etkilendiği 1908 öncesi dünya ve Türkiye şartlarına bakmamız gerekmektedir.

1878'den 1908 ÖNCESİNE KADAR DÜNYA DENGESİ

Bu dönemin başlangıcında büyük devletlerarası muvazene şöyledir. İngiltere an'anevî yalnızlığındadır. Ve lüzumu halinde çarpışan bloklardan birinin tarafını tutmak suretiyle, «denge» politikasına devam etmektedir. Hudutsuz sömürgeleri, büyük sanayi gücü ve dünyanın bir numaralı deniz gücü olmak, İngiltere'ye bu imkânı temin etmektedir. Ancak İngiltere, İran, Afganistan, Türkistan ve Çin'de Rusya ile yer yer silâhlı hareketlere varan ciddî bir rekabet içine girmiştir. Fransa ile menfaatleri Kuzey Afrika'da çatışmaktadır. Libya, Tunus, Mısır ve Sudan'da.

Fransa ise, Kuzey Afrika'da İngilizlerle rekabet içinde olmakla kalmaz. 1870 savaşının acıları hâlâ Fransız kamuoyunu etkilemektedir. Ve Almanya ile derin ve çözümü son derece güç bir çatışma içindedir.

Buna karşılık Almanya, **Bismark** diplomasisi ile Avusturya ve İtalya'yı ittifakına almış, ayrıca Avusturya'nın da iştirak ettiği bir «Alman - Rus ittifakı» kurmuştur.

Böylece dünya politik güçleri, bu üç kuvvet merkezi etrafında yoğunlaşmış olarak görünür.

Ancak bu durum 1892 yılında değişmeye başlar. 1887 yılında Rusya ile Almanya arasında imzalanan ve Almanlar'ın Rusya'ya Boğazlar'ı peşkeş çektiği gizli askerî anlaşma, Rusya tarafından 1890 yılında yenilenmiştir. Ve Rusya, Fransa'nın kendisine temin ettiği korkunç sermaye akımı karşısında Fransa ile gizli bir anlaşma imzalamıştır. Bu, gerçekte Alman -

Rus - Avusturya ittifakının çökmesi demektir. Ve bir süre Almanya, bu ittifakın yıkıldığını anlayamaz.

Ve yine bu 1892 yılında başbakanlığa **Witte**'nin elçisi ile Rusya, Balkanlar üzerindeki yayılma hareketini ve Uzakdoğu'da sömürgeler elde etme hareketine girişir. Çin'e kadar bütün Asya'yı ele geçirmek Rusya'nın 1892 tarihinden sonraki hedefidir.

Zira Rusya, hem Balkanlar'da 1887 Rus - Alman gizli anlaşmasına karşı İngiltere – Avusturya ve İtalya blokunu karşısında bulur; hem de, 1877 - 1878 harbinde yediği darbe sonucu, Balkanlar ve Ortadoğu'da bu İngiltere bloku ile karşılaşmaktan çekinir. Kurulmasına hizmet ettiği Bulgaristan Prensliği'nin 1885 yılında İngiliz politikasına yaslanan ve Doğu Rumeli'yi İngilizlerin yardımı ile işgal eden, Boğaz'ın, Balkanlar yolunun büyükçe ve İngiliz politikasına bağlanmış Bulgaristan'ını hazmedemez. Ancak bu dönemde yapacağı; Ortadoğu - Balkanlar statükosunu korumak ve doğuya yönelmekten ibaret bulunur.

İngiltere ise, Rusya'nın gelişmesini tek başına Asya'da durduracak halde değildir. Bu maksatla İngiliz diplomasisi, Rusya'yı, kolaylıkla dengeleyebileceği Ortadoğu'ya çekmek için, Osmanlı İmparatorluğunun paylaşılması teklifinde bulunur. «**Ermeni Meselesi**»ni ve «**Balkanlar İslahatı Meselesi**»ni alevlendirmek için çete faaliyetlerine hız verir. Ancak Rusya, bu teklifleri kabule yanaşmaz. Belirttiğimiz gibi bu sırada Uzakdoğu'ya yayılma, Rusya için kolay ve kârlı bir iştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasına katılmadığı gibi, Balkanlar ve Ermenistan meselesinde İngiltere, Avusturya ve İtalya'nın aksine, statükoyu korumaya çalışır. Zevahiri kurtarır. Almanya ise bu

konuda Rusya'yı destekler. Zira **Wilhelm II**., Rus - Alman gizli ittifakının yıkıldığını anlamıştır. Ve Almanya'nın doğu sınırlarından emin olmak için, Rusya'nın Uzakdoğu'da yaptığı sömürgeciliği, «**Hıristiyan medeniyetinin vahşî ülkelere götürülmesi ve Mesih'in ışığının putperest Doğu'yu aydınlatması**» diye alkışlar! Rusya'nın Uzakdoğu politikasını destekler.

İngiltere ise bir taraftan Japonya'ya muazzam sermaye akımını yöneltir. Japon militarizmini güçlendirirken; Almanya'ya, Rusya karşısında bir ittifak teklif eder. İngiltere - Almanya - Japonya ittifakı. İngiltere'nin bu teklifi de reddedilir. Yıl 1901. Böylece, İngiltere sömürgeciliği ile Alman sömürgeciliği arasında barış ve birleşme ümidi kesin olarak yıkılır.

Diğer taraftan İngiltere, Fransa ile bütün ihtilâflarını ortadan kaldırır ve anlaşılır (1902). Böylece, 1892'de başlayan Alman ittifak zincirinin parçalanması hareketi, 1902 yılında cihan çapında bir izolasyon tehlikesi halini alır, Almanya için.

Fakat Rus - İngiliz çekişmesi 1907 yılına kadar devam eder. Ancak Rusya, 1904 yılında Uzakdoğu siyasetinin korkunç akıbeti ile karşılaşır. İngiliz - Yahudi sermayesinin donattığı Japon ordusu, Rusya'yı denizde ve karada tam bir bozguna uğratır. Bu bozgun, iç ve dış politikada önemli sonuçlar doğurur. Rusya daha çok Fransız ve sonra İngiliz sermayesine muhtaç hale gelir. Ve dahilde ihtilâl hareketleri gittikçe genişler (1905 ihtilâli). Ve nihayet Rusya, Fransa'nın aracılığı ile İngiltere ile anlaşır. Yıl 1907'dir. Böylece Almanya, Avusturya ve kaypak İtalya dışında hiç bir müttefiki olmayan, tecrid edilmiş bir kara devleti haline gelir.

Diğer taraftan, bu yıllarda Almanya, Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfuz itibariyle İngiltere'yi ve Fransa'yı geçer. Anadolu Demiryolları yapımı, Alman ekonomik nüfuzunun doruk noktasını teşkil eder. İngiltere şiddetli bir infial içindedir. Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma teklifi başarısız kalır ve Ermeni, Rum, Bulgar çetecilerinin katliamları İngiltere, Avusturya, İtalya dışında aktif bir destek bulamaz. Almanya ve Rusya, bu meseleyi şimdilik askıda bırakmayı uygun bulurlar. Ayrıca, Türkiye'de Alman askerî danışmanlarının varlığı İngiltere'nin düşmanlığını arttırır. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu, oldukça etkili bir «Hilâfet» politikası uygulamaktadır. Bu uygulama, pek çok müşahidin belirttiği gibi, Osmanlı imparatorluğu tarihi içinde, son derece realist hesaplara dayanan, bir anlayışla idare edilmiştir. Hilâfet o gün, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Müslüman kavimlerin moral ve siyasî bağlılığını temin eden en etkili manevî güçtü. Bu politika, sadece imparatorluk sınırları içinde olan Müslüman kavimler için değil; İmparatorluk sınırı dışındaki yeni esaret dönemine girmiş Müslüman kavimler için de bir ümit kaynağı idi.

Yine bu dönemdedir ki, Alman İmparatoru'nun, yeryüzü Müslümanlarının dostu olduğunu ilân etmesi, Almanlar'ın hilâfet politikasını kendi menfaatleri için istismar arzusunda olduklarını göstermişti.

İngiliz politikasının Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma teklifinin sebeplerini zikretmiştik. Ayrıca Balkanlar ve Doğu Anadolu'da çete faaliyetlerini desteklediğini de biliyoruz. Ancak İngiltere'nin bu meş'um siyaseti, sadece Balkanlar ve Doğu Anadolu'ya münhasır değildi. Mısır ve Sudan gibi Osmanlı

topraklarında silâhlı hareketlere girişen yine İngiltere idi,

İşte **Sultan Hamid** diplomasisinin ortaya koyduğu bu silâh, İngiltere için, sadece Osmanlı topraklarındaki nüfuzunu değil; Osmanlı sınırları dışındaki İngiliz sömürgelerini de tehlikeye atıyordu. Boyunduruğunda Müslüman milletlerin de bulunduğu Rusya için de bu politika tehlikeli olmalıydı,

İngiltere'nin bu manevî silâha mukabelesi, hem maddî hem de manevî bir karşılıktan ibaret oldu. İngiltere, Osmanlı hâkimiyetindeki Müslüman unsurlara millî bağımsızlık vaadederken, Hindistan Müslümanları arasında dinî ve siyasî ihtilâfları körüklemiş ve «Kadıyani Mezhebi»ni finanse ederek hilâfet politikasına darbe indirmiştir. Bilindiği gibi bu uydurma mezhep, Sünnî İslâm inançları bakımından bir bid'attir. Temel karakteri ise, «**cihad**» ve «hilâfet» müessesesini inkârda belirir. Böylece, hilâfetin reddi inancı gerçekte bu mezhebe tâbi olanları, Osmanlı İmparatorluğunu siyasî ve manevî bir otorite olarak kabulden menediyor. Cihadın inkârı ise, Müslüman kitlelerin emperyalistlere karşı direnme çağrısını etkisiz kılıyordu.

İngiltere, bu manevî silâhlarla yetinmedi. Ve Osmanlı topraklarında millî bağımsızlık ihtilâllerini yönetti, finanse etti. Mısır, Suriye, Irak, Yemen ve Hicaz'da, Balkan komitalarının benzerleri türedi.

Böylece, İngiliz - Osmanlı ve İngiliz - Alman ittifakı, 1908 öncelerinin temel tezadı haline gelmiş bulunuyordu.

Şu halde İngiltere'nin, 1908 arefesindeki Osmanlı politikasını ve Osmanlı ihtilâl hareketlerine bakışını ve ilgisini gösteren belgeleri inceleyebiliriz.

OSMANLI ÜLKESİNDE İNGİLİZ VE ALMAN MENFAATLERİ

E. Grey'in, İstanbul büyükelçisi **N. Okonor**'a gönderdiği hususî mektup:

«Hakkında ümitli olduğumuz petrol imtiyazı verilmedi. İçinde İngiliz menfaati olduğu bilinen rıhtım şirketine güçlükler çıkarılıyor. İran sınırına dair müracaatlarımız kötü bir suretle göze alınmamıştır. Ve, büyük ve küçük işlerde hakkımızda kayıtsızlık hatta suiniyet olduğuna dair umumî alâmetler vardır.» (1)

«Bu iki devletin [Fransa ve Almanya] [Not bizim] Türkiye'nin sırtından kazancı gittikçe artmaktadır. İngiltere ve İngiliz mâliyesi açıkta bırakılmıştır. Bu iki memleketin ekonomik tesiri şimdilik sadece malî menfaatler gibi görülmekteyse de çok yakında politik ve askerî tesir ve kontrol halini alacaktır.

«**İngiltere, Ortadoğu'dan elde ettiklerini kaybetmek üzeredir..**. Alman ve Fransız tesiri doklara, rıhtımlara ve tramvaylara girmeye başladı.

«Osmanlı İmparatorluğu'nun akılsızca borçlanması ve korkunç israfı yüzünden Türk devleti mahvolmakta ve **korkunç malî kaosu meydana gelmektedir. İngiliz evleri bu hadiseden hiç bir kâr ve hisse alamayacaklardır. Ve bu ekonomik temeller üzerinde yükselen Alman - Fransız durumu çok yakında politik gelişmeler de gösterecektir.**» (Osmanlı Borçları İdare Meclisinin İngiliz Üyesi **Mr. Block**'un raporu, s. 175-180-3 temmuz 1906) (2)

1908 arefesinde İngiliz çevrelerinin, o günkü Osmanlı yönetimine (**Sultan Abdülhamid** yönetimine)

---

(1) Y. H. Bayur, **Türk İnkılâp Tarihi**, s. 199, (1. v, C. V, v. 175)

(2) E. Ulubelen, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, «The British Documents of the war 1894-1914.», His Majesty's Stationary office, London, 1927, İstanbul, Aykaç Kitabevi, 1967, s. 54-55 (s.175-180, 3 tem. 1906.) Ves No: 147'ye ek.

karşı duyduğu bu öfkeli tepki, yukarıda zikrettiğimiz İngiliz oyunlarıyla bitmiş değildir.

Şimdi son derece hayret verici bir vesikaya geliyoruz. Bu vesika, daha aşağıda göreceğimiz gibi Alman diplomasisi için şaşırtıcı, hatta beklenmedik bir olay olan 1908 İhtilali'nin (Sultan Abdülhamid'in anayasayı kabul ve ilânı ve sonra hal'inin,) İngiliz diplomasisi bakımından bir kehanet denebilecek kadar doğru tahmin edildiğini gösteriyor.

Mr. G. H. Fitzmourice'nin **Mr. Tyrcell**'e gönderdiği belge şudur:

> «Son birkaç senedir Makedonya, Ermenistan ve Türk - İran sınırındaki ticarî ilişkilerimizi takip etmek çok zorlaştı. Sultan, bizim gayretimizi düşmanca telâkki ediyor. Bizim gayretimizle sultanın hareketleri uzlaşmaz haldedir. Merkezî bir teokrasi olan bu sultanlıktaki ilkel ekonomik kavramlarıyle her büyük iş ve ticaret anlaşması bir lütuf telâkki ediliyor. Ve biz bu lütfun dışında bırakıyoruz. 1878 Berlin Anlaşması'na göre İngiltere moral bakımdan Makedonya reformlarının öncüsü olmuştur. Türkler bunu, bu bölgelerin kendilerinden ayrılışı saymaktadırlar. Şüphesiz Türkler bu görünüşlerinde haklıdırlar. **İngiliz hükümetleri... Makedonya'daki tutumlarına devam etmelidirler...**
>
> **Burada çok kuvvetli bir elçi İngiliz menfaatlerini yürütebilir... Sultan birkaç sene içinde ölebilir veya rejim değişebilir. Böyle bir adamın aklı rejim değişikliği sırasında paha biçilmez bir rehber olabilir**.» (3)

Gerçekten, **Fitzmourice**'nin bu vesikada bildirdiği ihtilâl, yaklaşık olarak dört ay sonra kopacak, rejim değişecek, mutlak monarşi, meşrutî monarşi haline gelecek. Sultan hal'edilecek. Ve istenen İngiltere

(3) A.g.e., s. 58-59, (Ves No. 196, C. V, s. 247. 12 nisan 1908)

büyükelçisi, **Sir H. Lowter** İstanbul'a gelip, **Kâmil Paşa**'nın akıl hocası ve bir süre de **İttihat Terakki** erkânının sırdaşı olacaktır.

Ortaçağlar Avrupası'nda yaşasaydık, Fitzmourice'nin ihbarına, «kehanet» diyebilirdik. Ama yirminci asır dünyasında buna inanılamaz. Osmanlı toplumunda ekonomik ve askerî organizasyonlara ve politikaya büyük ölçüde hulûl etmiş Almanlar'ın hayretle karşıladığı, beklemedikleri bu olay, İngiltere'nin büyükelçilik baş tercümanı tarafından nasıl bu derece doğru olarak bilinmiş olabilir? Bu ancak ihtilâli planlayan İttihat Terakki Komitası, ittihatçı subaylar ve sarayda çok sağlam istihbarat vasıta ve kaynaklarına sahip olmakla izah edilebilir.

Hatta bu vesikaya; meşrutiyet hareketinin pek gerisinde görünmekle beraber, ihtilâlcilerle vasıtasız teması bulunan İngiliz misyonunun Alman gizli servislerini de atlattığı anlamını verebiliriz.

Bu ve benzeri vesikaların daha çok sayıda elimizde olması gerekirdi. Fakat İngiliz arşivlerini inceleyen **F. Ahmed**'in bildirdiği gerçek, bu konuda neden pek az İngiliz vesikasına sahip olduğumuz açıklıyor. Bugün bildiğimiz, «**31 Mart Olayı**» ile ilgili belgeleri tetkik imkânımız olmadığıdır. Şu halde bu olaylarla ilgili pek çok önemli vesikanın bize intikal etmediğini kabul gerek. Ama yukarıda incelediğimiz bir tek vesika bile, «**1908 II. Meşrutiyet Hareketi**» ile İngiltere'nin içli-dışlı olduğunu, kesin olarak göstermeye yeter.

Diğer taraftan, ihtilâl öncesi Almanyasının içinde bulunduğu şartları hatırlamak faydalı olacaktır.

Kayser o sırada bir büyük savaş çıkacak korkusuna kapılmış olup, bu korku yüzünden telâş içindedir. Ve **Türkiye ve Arap hükümetleriyle her ne pahasına olursa olsun İttifak edilmeden bir savaşa girmek istememektedir.** Başbakan **Bulow**, kendi iddiasına göre, bu kadar zor şerait... içinde Fas işlerini idareye mecbur kalmıştır.» (4)

Almanya'nın, daha önce zikrettiğimiz ve 1902'de kesinleşmeye başlayan «tecrid edilmişlik» karşısında, zaten yapacağı başka bir şey de yoktu. Ancak aşağıda göreceğimiz gibi, büyük bir ekonomik güç halinde bulunan Almanya, Türkiye'yi harp faciasına birlikte katılmaya zorlayabileceği toy ve beceriksiz bir yönetimle karşı karşıya da değildi. Aksine mahir bir diplomatın mutlak siyasî yönetimi altındaydı Türkiye.»

Bu bakımdan Sultan Hamid İngiltere için, yukarıda incelediğimiz sebepler bakımından tehlikeli bir engel olduğu kadar; Almanya için Sultan Abdülhamid diplomasisi, istihbarat ve gizli emniyet organizasyonu da ciddî bir engeldi. Bunlar, bize 1908 İhtilâli'nin hazırlanmasında, diğer kaynaklarla birlikte İngiltere'nin meş'um rolünü, meşrutiyet döneminin ilk hükümetleri üzerindeki korkunç baskısını, 31 Mart kanlı olayındaki parmağını açıkladığı gibi, Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelmesinden sonra Osmanlı İmparatorluğunun tam anlamıyle Almanya'ya bağımlı hale gelişini de açıklar.

1908 temmuzundan **İngiliz Kâmil Paşa**'nın düşüşüne kadar devam eden İngiliz nüfuzu, sonra bu nüfuzun sarsılması üzerine İngiltere'ye meyilli muhalefetin çıkarttığı 31 Mart İsyanı ile İngiliz nüfuzunun yeniden

(4) Yusuf Hikmet Bayur, a.g.o., s. 194.

iktidara kavuşma başarısız denemesi, açıkça İngiliz menfaatlerinin tahrik ettiği hareketlerdir.

Hareket Ordusu'nun İstanbul'a yürüyüşü ile başlayan Alman nüfuzunun yaygınlaşması ve bir süre İttihat Terakki - Ordu çekişmesi ile beliren Alman - İngiliz nüfuzunun çarpışması ve nihayet İttihat Terakki diktatörlüğü ile kesinleşen Alman hâkimiyeti, meşrutiyet hareketlerimizin aydınlatılmamış kısımlarını açıklayan kılavuz bilgiler durumundadır.

Demekki, 1908 öncesi İngiltere ve Almanyası'nın şartlarının doğurduğu Osmanlı ihtilâl politikasını ve bu politikalar karşısında vaziyet alan Sultan Abdülhamid'in siyasetini gözden geçirirsek; Sultan Abdülhamid'in, 1908 temmuzunda anayasayı tekrar mer'iyete koymasından düşmesine kadar cereyan eden olayları açıklayabiliriz.

SULTAN ABDÜLHAMİD'İN DENGE VE STATÜKOYU KORUMA POLİTİKASI

Sultan Abdülhamid'in Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalanmaktan kurtaran usta, tedbirli, zeki ve uyanık bir «denge» politikasını başarı ile uyguladığı görüşü yaygın ve haklı olarak kabul edilmiş bir kanaattir. Burada, onun dış politika hakkındaki fikirlerini göreceğiz.

> «Genç arkadaşım **Debreli Zünnun, Abdülhamid**'in dış siyasette oynak bir politika taraftarı olduğunu söylerdi. O devrin Avrupa'da iki büyük zümresine başkanlık eden İngiltere ile Almanya'dan hiç birini doğrudan doğruya tutmamak gerektiğini ilâve edermiş. Çok defa mahlu' hükümdar:
>
> **«— İngiltere'yi İslâm âlemi için dost tutmaya ihtiyaç vardır, dermiş.**
>
> **«.„ Diğer taraftan, Kara Avrupası'nda orduları ve teçhizatı ile hiç bir zaman küçümsenmeyecek bir kuvvet olan Almanya'yı darıltmamak zorundayız...** Birinin kara orduları bilgisinden, ötekinin deniz kudretinden istifade etmek için, **Osmanlı İmparatorluğu'nun iki dostu olarak Almanya ile İngiltere'nin aynı seviyede muhafazası lâzımdır. Bu sebeple yıllarca İngiltere ile dostluk mevzubahis olunca Kıbrıslı Kâmil Paşa'yı; Almanya ile ahbaplığı idame ettirmek maksadıyla Avlonyalı Ferit Paşa'yı iki koz olarak daima elimde tuttum,**
>
> **<Bu iki lider dışında Rus Çarlığı, bizim için hayatî ehemmiyeti haizdir.»** (5)

Bu politikayı uygulamakta **Sultan Abdülhamid**'in imkânı ne olursa olsun; sultanın yönetimine büyük öl-

(5) H. Ertürk, **İki Devrin Perde Arkası.** (Yazan) Samih Nafiz Tansu, İstanbul, Pınar Yy., 1964, s. 39.

çüde bu fikirler yön vermiştir. **Sultan Hamid**'in diplomasi prensibi olarak şunları zikredebiliriz; bu üç büyük güce bağımlı olmamak, bunlardan imkân nispetinde istifade etmek ve bu güçlere karşı harp ekmemek... Harbi ancak politikanın son vasıtası olarak ve bütün diplomatik, ekonomik ve askerî şartlar lehe dönünce kesin olarak uygulamak, 1897 Türk - Yunan savaşında olduğu gibi.

Bu yüzden Sultan Hamid devrinde Almanya'nın ekonomik bir nüfuz kazanmasına bakıp, (Fransızlar'ın büyük ölçüde, İngilizler'in oldukça önemli nüfuz ve menfaatinin bulunduğunu hatırlamalı, hatta 1903'te Almanlar'ın, Anadolu Demiryolları için İngiliz sermayesini davet ettiklerini ve bunun reddedildiğini unutmamalıyız), Türkiye'nin siyasî ve askerî anlamda da Almanya'ya bağımlı hale geldiğini zannetmemeliyiz.

Bu durumu aşağıdaki örnekler kâfi derecede açıklamaktadır.

«**Sultan Hamid** bir harb-i umumî tehlikesini görmekte idi. Bu harbi Alman hükümetinin, Rus - Fransız ittifakından sonra bir kat daha tehalükle arzu edeceği ve Almanya imparatorunun siyaseti buna müteveccih olduğu Wilhelm'in İstanbul seyahatinde bütün vuzuhuyle anlaşılmıştı. **Almanya imparatoru sultan Hamid'le mülakatında Boğazlar Meselesi'nl bu maksatla ortaya atmıştı... Şayet bir harp zuhur ederse devleti âliyece Boğazlara verilecek vaziyetin ne olacağı hakkında hünkârın fikrini sormuştu. Sultan Hamid, bir harb-i umumî zuhurunda Türkiye'nin buna karışması ve bitaraflıktan ayrılması mecîbi felâket olacağı kanaatında bulunduğundan... Almanya imparatoru Boğazlar hakkında hünkârdan muvafık cevap alamamıştı... Boğazların vaziyeti Alman erkân-ı harbiyesinîn irade ve takdirine tevdi olunamayacağını ve imparatorun buna**

binayı emel etmemesi lâzım geleceğini sarahata yakın bir tarzda söylemişti.» (6)

Demekki, **Sultan Hamid**, vukuunu daha önceden gördüğü Cihan Harbi'ne girmeyecek kadar son derece basiretli ve üstün vasıflı bir diplomatmış. Ve Almanya'ya körkütük bağlanacak bir hayalperest değilmiş. Arap hükümetlerinden bile müttefik devşirecek hale gelmiş ve elbette Osmanlı İmparatorluğu'nu oldu-bitti ile harp ateşine birlikte sürükleyecek kadar kapana sıkışmış bir Almanya için **Sultan Hamid** büyük bir engel idi.

Ve, Türk askerî gücünü, Alman millî politikasının kasaplık koyunu haline getirmemek için, bazı sivri akıllıların «saçma» olarak nitelendirdikleri, büyük bir dikkat sarfettiği anlaşılıyor.

Wladmir Giesl, s. 48-49'da (zwel pahrzehnte ein Nahen Orient, Berlin, 1927), Alman eğitimcilerinin Türk barakalarına girmelerinin, giderek, eğitimde kullandıkları silâhları bile ateşlemenin yasak olduğunu yazar. **Askerî heyetin başkanı olan Baron Von der Goltz bile bu kurallara uymak zorundaydı.** Giesi, ayrıca Von der Goltz'un İstanbul ve çevresinin yeni bir haritasını çizdiğini, ancak polisin, oturduğu yeri basarak buna el koyduğunu yazar.» (7)

Ve bir süre sonra, askerî eğitim dışında maksatlar güden bu generale, **Sultan Hamîd** yönetimi yol vermiştir. Türk ordusunu Alman millî menfaatlerinin Ortadoğu'daki vasıtası yapmak istediği farkedildiği için.

---

(6) Tahsin Paşa, **Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları**, İstanbul, 1931, s. 163-164.

(7) Ernes Edmendson, Ramsaur Jr., **Jön Türkler ve 1908 İhtilâli**. çev. Nuran Ülken, İstanbul, Sander Yy.. 1972, s. 136. not 57.

«Almanya, Anadolu gibi bir bölgeyi ele geçirmekte gecikirse Alman sömürge politikası en büyük fırsatı kaçırmış olur» fikrinin Alman ekonomi politikasının baş konusu olduğu bir Almanya ve Anadolu'da müstakbel Alman kolonileri ve sömürge alanları hayal eden bir ülke için ne büyük talihsizlik, bu ihtiyar sultanın yönetimi.

Ve hele **Sultan Abdülhamid** yönetimi, «Hilâfet» ve «Turancılık» politikasını bir hayal olarak değil de (yani Alman menfaatleri istikametinde değil de) Osmanlı İmparatorluğu'nun devamını ve korunmasını temine yarayacak birer vasıta olarak idare ediyorsa, bu sultan gerçekten tehlikeli olmalıdır. Bu konuda düşüncelerinin neler olduğunu görüyoruz.

> «**İttihatçılar, İstanbul üzerine yürüyüşlerinden cesaret alarak bu devleti birtakım feci maceralara sürükleyecekler, belki de «Turancılık» gayretiyle veya «İslamcılık» siyasetiyle korkarım ki, hem Çarlık Rusya, hem de Büyük Britanya ile aynı zamanda harbe gireceklerdir. Allah göstermesin, böyle bir hal vukuunda Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalandığına şahit olacağız. Zira, İngiltere'nin dahil olduğu bir harbin kaybedileceğini hiç zannetmiyorum. Çarlık Rusya ise, içi ne kadar çürümüş olursa olsun, mevcudiyetini muhafaza edecektir.**» (8)

Ve 1908 İhtilâli (Makedonya Ayaklanması) patlamadan çok kısa bir süre önce, sultanın yönetimi Alman nüfuzunu dengelemek üzere, İngiltere ile bir ittifak imkânını yoklamaya ve böyle bir ittifak zemini aramaya başlamıştı bile.

---

(8) Hüsameddin Ertürk, a.g.e., s. 39. (1909'da Abdülhamid'in, Selânik'te ikameti esnasında muhafazasına memur, Süvari Yüzbaşısı Debreli Zünnun, Alb. Hüs. Ertürk'e nakletmiştir.)

«**Abdülhamid**'in kanaatine göre siyasî vaziyet o merkezde ve Rusya, İngiltere ve Avusturya siyasetlerinin rekabet ve zıddiyeti o rededе idi ki, Rumeli kıtasında zuhur edecek herhangi bir hadise, bir Avrupa meselesi halini alabilirdi.

«... **Abdülhamid, bu sıralarda İngiltere ile anlaşmanın faydasını takdir ederek** son derece mahrem tutulmak kaydıyle bu anlaşma müzakeresini Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'ya havale etmişti...

«Bu tarihlerde idi ki, Selânik'ten **Talat Bey** ve **Emanuel Karaso** Efendi'nin İstanbul'a geldikleri haber alınmıştı.» (9)

Böyle seyyal bir diplomasi yöneticisi, eğer 31 Mart sonrasında devlet başkanlığından indirilmemiş olsa idi, Almanların Türkiye'yi bir koyun sürüsü gibi kolaylıkla I. Cihan Harbi'ne itmeleri her halde pek güç bir iş olacaktı. Hele Avusturya'nın Bosna - Hersek'i işgali karşısında Almanya'ya da duyulan nefret ve İngiltere'ye duyulan sempati ortamında bu, büsbütün zordu.

Sultan Hamid yönetiminin bu büyük diplomasi mahareti ve benzeri büyük meziyetleri yanında, kendi devrine yöneltilebilecek tenkitlerin belki de en haklısı, sultanın engin diplomasi tecrübesi ve devleti, Âli-Fuat Paşalar ekibi ile kıyaslanmayacak ölçüde, yeniden organize bilgisi ile devri boyunca yetişen genç nesillerin enerji, cesaret ve idealizmlerini birleştirmeyi başaramayışıdır, denebilir. Bu konuyu Sultan Hamid'in de farkettiği ve tedbirler aradığı anlaşılmaktadır.

«**II. Abdülhamid**, sarayda bir heyet kurdurarak, dünyanın bütün anayasalarını Türkçe'ye çevirtmeye başlamıştı, imparatorluğun yapısına uygun bir anayasa ilân etmeye hazırlanıyordu. İhtilâl maalesef bu ilândan önce koptu ve II.

(9) Tahsin Paşa, a.g.e., s. 248.

Abdülhamid, kendiliğinden değil, baskıyla, Meşrutiyeti ilân etmek mevkiinde kaldı. Böylece de, devlet mekanizması altüst oldu.» (10)

Demekki, uzun yıllar boyu Osmanlı imparatorluğu'nun ölümünü ilân eden İngiltere ve Türkiye'yi bir Alman sömürgesi ve bağımlı devleti haline getirmek isteyen Almanya için, Sultan Abdülhamid yönetimi, yıkılması gereken bir yönetimdi.

1908 ve öncesi ihtilâl hareketlerinin, kolaylaştırıcı, teşvik edici dış şartlarının en önemli bölümü, işte bu iki büyük gücün Ortadoğu politikasından başka bir şey değildir.

(10) Yılmaz Öztuna, **Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi.** C. XII, s. 172.

1908 MEŞRUTİYET İLÂNINA KADAR İHTİLÂL HAREKETLERİ, İHTİLÂL ORGANLARI, YABANCI GÜÇLER VE BEYNELMİLEL SERMAYE

1878 senesinde, Rus orduları Yeşilköy'de iken **Ali Suavî** adlı şahsın, bir avuç kandırılmış adamla Çırağan Sarayı'nı basması ve V. Murad'ı tahta tekrar oturtma teşebbüsü ve benzerleri istisna edilirse 1896 senesine kadar, Sultan Abdülhamid yönetimi, muhalefeti söndürmüş ve ihtilâlcileri tesirsiz kılmıştır, denebilir.

Ali Suavî'nin, imparatorluğun en buhranlı günlerinden birinde ve en umulmadık bir sırada giriştiği bu darbe teşebbüsü, imparatorluğun kaderini menfî yönden etkiler. Bu darbenin hiç bir millî, siyasî gayesi olmamıştır. Ali Suavî'nin bu çılgınca hareketinin hedefi, **V. Murad'ı tahta çıkarmak** ve bu taht değişmesini temin eden adam olarak iyi bir köşe kapmaktır. Namık Kemal Bey başta olmak üzere onu yakından tanıyan Jön Türkler, Ali Suavî'nin düşük ahlâkını ve iğrenç karakterini belirtmektedirler. Hatta Namık Kemal, Ali Suavî'nin bu darbe hareketini, doğrudan doğruya Ruslar hesabına ve menfaatine yapılmış bir hareket olarak yorumlar. (11)

Yine bu kabil seviyesiz bir teşebbüs de **Aziz Bey** diye bilinen **Kleanti Iskalyeri** tarafından yapılmıştır. V. Murad'ı tahta çıkarmak üzere **Kleanti** çetesi harekete geçmiş, fakat, bu teşebbüs de başarılı olmamıştır.

---

(11) Namık Kemal, Menemenli Rifat Bey'e 24.5.1878 ve 2.6.1878 tarihlerinde yazdığı mektupları, Fevziye Abdullah Tansel, «Memleketimizde 1908'den önce Rusların gizli çalışmaları ve Namık Kemal'in Komünizm, Sosyalizm hakkındaki düşünceleri», **Türk Kültürü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, sayı: 75, Ankara, ocak 1969, s. 196- 197.

1896 DARBESİ VE YABANCI GÜÇLER

Nihayet İngilizler başta olmak üzere Avusturya ve İtalya'nın tahrikleri ile çıkan 1896 «**Ermeni İsyanı**», durumu değiştirmiştir.

Bu tarihe gelesiye kadar Avrupa basınında Sultan Abdülhamid'in şahsı ve yönetimi lehinde esen bir hava sezilir. Padişahla mülakatta bulunan ve ülkeyi gezen yabancıların bir kısmı, padişahı ve yönetimini öve öve bitiremezler. Hatta **Lord Beaconfields** (D'israeli) **Sultan Abdülhamid**'in, gittikçe Kanunî Sultan Süleyman'a benzemeye başladığını söyler.

Ancak, 1892'de başlayan Rusya'nın doğuya yayılma siyasetini endişe ile takip eden İngiltere, Rusya'yı Ortadoğu meselelerine çekebilmek için meseleler ihdas etmek yolunu tutar. İmparatorluğun paylaşılmasını teklif eder, Rumeli ve Doğu Anadolu'nun ıslahı meselesi ve benzeri problemler üzerine dikkat çekmeye çalışır. Nihayet, zikrettiğimiz «Ermeni İsyanı» patlak verir. Ve bu isyan, İstanbul halkı tarafından sopa gücüyle bastırılır. İhtilâlci Ermeni çetelerinden bir kısmı ölür.

Ve bu mesele, İngiltere ve Fransa tarafından **Sultan Hamid** yönetimine hücum ve sultanı hal'etmek için, uygun bir fırsat olarak yorumlanır. Kendi tahrik ettiği isyanın, haklı olarak bastırılmasının Avrupa kamuoyunda meydana getirdiği kızgınlık, İngiltere için, bir hükümet darbesine girişmenin tam ânıdır.

«İstanbul'daki Ermeni patırtıları, Osmanlı işlerini «düzeltmek» için yeniden birçok müdahaleleri mucip olacaktır. Fransız dışbakanı **M. Hanotuux**, mail murakabe ol-

masını ve bu maksatla Düyunu Umumiye Meclisi'nin salâhiyetinin genişletilmesini ileri sürer (12)

«...Üzerinde en çok durulan tasarlama, padişahın keyfî hareketlerine mâni olabilecek müstakil şahsiyetlerden mürekkep bir yüksek şûra teşkili olmuştur. (13)

«Aynı zamanda **Lord Salsbury**, **Abdülhamid'**in tahttan indirilme işini bir düzeye ileri sürmeye başlar, fakat çar buna yanaşmaz. Hatta çar, İstanbul'da müşterek bir teşebbüste bulunmayı da kabul etmez.» (14)

Ancak İngiltere, **Sultan Abdülhamid**'in hal' projesinde yalnız değildir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Büyük (?) Müttefiki (I. Almanya Kayzeri) de pek heyecanlanır.

«Avrupa'da yeniden bir galeyan kopar; [Ermeni İhtilâlcilerinin tedibi üzerine] bu haberi veren tellerden birinde Alman İmparatoru: «Sultanı tahttan indirmeli» diye yazar.» (15)

Bugün biliyoruz ki, İngiltere başvekilinin hal' projesi ve Kayzer'in öfkesi sözlere inhisar etmemiştir. Ve Jön Türkler'den bir grup, işbu 1896 yılında bir darbe hareketine girişmişlerdir. Ancak bu darbe, komplocu-lardan **Nadir Bey**'in darbeden bir gün önce **Zülüflü İsmail Paşa**'ya sarhoşlukla açılması ve **İsmail Paşa**'nın durumdan yetkili makamları haberdar etmesi sonucu fiyasko ile bitmiştir. Tasarlanan darbe, son anda ve ancak bir tesadüf sonucu ortaya çıkarılabilmiştir.

Bu konuda da sübjektiflikten kurtulamayan fakat kıymetli bir eser veren, **E. E. Ramsaur**, darbe ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

---

(12) Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 103, (A.V. v. 3022)

(13) A.g.e., (v. 3081 - 15.1.1897)

(14) A.g.e., (A.V. v. 3092)

(15) A.g.e., s. 102, Die Grosse Politik de Europaisohen Kabinette (1870-1914). A.V. v. 2943, 28. 8. 1896.

«**Cemiyetin hazırlamakta olduğu darbe 1896 ağustosunda gerçekleştirilecekti. Neden özellikle bu tarihin seçildiği kesin olarak bilinmemekle birlikte, sebeplerden biri oldukça sarihtir...**

«Bu müdahele ihtimalinin ne denli kuvvetlendiğini komplocular bilmiyorlardı (?) **Aslında, 1896'da Abdülhamid'in büyük devletler tarafından tahttan indirilmesine ramak kalmıştı. 1896 İstanbul katliamını (?) duyduğunda, Alman imparatoru bile bir süre Abdülhamid'in aleyhine dönmüştü.** Anlaşılan, aralarından biri ilk hamleyi yapsaydı, diğerleri de hemen yağmaya katılıp Osmanlı İmparatorluğundan kendilerine düşen payı alacaklardı..» (16)

Yazarın, bu darbenin başarılmayışı karşısında cidden hayıflandığını söylersek, bu darbenin neden 1896 tarihinde hazırlandığını açıklamak için ileri sürdüğü sebeplerin yeterli olmadığına hükmetmek kolaylaşır. Amerikan hariciye bakanlığında uzun yıllar çalışmış yazarın, ona göre bu raslantıyı izah için ileri sürdüğü; a) Komitanın, sultanı devirmek için teşekkül ettiği, b) Ermeni İsyanı'nın doğurduğu bunalım gibi iki sebep, darbenin neden 1896 yılına rasgeldiğini açıklamaz.

Birinci sebep, genel bir sebeptir; her komitanın duygusu budur, zaten. Ve bu genel sebep, darbenin 1896 yılında hazırlanışını izah etmez. İkinci sebep daha özel, daha izah edici ve tesirli olmakla beraber yeterli sebep sayılamaz. Zira, bu devir boyunca beliren azınlık isyanlarında, bu isyana paralel bir Türk komplosu görülmekte değildir. Bu, kısmen tesir edici

(16) E. E. Ramsaur, a.g.o„ s. 46 ve aynı sayfada not 47. (William L. Longer, **The Diplomasy of Imperialism**, C. I, Bölüm X'dan naklen) (Yazar, bu sarih sebebin Ermeni isyanı olduğunu, kitabının 46. sayfasında açıklamaktadır.)

sebep; Ermeni İsyanı'nı hem tahrik eden ve hem de bundan yararlanarak sultanı devirmek isteyen dış güçler hesaba katılmadıkça izah sebebi olamaz.

Yukarıda zikrettiğimiz, İngiliz başvekilinin komplonun dış kaynaklarından biri olduğunu açıkça gösteren belge karşısında, 1896 başarısız darbesinin arkasında İngiltere'nin bulunduğunu kabul gerekmektedir.

Diğer taraftan Fransa, bu yıllarda Jön Türk hareketinin merkezi olmaya başlar. Ortaya konan zahirî sebep, aynıdır. «Ermeni Meselesi...»

Neşrettikleri gazetelerde **Sultan Abdülhamid**'in şahsı aleyhine çirkin bir dil kullanan ittihatçılar, Fransız kamuoyunu ve Fransız masonluğunu arkalarında bulurlar.

Dokuzuncu Seine Mahkemesi'nin 15 ağustos 1897 tarihli kararında dahi, Fransa'nın Türk düşmanı Katolik veya mason, resmî veya gayri resmî bütün kesiminin, nasıl bu sözde Türk ihtilâlcilerini bağırlarına bastıkları görülür. Bu dâvâda Jön Türkler'i ünlü Türk düşmanı, Ermeni ihtilâlcilerinin pek muteber dostu mason **Cleamanceau** müdafaa etmiştir. Mahkeme;

> «Ahmet Rıza'nın ve Halil Ganem'in **Fransa'ya karşı besledikleri duygular, Ermenistan'daki katliam (!) karşısında duydukları heyecan ve kınama duygusu** ve bu yazıları yazmaya zorlayan baskı ile **Fransız basınının Padişaha karşı açmış olduğu şiddetli kampanyanın**, bu olaylar vukubulduğunda **Fransız parlamentosunda yapılan ateşli tartışmaların**, suçluların... aşırı davranışlarını affettirecek ve mahkeme heyetinin hoşgörüsünü kazandıracak nitelikte bulunması.» demektedir. (17)

(17) A.g.e., s. 52, (Revuo Occidentale, 2. seri. XV (Eylül, 1897), s. 216-217'den naklen)

Ayrıca, yine yurtdışı Jön Türklerinin yayın organı «**Meşveret**»in neşrine, Osmanlı diplomasisinin tazyiki sonucu müsaade etmemek kararı alan Fransız hükümetine karşı, bütün Fransa kamuoyu, işte bu sözde Türk ihtilâlcilerinin dostu olarak yer almıştır.

> «**Fransız basını ise hayatında ilk defa birleşerek Jön-Türklerin hakları üzerine dilediklerini yazıp, basın özgürlüğünden dem vurmaya başlamıştı. Kararın geri alınması için var güçleriyle çalışanların başında Cleamanceasu da vardı...»** (18)

Demekki Fransa basını Jön Türkler'in arkasında, **Dreyfüs** dâvâsında gösterdiklerinden daha büyük bir dayanışma içine girmiş. Ve Jön Türk dâvâsının gönüllü savunucusu da, Cleamanceau olmuştur.

Kim bu **Cleamanceau**?

> «Osmanlı Imparatorluğu'nu meydana getiren çeşitli milletler İçinde Ermeniler, sesleri en çok çıkan, en iyi örgütlenmiş ve ... dünyanın en yakından ilgilendirdiği azınlıktılar. Böylelikle, Hentcak ve Taşnakzutyan gibi devrimci Ermeni cemiyetlerinden başka, 1900 kasımında **Georges Cleamanceau, Anatole - France, Jean Jaures, Francis de Presseuse, E. de Robery'nln yönetiminde ve Pro-Armenia adı altında on beş günde bir çıkan dergi yayınlanmaya başlandı.**» (19)

Demekki 1896 darbesi, İngiltere tarafından tahrik edilmiştir. Ve bu tarihten itibaren **Sultan Abdülhamid** yönetimini devirme gayesinde bulunan ihtilâlciler, Fransa kamuoyu ve kamuoyuna müessir organizasyonlar tarafından büyük bir gayretle desteklenmişlerdir.

---

(18) A.g.e. s.52

(19) A.g.e., s. 80

1903 DARBESİ VE İNGİLTERE

1897 Türk-Yunan harbi ve bu harbin Türkiye tarafından kazanılması, ihtilâl hareketlerinin bir süre yavaşlamasına sebep olur. Sultan Abdülhamid yönetiminin yurt içinde, dış İslâm dünyasında ve Avrupa'da; prestijini yükseltir. Alman diplomasisi, sultanın hatırı sayılır bir güç olduğunu kabullenir. Ve sultan, bu avantajından istifadeye çalışır.

Yurt dışına kaçan ve sultanı devirmek dışında binbir fikrî ihtilâf ve menfaat ayrılığı içinde bulunan Jön Türk liderleri arasında bir lider daha belirir. Bu, **Prens Sabahaddin Bey**'dir. Avrupa'ya bir Fransız vapuru ve Fransız elçisinin himayesinde kaçan **Damat Mahmud Paşa**'nın iki oğlundan birisi, işte bu Prens Sabahaddin Bey'dir.

Bugün bilinmektedir ki, **Mahmud Paşa**'nın Sultan **Abdülhamid**'e kızgınlığı, demiryolu imtiyazının, ilişki kurduğu bir İngiliz şirketine verilmesine sultanın mâni olmasından doğmuştur. Çekici bir şahsiyet ve yakışıklı bir adam olan **Mahmud Paşa**'nın son derece sığ kültürlü bir kimse olduğu ve buna rağmen diktatörlük hayali içinde yaşadığı bilinmektedir. Binaenaleyh, Osmanlı toplumunun ıslahı için hayatını feda eden bir kahraman olduğu iddiası, sadece bir yakıştırmadır.

İşte bu paşanın Fransa'ya kaçması, yabancı çevreler ve Jön Türkler için büyük bir manevî destek sayıldı. Damat olmanın sağladığı imtiyaz, bir süre bu paşayi Jön Türkler'in tabiî lideri durumuna soktu, ölümü,

Jön Türkler'in bir kısmının ümidinin, bu paşanın oğlu; **Prens Sabahaddin Bey** üzerinde toplanmasına yetti.

İşte, 1903 başarısız hükûmet darbesini hazırlayan adamların başında, bu Sabahaddin Bey gelmektedir. İkinci adam ise, **İsmail Kemal Bey** adındaki bir Arnavut milliyetçisidir.

Bu tasarlanan darbenin ne aşağılık bir hareket olduğuna kani olmak için **Sabahaddin Bey**'in fikirlerine, toplanmasına önayak olduğu 1902 Jön Türk Kongresinin kararlarına bakmak yeter.

Le Play'in sosyal ilimlerini, sonuçlarını üstünkörü tetkik etmiş, bu mektebin yaşayabilen tek esasının, sadece toplumu inceleme konusunda ortaya koyduğu metoddan ibaret olduğunu kavrayamamış bir sosyal bilgiler heveskârıdır, bu **Sabahaddin Bey**. Anglosaxonların başarısını, «şahsî teşebbüs» ve «ademi merkeziyet» prensiplerine uygun bir toplum oluşlarında görmüştür. Bugün, bu fikirleri ciddiye almak bile mümkün değildir. Bir toplumu ve toplumun başarı, yahut başarısızlıklarını tek başına aile yapısı ile izah etmek fikri gülünçtür. Bugün biliyoruz ki, toplumun değişmesi, aile yapısının değişmesine sebep olmaktadır.

Şahsî teşebbüs fikrinin, Avrupa toplumunun belli bir tarihî değişme ânında ortaya çıktığı ve hâkim fikir haline geldiği açıktır.

Ademi merkeziyet fikri ise, Osmanlı toplumunun o günkü şartlarında, bir ihanetten başka anlam taşımaz. Gerçekten bu fikir, sözde ilim adamı geçinen bu ilim heveslisi vatandaşımızı, Osmanlı İmparatorluğu'nu pratik olarak parçalama hareketine, yani vatan ihanetine götürmüştür.

Prens Sabahaddin Bey'in tertiplediği kongre, Anadolu'da bir Ermenistan Devleti (?) kurmak ve Osmanlı yönetimini devirmek gayesiyle, yabancı devletlerin müdahalesini sağlama kararını almıştır. Yani 1902 tarihinde Avrupa'ya firar etmiş bulunan bu Jön Türk grubu, başta **Sabahaddin Bey** olmak üzere, iğrençliği karşısında hayalin donup kalacağı bir vatan ihanetini irtikap edebilmişlerdir. Ve bu kongreye yığınla yabancı devlet casusunun katıldığı hatırlanırsa, ihanetin derecesini tasavvur etmek kolaylaşır.

> «Bu kongreye (İttihat Terakki'nin 1902-Paris kongresi), Rusya'nın, Avusturya-Macaristan'ın, İtalya'nın ve Balkan devletlerinin paralı ajanları olduğu sonradan anlaşılan şahısların murahhas sıfatıyle katıldıklarını söylemek, **Sultan Hamld** muhaliflerinin içinde yaşadıkları ortamı gösterir. Bu arada başta **Sabahaddin Bey** olmak üzere, partizanlıkla millî şuurlarını tamamen kaybetmiş olan bazı Jön Türkler, **Sultan Hamid**'ln Ermenileri ezdiğini Avrupa basınında beyan etmiş, Avrupa devletlerinin Sultan Hamid rejimini devirmek .için müdahalesini istemişlerdir. Sabahaddin Bey müstakil bir Ermenistan (Doğu Anadolu'da, Rusya Ermenistanı'nda değil) ve Türkiye'nin İşkodra, Yanya ve Kosova vilâyetlerinden müteşekkil bir Arnavutluk'tan bahseden bir makale de yayınlamıştır.» (20)

Şimdi, 1902 Paris İttihat Terakki Kongresi'nin aldığı ihanet kararına göz atalım:

> «2 şubatta Paris'te toplanan kongreye katılan Osmanlı İmparatorluğu halkları temsilcileri, bugün Türkiye'de var olan rejimi protesto eden ... bildirileri onayladıktan sonra,
>
> «... Babıâli'yle aralarında imzalanmış antlaşmalarda ve **uluslararası görüşmelerde karara bağlanmış maddelerin**

(20) Yılmaz Öztuna, a.g.e., C. XII, s. 175.

uygulanmasını sağlamanın görevleri ve bunun insanlık adına yararlı olduğunu Avrupa devletlerine hatırlatmak ve bu kararların Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün bölgeleri için geçerli kılınmasını sağlamak...» kararını verir. (21)

«4-9 şubat 1902 tarihlerinde Paris'te toplanan Jön Türkler Kongresi'nin aldığı kararlardan sonuncusu şudur:

'Uzlaşmanın üzerine kurulacağı ana ilkeler (in)... Sürdürülmesi ve 1856 Paris ve 1878 Berlin antlaşmalarında imzaları bulunan devletlerle birlikte, onların manevî desteğini ve iyi niyetli müdahalesini elde etme (ği)... karara bağlamış bulunuyoruz. (!)'

«Ancak **A. Rıza**, azınlık bildirisinde buna karşı çıkmıştır:

'Kongrenin çoğunluğu Türkiye'de ıslahat yapılması için, büyük devletlerden «iyi niyetli» bir müdahale isteyecek kadar kendini aşağılamış bulunuyor... Biz azınlık grubu ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığına dokunacak herhangi bir müdahaleye karşıyız.'» (22)

Demekki, Ermeni komitaları ve diğer azınlık ihtilâlcileri ile kucak kucağa bulunan ve imparatorluğun yıkımını karar altına alan bu Jön Türk Kongresinin kararına karşı, içlerinde **Ahmet Rıza** ve **Ali Haydar Mithat** Beyler'in bulunduğu azınlık karşı koyabilmiştir.

İşte **Sabahaddin Be**y (23) ve 1902 Jön Türklerinin durumu, ancak «ihanet» kelimesi ile ifade edilebilecek acıklı bir durumdadır.

---

(21) Paul Fesch, **Constantinople aux demiers jours d'abdul-Hamid**, Paris, Marcel Riviere. 1907, s. 370-372 (E. E. Ramsa*.- a.g.e,, s. 89, not 39'dan naklen.)

(22) Paul Fesch, a.g.e., s. 370.

(23) Prens Sabahaddin Beyin hünerleri sadece bundan ibaret değil, 31 Mart arefesinde Sultan Reşat'tan para sızdıracak bir şantajcı ve Fransa'nın, Türkiye'deki emelleri için kullandığı bir satılık.

1903 darbesinin ikinci adamı ise, yukarıda zikrettiğimiz gibi, **İsmail Kemal Bey** adında bir ahlâksızdır. Bu şahıs, sonra itilâfcıların önde gelen simalarından olmuştur. 1900'de Avrupa'ya kaçtıktan sonra Albania ve **Le Salut de 'Albania** adlı dergileri çıkarmıştır. 1908 ihtilâlinden sonra Berat mebusu olmuş, «Ahrar Fırkası»nı kurmuştur (1909). Arnavutluğun bağımsızlığı için çalışmış bir Arnavut milliyetçisi ve çok taraflı profesyonel bir ajandır.

İsmail Kemal Bey hakkındaki bilgilerimiz şunlardır.

«**İsmail Kemal Bey**... Avusturya ve İtalya devletlerinden tahsisat aldığı gibi, Yunan Kralının malûmat ve tasdiki altında olarak, İstanbul'da bulunan **Sefir Prens Mavrokordato** marifetiyle kendisine 10.000 drahmi maaş bağlanmıştı. Üstelik, bu maaşı bütün hayatı müddetince alabileceği de kendisine vaadedilmişti. Buna mukabil, **İsmail Kemal Bey'in taahhüdü ise**, gerek **İtalya** ve gerekse **Yu-**

«Aslında, Sabahaddin, gerçekten Fransız Katoliklerinin çok tuttukları bir kimseydi... Fesch, (bir Katolik papazı) Sabahaddin'in Abdülhamid sonrası Türkiye'sinde hayli söz sahibi olacağı ihtimalini göz önünde bulundurmuş olabilir. **O zamanda Fransız Katoliklerine, gerek Fransız ve gerekse Katolik olarak büyük yararı dokunması mümkündür, zira Fransa Doğu Akdeniz'de yaşayan Katoliklerin geleneksel hamisidir. Sabahaddin'in Katolikler (ve Fransızlar) için taşıdığı önem, adem-i merkeziyetçilik emellerini gerçekleştirebildiği takdirde, Suriye ve Lübnan'daki nüfuzlarını olağanüstü artırma imkânıydı.»** (E. E. Ramsaur, a.g.e., s. 107.)

Yazarın, **Sabahaddin Bey**'in yabancılarla karanlık ilişkileri üzerinde duranlara, prensin bu durumunun tabiî, normal ve meşru olduğunu ispatlama gayreti içinde bulunduğunu okuyucuya ayrıca hatırlatmak gereksiz!

nanistan'a, Arnavutluk'ta birer nüfuz mıntıkası ayrılmasına delâlet etmekten ibaretti. Zekâ ve kurnazlığın üzerinde bu zıt menfaatleri senelerce idare etmeye ve kendi menfaatini hepsinden yüksek tutmaya imkân bulmuştu» (24)

Ali Haydar Mithat'ın, **İsmail Kemal Bey**'le birlikte başarısız 1903 darbesinin hazırlıklarına katılan ve İsmail Kemal'i tanıyan bir şahıs olarak verdiği bilginin, mevsuk olduğunu kabul etmek gerekir.

Ayrıca, **İsmail Kemal Bey** hakkında, **Celâl Bayar'**ın verdiği bilgiler de, **A. Haydar Mithat**'ın ifadesini doğrulamaktadır.

«Berat mebusu **İsmail Kemal Bey**, **Yunan hükümetince Osmanlı Mebus seçimlerinde çalışmak üzere vazifelendirilmişti.**

«Edward Driault ve Michele L'Heritier'in 'Histoire Diplomatique de la Grece de 1821 a nos jours' isimli müşterek eserlerinin Edward Driault'a ait 'La Grece et la Grande Guerre de la Revolution Turque au Traite de Lausanne (1908-1923)' adlı V. cildinin 8. sayfasında şöyle bir fıkraya rastlanmaktadır.

'Arnavutluk'ta büyük bir nüfuz sahibi olan İsmail Kemal Bey ile temasa geçildi. (Temas eden Yunan Hariciye Nazırı Baltacis'dir) Bu zat o zaman Paris'teydi. Yol masrafı olarak bir miktar para almış, fakat bunu başka bir yere sarfetmiş bulunuyordu. Daha kuvvetli bir tazyik görünce yola çıktı ve seçimleri hazırlamak üzere Arnavutluk'a döndü hatta İstanbul'a kadar uzandı'.» (25)

Demekki **İsmail Kemal Bey**, yani 1903 darbesinin hazırlayıcısı, 1908 Meşrutiyeti'nin gözde adamı ve 31 Mart Olaylarında karanlık tesirleri olan bu hürriyet

(24) Ali Haydar Mithat, **Hatıralarım**. İstanbul, Mithat Akçit Yy. 1946. s. 164.

(25) Celâl Bayar, **Ben de Yazdım**. C. I, 5. 146. not 2.

kahramanımız, çok taraflı bir casus, para için çiğnemeyeceği değer, satmayacağı kıymet bulunmayan bir vatan haini imiş.

Evet, bu şahıslar 1903 yılında bir darbeye niyetlenirler. Darbe planını hazırlarlar.

Proje şudur:

Trablus'ta Türk ordusunun komutanı bulunan Ar-.navut asıllı Müşir Recep Paşa, bir manevra bahane-.siyle askerlerini gemilere bindirecek. Asker, Selanik limanına çıkarak Arnavutların da yardımı ile İstanbul'a yürünecek, yahut Çanakkale Boğazı kontrol altına alınarak, Avrupa devletlerinden sultana baskı yapmaları istenecek, boy I ece sultanın yönetimi devrilecek.

Bu proje uygulanmaya başlar. **Recep Paşa**, (*) komploya katılmaya söz verir. Sonra **İsmail Kemal**, İngiltere'nin Fransa büyükelçisi **Sir Edmund**'a komplo projesini açıklar. **Sir Edmund** bunu memnuniyetle karşılar ve İsmail Kemal Bey'i İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bir mektupla tavsiye eder. Ve İsmail Kemal, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bu mektupla müracaat eder.

«Ertesi gün, Hariciye Nezareti Daimî Müsteşarı Lord Sanderson, beni evine davet etti. Kendisine tasarladığımız harekâtı ve bu konuda İngiliz Hükümeti'nden beklediğimiz yardımı ayrıntılı olarak anlattım.

«... Lord Sanderson derhal Hariciye Nazırıyle temasa geçeceğine dair söz verdi. İki gün geçmişti ki, müsteşar beni tekrar evine çağırdı ve bana Lord Landsdowue'nin

(*) Bu **Recep Paşa'**nın 1908 senesinde nüfuzu parlar. Anayasanın ilânından sonra, Sultan Hamid'le yaptığı görüşme sonunda sultana sadakatten ayrılmayacağına söz verir. Fakat, ertesi gün esrarengiz bir şekilde ölür.

mektubunu okudu. **Bu, geleneksel İngiliz diplomasisine lâyık bir yardım vaadiydi. Ancak tasarladığımız darbe henüz gerçekleşmemiş olduğu için doğal olarak ihtiyatlı bir hava taşıyordu. Çok cesaretlenmiştim.»** (26)

İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın yardımı, bu hürriyet kahramanlarına diplomatik destekler ötesinde basbayağı para yardımı yapacak kadar açık ve kesin olmuştur. 1910 yılında, maliye nazırı **Cemil Bey**'e önce kredi vermeyi kabul etmişken, İngiliz - Fransız başbakanlarının anlaşması üzerine kredi vermeyecek kadar İngiltere hükümetinin yakını ve Osmanlı devletini ekonomik krizden kurtarabilecek kadar güçlüdür, bu ihtilâlcilerimize para veren **Ernest Cassel** firması.

«... **Prens Sabahaddin**, darbe için gerekli parayı sağlamak üzere **İsmail Kemal Bey**'le Londra'ya gidecek kadar kendini toparladı. (Babası ölmüştü) ve bu arada İsmail Kemal Bey'e Atina'da üç Yunan gemisinin Trablus'a hareket etmek için emir beklediklerini bildirdi.» (27)

Para da şöyle alınır:

«1903 senesinde, **İsmail Kemal, Prens Sabahaddin**..., Londra'ya geldiler ve yaptıkları toplantıya beni de çağırdılar. Maksat **Abdülhamid**'i hal' çarelerini aramaktı. Londra sefareti başkâtibi **Reşit Sadi Bey** ... de bu mesele için Londra'ya gelmiş bulunuyorlardı. Reşit Sadi Bey, **Banker Sir Ernest Cassel'den borç olarak, 10.000 altın edinmişti'**. Bu para, teşebbüs edilecek gayeye esas teşkil ediyordu...

-Acaba İngiliz bankeri, bize bu parayı vermeye neden razı olmuştu?

---

(26) İsmail Kemal Bey, **The Memoirs of İsmail Kemal Bey**, Londra, 1920, s. 308 vd. (E.E. Ramsaur, a.g.e., s. 95'den naklen)

(27) E. E. Ramsaur, a.g.e., s. 95.

«**Prens Sabahaddin**, malûm olan talâkatı lisaniyesiyle bir nutuk söylemiş ve nutkunda, **E. Cassel**'e hitaben demişti ki: 'Verdiğiniz şu para insaniyete en büyük hizmeti edecektir. **Abdülhamid** gibi bir zalimin elinden milleti kurtaracak ve sizi Osmanlılar, minnet ve şükran ile yad ederek heykelinizi dikeceklerdir.'» (28)

Demekki, 1903 iğrenç darbesi başarılmış olsaymış, **Sir Ernest Cassel** gibi bir bezirgânın heykeli, hürriyet mücâhitlerimizin heykelleri arasında arzı endam edecekmiş!

Özetle incelediğimiz bu 1903 darbe projesi de, saklanmasına imkân olmayacak kadar kesin, açık bir İngiliz oyunudur. İngiltere hükümetinin ve İngiliz mâliyesinin, bu darbe hareketinde yer aldığı aşikârdır.

1908 ihtilâlinin incelenmesine geçmeden önce, yurt dışına kaçmış bulunan Jön Türkler'in önde gelen simalarının büyük çoğunluğunun, savundukları bu çocukca dâvâya dahi bağlı kalamadıklarını, ahlâkî idealizmin zerresinin bile bu adamların karanlık vicdanlarında yer bulmamış olduğunu söylemek gerekiyor. İttihat Terakki'nin (1897) dört kurucusundan ikisinin, her türlü hücumu reva gördükleri sultan tarafından satın alındıkları biliniyor. Uzun yıllar boyu inkılâpçılığın önde gelen siması diye bilinen **Abdullah Cevdet**, Viyana Büyükelçiliği Doktorluğu'nu kabul edecek kadar oportünist (1900), Paris Büyükelçimiz **Salih Münir Paşa**'nın kendisine tahsis edilen para torbasını maşa ile vererek tahkir ettiği ve bu tahrike bile aldırmayacak kadar küçülebilen bir zavallı. Aynı insanlık sefaleti örneği, İttihat Terakki'nin bir diğer kurucusunda da görülür. Bu hürriyet müca-

(28) A. Haydar Mithat, a.g.e„ s. 171.

hidimiz (!) de, Roma Büyükelçiliği Doktorluğu'na kapılanacak kadar ahlâksız bir şarlatan. **İshak Sukutî** bu.

Aynı şekilde, yurtdışı Jön Türkler'inin ideologlarından, «**Mizancı**» diye bilinen **Murat Bey**'in de 1897 yılında, hürriyet kavgasını çil çil altınlara değişecek kadar dâvâsına bağlı (!) bir vatandaşımız olduğu bir başka gerçek.

1908 öncesi ihtilâl hareketleri hakkındaki notlara son vermeden önce 1907 yılında Paris'te toplanan İttihat Terakki Kongresi'ne hangi teşekküllerin katıldığını hatırlatmamız gerekiyor.

«1907 Jön Türk Kongresi'ne (Avrupa) iştirak eden teşkilâtlar.

<1. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, Yayın vasıtası, «Şurayı Ümmet» ve «Meşveret».

«2. Ermeni İhtilâlci Müttefik Heyeti (Taşnaksutyun). Yayın vasıtası, «Troşak».

«3. Şahsî Teşebbüs, ademi merkeziyetçi Meşrutiyet cemiyeti. Yayın vasıtası, «Terakki».

«4. Mısır Cemiyeti İsrailiyesi. Yayın vasıtası, «La vara».

«5. Londra'da Türkçe ve Arapça çıkan «Hilâfet» gazetesi yazı heyeti.

«6. Marsilya'da çıkan «Armania» gazetesi yazı heyeti.

«7. Balkanlarda çıkan ihtilâlci «Razmik» gazetesi yazı heyeti.

«8. Amerika'da çıkan İhtilâlci «Heyranik» gazetesi yazı heyeti.

«9. Ahdi Osmanî Cemiyeti (Mısır)». (29)

(29) Avram Galanti, **Türkler ve Yahudiler**. 2. baskı. İstanbul. Tan Matbaası, 1974, s. 41.

Demekki, insanın vicdanını ihtiras bürüyünce, bu ihtirasın tatmini uğrunda Ermeni, Balkan, Yahudi ve Arap ihtilâlcileri ile birleşerek insan (daha doğrusu insan kılıklı bir sürü aşağılık mahlûk), kendi öz devletine ihanete; kendi halkını satmaya heyecanla koşabiliyormuş.

Bu duruma gelmiş sözde ihtilâlci, artık yabancı (daha doğrusu düşman) devletlerin ve güçlerin elinde bir oyuncak olmaya hazırdır. Onu başlangıçta ihtilâl yoluna iten sâikler ne derece ulvî görünürse görünsün, sonuç budur.

İKİNCİ MEŞRUTİYET HAREKETİ VE YABANCI GÜÇLER

1908 temmuzunda anayasanın yeniden uygularıma alanına konulmasıyle neticelenen, bir kısım Rumeli vilâyetlerinde başlayan şiddet hareketlerini, 31 mart 1909'da İstanbul'da başlayan ve bir süre devam eden İsyan hareketini ve nihayet bu isyanı bastırmak gayesiyle İstanbul üzerine yürüyen «**Hareket Ordusu**»nun hareketini, «**II. Meşrutiyet**» hareketleri terimi içinde mütalaa ediyoruz.

Hareket Ordusunun İstanbul'a gelişi ve sultanın hal'inden sonraki şiddet hareketleri, incelememiz dışında kalmaktadır. Bu dönem, yani sultanın hal'inden sonraki dönem, İtalyan, Balkan ve I. Cihan Harpleri'ni içine alan çok karışık ve Türk toplumu bakımından son derece önemli sonuçlar doğurmuş bir tarih devresidir. Bu bakımdan bu dönemin ayrı bir inceleme konusu yapılması gerekmektedir. Ancak, 1909'dan sonra cereyan eden olayları, inceleme konumuz olan devri aydınlattığı ve bu dönem şiddet hareketlerinin zarurî sonucu sayılabildiği takdirde ayrıca zikrettik.

Şu halde «**1908- 1909 İhtilâlleri**» başlığı altında; a) «**Kanunu Esasi**»nin tekrar mer'iyete konması ile neticelenen, b) «**31 Mart Olayı**» diye bilinen, c) Hareket Ordusu'nun İstanbul'a yürüyüşü diye bildiğimiz şiddet hareketlerini ve bu olaylarda yabancı güçlerin etkilerini inceleyeceğiz.

Bu üç siyasî olayda etkisi araştırılacak yurdiçi siyasî kuruluşların başında «İttihat Terakki Cemiyeti» gelmektedir. Son incelemeler, İttihat Terakki Cemiyeti'nin olaylar üzerinde kesin ve tam bir kontrol kuramadığını

göstermektedir. Ve cemiyet, ancak 1913'den sonra bir askerî diktatörlük aracılığı ile ülkeye hâkim olabilmiştir. Ancak bu gerçek; İttihat Terakki'nin, olayların gelişmesinde, müessir yurdiçi faktörlerin başında gelmediği mânâsında tefsir edilemez.

Olayların mânâsını kavramak için, o günün siyasî güçlerinin tavırlarına bakmak gerekir. Bu güçler; a) sultan, b) sivil bürokrasi, c) ordu, d) İttihat Terakki Cemiyeti, e) muhalefet partileri ve organları, f) dış güçler, g- dış güçlerle bu yurdiçi güçler arasında irtibat görevi yapabilen organizasyonlardan masonluk, diye sıralanabilir.

Şimdi, 1908 İhtilali'nin perde arkasına bakalım.

1908 İHTİLALİ VE YABANCI GÜÇLER

1903 yılından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'deki üç vilâyeti, İngiltere'nin tahriki ile, bir nevi «manda» altına girmiş durumdadır. Bu vilâyetlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun, şeklî hâkimiyeti dışında hiç bir varlığı yok gibidir. Jandarma, polis, yabancı müşavirlerin gözetimi altındadır. Müstakil bir icra ve adliye organizasyonu, hemen yok gibidir

Diğer taraftan bu üç vilayet, Bulgar, Sırp, Rum ve Makedonya çetelerinin, bu bölgeleri ilhak için çırpındığı ve bu uğurda her türlü cinayeti göze aldıkları birer nüfuz alanıdır.

Ve Osmanlı ordusu, bu bölgelerde bu çetelerle çarpışmaktadır. Diğer taraftan yabancı elçilerin ve konsolosların koruyuculuğu altında bu bölgelerde, gizli bir siyasî organizasyon olan «Mason Locaları» çoğalmaya başlamıştır. Binaenaleyh bu dönemde Rumeli'nin bu üç vilâyeti, derin bir yabancı nüfuzu altındadır. Ve bu nüfusu dengeleyecek hiç bir millî ve bağımsız organizasyon yoktur. Buradaki Osmanlı sivil ve asker aydını, Batı'nın korkunç nüfuzu ile karşı karşıya gelmiştir. Ve kısa süre sonra bu nüfuza girmekte gecikmeyecektir.

Bu üç vilâyette özellikle ve Osmanlı yönetici azınlığında Batı değerlerinin, kurumlarının ve yaşama biçimlerinin yoğun tesiri nereden ileri gelmiştir? Bu soru, bu incelemenin cevaplayacağı bir soru olmamakla birlikte, kültür sosyolojisinin vardığı sonuçlar, probleme bir dereceye kadar açıklık getirmektedir. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

1 — Avrupa, yahut yirminci asır burjuva toplumu, o günün dünyasının yenilmez gücü, dünyanın hâkimi şeklinde görünüyordu. Toplum şekli ve kültürü de, bütün insanlık tarihinin sonucu gibi gözükmekte idi. Bu kanaat, o günün dünyasında henüz sarsılma emareleri dahi göstermemiş sağlam bir hüküm olarak biliniyordu. Değişik bakış açılarından hareket etmekle birlikte Batı toplumunun ve kültürünün, yerini daha üst veya değişik bir topluma bırakacağı kehaneti Saint Simon, Nietzsche ve Marx tarafından daha önceleri atılmıştı. Ama bunların Avrupa'da yaygın bir kanaat haline gelmesi için, on - dokuzuncu asrın sonlarını beklemek gerekmiştir.

İşte İttihat Terakki Cemiyeti 1897'lerde kurulduğunda, bu cemiyetin kurucuları, henüz yaygın bir kanaat halinde bulunan ebedî, değişmez ve nihaî sanılan Batı kültür ve kanunlarını pek sathî olarak incelemiş ortalama münevverlerdi.

Batı kültüründen Batı'nın bizzat şüphelenmeye başlaması, ancak yirminci asrın ilk çeyreğinde mümkün olmuştur. İttihat Terakki ideolojisinin temsilcisi Ziya Gökalp Bey'in, ölümüne kadar **Durkheim** gibi bir burjuva sosyoloğunu takip etmesi ve Batı kültürünün «evrensel» değerine inanması, başlangıcından beri İttihat Terakki'nin, Batı kültürünü ve burjuva toplumunu kendileri için değişmez bir «model» olarak benimsediğini gösterir.

2 — Batı'nın kültür değerlerini benimseme hareketi, şüphesiz daha öncelere uzanır. Tanzimat, bu anlamda bir «batılaşma» hareketidir. Gariptir ama, batılaşma hareketi devlet tarafından, devleti yıkmaya uğ-

raşan Batı'ya karşı, Batı'nın maddî ve manevî silâhlarını alarak devleti kurtarma gayesiyle başlatılmıştır.

Ve batılaşma, Toynbee'nin «**Aşil'in topuğu**» dediği yerden, yani subay kadrosundan Osmanlı yönetici azınlığına nüfuz etmeye başlamıştır. Osmanlı, Batı'nın hücumu karşısında askerî gücünü düzenlemeye muhtaçtı. Silâh, silâhın kullanılış metodu, askerî organizasyon, Batı'dan öğrenilecekti. Ancak askerî kültür bile yalın, bağımsız bir teknikten ibaret olamazdı. Batı askerî tekniğinin öğrenilmesi, ister istemez Batı'nın harp felsefesine bağlıydı. Batı'da ordu - halk, ordu - politika münasebetleri bizdekinden çok farklıydı.

Ayrıca subay kitleleri, Batı'nın askerî tekniğinde meydana gelen gelişmeleri incelemek için yabancı dil bilmeye, mecburdular.

Böylece subay kitlelerimiz, Batı kültürünün saldırısına uğrayan ilk toplum kesimi oldu. Bu sızma, Osmanlı sivil aydın kitlesinde de benzer şekilde oldu. Bu kitleler, Batı'nın bu kültür savaşında yalnızdılar. Hem de toplumun spesifik değişim ve gelişim çizgileri ortaya konmamış ve Türkiye tarihinin objektif ve dürüst incelenmesine dayanan yerli, tarihî kültür değerlerimizin, Tanzimat'tan itibaren büyük bir değişim içine girmiş Türkiye toplumunun problemlerini nasıl çözeceği gösterilmemiştir. Bugün dahi bunu gerçekleştirmiş değiliz. Henüz Türk aydınının, bu çalışmanın başlangıcında olduğunu söyleyebiliriz.

O halde İttihat Terakki'nin harekete geçtiği günlerde, bünyesini teşkil eden küçük rütbeli subay ve sivil aydının, Batı değerlerinin mahiyetini idrak etmeden

ona samimiyetle sarılmış, halkla yabancılaşma halinde bulunan bir azınlık olması tabiîdir. Ve işin en hüzünverici tarafı, Balkanlar'dan aktarma «çetecilik» illetinin, kendilerini zehirlemesidir.

Bugün, İttihat Terakki Cemiyeti'nin, küçük rütbeli subay ve sivil aydın azınlığına dayandığını biliyoruz. Hatta cemiyetin, Osmanlı bürokrasisinin önemli bir bölümünü dahi teşkilâtlayamadığı bilinmektedir.

Ohrili Eyüb Sabri Bey'in ve **Enver Bey**'in (sonra paşa) bir grup askerle dağa çıkmaları olayı dahi, İttihat Terakki'nin daha önceden planladığı tarihte olmamıştır. Yani küçük rütbeli subaylar cemiyete tekaddüm etmiştir. Rumeli'de bazı şehirlerde yapılan mitingler ve mitinglerde alınan kararlar, telgrafla saraya bildirildi.

Rumeli'deki bu kaynaşmaların, sultanın anayasayı yeniden yürürlüğe koymasına, yani bir rejim değişikliğine sebep olabileceği düşünülmekteydi. Almanlar gibi ittihat Terakki'nin yöneticileri için de, bu kadar kolay bir başarı bir sürpriz olmuştu. Bunda en büyük âmilin Sultan Abdülhamid olduğuna kani olmak gerekir. Saraya gelen telgrafların sayısı 67 olunca, **Sultan Abdülhamid**'in anayasayı tekrar yürürlüğe koyma kararını verdiği bilinmektedir. Sultanın daha önce bir anayasa hazırlığı içinde olduğunu görmüştük. Bu bakımdan Rumeli'de girişilen şiddet hareketlerinin, sultan üzerinde daha çok, manevî bir etkisi olduğu düşünülmelidir.

Anayasanın ilânı ile sultan, «meşrutî monarşi» şartları içine girer. Hukuk açısından bu, sultanın yetkilerinin sınırlandırılması demektir. Şu halde 1908 temmuzundan sonra, merkezî hale getirilmiş ve sulta-

nın şahsı ile kaim hale gelmiş yönetim, gücünü çok büyük ölçüde yitirmiştir. Hükümet, sultan yönetiminden büyük ölçüde çıkmış, bağımsız hale gelmiştir. Hatıralarında, sultanın hükümete müdahalesinden daimî olarak şikâyet eden Sait ve Kâmil Paşalar, hükümeti sultanın müdahalesinden koruyacak prestij sahibi oldukları gibi, dış desteklere de sahiptirler. Hukukî durum zaten bunu garanti altına almış gibiydi. Diğer taraftan İttihat Terakki, hükümet mesuliyetini alıp iktidara geçme gücünden mahrumdu. Cemiyet, sultanı anayasa ve hükümet yoluyla kontrol etmek, hükümeti meclis yoluyla murakabe etmek istemektedir. Buna, gizli bir komitanın, devlet güçlerini murakabe etmek ve devlet mesuliyetini kabul etmemek politikası denebilir.

Durum, 1908 temmuzundan itibaren, Kâmil Paşa kabinesinin silâh zoruyla (İttihat Terakki'ye bağlı küçük rütbeli subayların silâhlı olarak katıldıkları bir meclis kararı ile) düşürülmesinden sonra yeni bir safhaya girer. İttihat Terakki, sultanın bütün yetkilerini sınırlamak, onu sözde bir hükümdar haline getirme işinde bir âlet olarak kullanmak istediği Kâmil Paşa hükümetinin kendisi için de bir tehdit haline geldiğini görür. Ve onu düşürür. Bu andan itibaren Kâmil Paşa, İttihat Terakki muhaliflerinin sembolü olur. Ve imparatorluk, Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişine kadar, tam mânâsıyle anarşi içine girer.

Yetkileri kısılmış sultanın, bir bakıma politika dışı bırakıldığı görülür. Âciz hükümetler hiç bir iş görmez. İttihat Terakki, hâlâ perde arkasındadır. Ülkede devlet yönetimini sırtlayacak ve icraatından mesul olacak bir güç yoktur. İşte, İttihat Terakki Cemiyeti'nin,

ilânını istediği anayasanın yürürlüğe konuvermesi, imparatorluğun iç politika bakımından bu hale gelmesi ile sonuçlanır.

Avusturya - Macaristan, Bosna'yı ilhak eder; Bulgaristan, istiklâlini ilân eder. Dış politika bakımından yeni rejimin karşılaştığı ilk problemler de, bunlar. Şüphesiz bu son iki kayıp, 1908 temmuzunda ortaya çıkan rejim değişmesinin doğurduğu sarsıntının bir sonucudur. Hürriyete (!) kavuşulmuş, ama devlet kaybetmiştir.

1908 ihtilâlinin ilk sonuçlarını kısaca gördükten sonra, 1908 ihtilâlinin önemli rolü bulunan İttihat Terakki Komitası'nın yabancı güçler ve organizasyonlarla ilişkisine bakabiliriz.

İTTİHAT TERAKKİ CEMİYETİ VE YABANCI ORGANİZASYONLAR

Bu İttihat Terakki Cemiyeti de, daha önceki ihtilâl organizasyonları gibi; a) Teşkilâtlanma modeli olarak, karbonariliği kabul etmiş, hatta Bulgar Komitalarının organizasyon stilini benimsemiştir, b) Ya mason localarında doğmuşlar, veya mason locaları ile birleşmişlerdir. c) Masonluk kanalıyla, veya mason localarında sık sık görülen Yahudiler aracılığı ile Yahudi kapitalistlerinden, yabancı devletlerden para almışlar, ayrıca yabancı elçiliklerin himayesine sığınmışlardır. Aşağıda göreceğimiz belgelerin ve mütalaaların ortaya koyduğu gerçek budur.

a) İttihat Terakki, Karbonariliği ve İMRO'yu Organizasyon Modeli Olarak Benimsemiştir:

> «İlk Jön Türk cemiyetlerinde olduğu gibi yeni örgüt de dörder beşer üyeden kurulu ve her üyenin, aynı sayıda üyeye sahip diğer bir hücreye mensup olduğu küçük birimlerden meydana gelmekteydi... Bu, 20 yıl kadar önce Askerî Tıbbiye öğrencilerinin uyguladıkları Carbonari sisteminin aynıydı, ancak bu örgütün Makedonya'daki Bulgarların ünlü «iç örgüt» (İMRO) adlı kuruluşundan esinlenmiş olması da mümkündür.»

Yazar, aynı yerde 18 nolu notunda ise şöyle demektedir:

> «Bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün değilse de, böyle olmuş olmaklığı gerekir. **Charles Roden Buxton**, Turkey in Devolution (Londra 1909), s. 48'de, cemiyetin, İMRO'yu «**çeşitli konularda örnek olarak aldıklarını**» yazar. Fehmi Caner'in verdiği bilgiler de bunu doğruluyor.» (30)

---

(30) E. E. Ramsaur, a.g.e., s. 121.

İlk Jön Türk organizasyonlarının Karbonarilik'ten mülhem bulunduğunu biliyoruz. (31) Ancak bu konuda yazarın, İttihat Terakki'nin (1897) kurucuları ve önde gelen simaları ile yaptığı yazışmalardan elde ettiği bilgileri nakletmekte de fayda görüyoruz. Bu bilgilere göre;

> «Topluluk (İttihat ve Terakki), yüz yılın başlarında kurulmuş olan İtalyan Carbonari cemiyetini örnek alarak örgütlenmiştir. Cemiyetin, kurulduğu okul yılından önceki yaz tatilinde, Temo, Arnavutluk'taki evine gitmeden önce, yolu üzerindeki Brindizi'de bir süre kalmıştı. Burada ve Napoli'de geçirdiği günlerde, Temo bir arkadaşı eşliğinde bir mason locasını ziyaret etmiş ve Carbonari'nin İtalyan tarihindeki rolü ve örgütlenmesi üzerinde bilgi edinmişti ki, daha sonra, Türkiye'de benzer bir gizli cemiyet kurmaya karar verdiğinde, bu ziyaretin etkisi görülmektedir.» (32)

> «İlk Jön Türk Cemiyetinin üzerinde Karbonarinin etkisi, üyelerin birbirini kesir sayılar olarak tanımalarında, en belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kesirler, örgütün her hücresince ve hücredeki her üyeye birer sayı verilmek suretiyle elde edilmekteydi. Böylelikle hücre numarası kesirin bölünen sayısını, üye numarası da bölen sayısını meydana getirmekteydi. Örnek olarak, yedinci hücrenin beşinci üyesi «5/7» olarak bilinmekteydi. Hareketin kurucusu olan Temo «1/1» di.» (33)

---

(31) İncelememizin 36-43. sayfasına bakınız.

(32) E. E. Ramsaur, a.g.e., s. 31 (Fehmi Caner'in yazara 25 mart 1941 tarihli mektubu, Dr. Âkil Muhtar Özdenin yine yazara 4 mayıs 1941 tarihli mektubuna dayanarak elde edilen bilgi)

(33) A.g.e„ s. 32. (Fazıl Tungun 20 mayıs 1941 tarihli mektubu, Fesch'in **Constantinople aux de role rs jours d'Abdul-Hamid**, Paris, 1907, s. 330'da verdiği bilgi)

Cemiyetin yeni üye alırken yaptığı merasimlerde de. İttihat Terakki Cemiyeti'nin tıpatıp Karbonariliğj benimsediği görülür. Bu bakımdan İttihat Terakki'ye, «Osmanlı Karbonariliği» demekte hata yoktur, ittihat Terakki de, yeni azayı Karbonariler gibi aynı şartlarda ve aynı merasimle kabul ediyordu.

Komitaya üye alınışı ve merasimi şöyle idi:

«Katılmak isteyen adaya, kendisine çok önemli bir sır açıklayacağını söyler, ancak izin almaksızın bunu başka birine açıklamayacağına dair and içmesini şart koşardı. Bunu kabul ederse ve güvenilir görünüşlüyse, and içirilir ve cemiyetin fikirleri kendisine açıklanırdı.

«Bundan sonraki safha en önemlisiydi ve büyük bir huşu ve ciddiyet içinde uygulanırdı. Kabul töreni tam bir ayin niteliğindeydi. Üye adayının gözleri bağlanır ve bilmediği bir yere götürülürdü. Gözleri açıldığında aday kendini loş bir odada ya da dağ başında ıssız bir çukurda, kara maskeli üç yabancının karşısında bulurdu. Bu yabancılar ona hayatının kuralı haline gelecek olan andı içirirlerdi. Kılıca ve kutsal kitaba el basarak, bütün gücünü vatanın kurtarılmasına adadığına, cemiyet kanalıyle kendisine verilen emirleri yerine getireceğine, sırlarını hiç bir zaman açıklamayacağına ve cemiyetin ölüme mahkûm ettiği herkesi, yakınları, sevdikleri bile olsalar, öldüreceğine dair yemin ederdi. Bunun üzerine gözleri yeniden bağlanarak başlangıçtaki yere geri getirilirdi.»

«Daha sonra, cemiyete bağlılığı uzun bir adaylık dönemi boyunca denenirdi. Kendini cemiyete getirenden başkasını tanımaz ve davranışı diğer cemiyet üyeleri tarafından izlenirdi. Sonunda yüz, iki yüz kadar üyesi olan mahallî bir kolona atanırdı. Ancak bunlar arasında da dört kişiden fazlasını tanımasına izin verilmezdi. Bu toplantıya en çok beş kişi katılırdı. Haberleşme, cemiyetinin emirlerini bir diğer grubun temsilcisinden alıp, kendi gru-

buna derhal iletmekle görevli «izci»ler aracılığı ile yapılırdı.» (34)

b) İttihat Terakki Cemiyeti ve Masonluk

Bu konuda iki cins belge ile karşı karşıyayız. Birincisi, İttihat Terakki kurucularının veya önde gelenlerinin açıklamalarıdır. İkincisi, bizzat dünya masonluğunun verdiği bilgilerdir. Buna benzer bir vesika da İngiliz belgelerinde bulunmaktadır.

Önce **Manyasizâde Refik Bey**'in bir Fransız gazetesine verdiği mülakata bakalım:

> «Masonların, özellikle İtalyan masonlarının bizi (Jön Türkleri) manen desteklediklerini bir gerçektir. **İki İtalyan locasının, «Macedonia Rizorta» ve «Labor et Lüx», büyük yardımları dokundu, bize toplanma yeri sağladılar. Localarda mason olarak toplandık; zaten aramızda hayli mason vardı, ama aslında örgütlenmek için toplanıyorduk. Beraber çalışacağımız arkadaşlarımızın çoğunu da bu Localardan seçtik, zira adaylarla ilgili soruşturmalarda çok titiz davranıyorlardı, eleme işlemini hemen hemen tümüyle üzerlerine almışlardı.** İstanbul'un Selanik'te yürütülmekte olan gizli faaliyetlerden hiç haberi yoktu; hafiyelerin localara girme çabaları sonuçsuz kalıyordu. Üstelik bu locallar, İtalyan maşrık-ı âzamına başvurarak gerektiğinde İtalya elçiliğinin müdahale edeceğine dair söz almışlardı.» (35)

---

(34) A.g.e., s. 121-122. Buxton-Balkanlarda Türk hâkimiyetindeki azınlıklar problemini çözmek üzere, İngiltere'nin teşkil ettiği, Balkan Komitesi'nin kurucularından - , **Turkey in Revolution**, s. 44-46. İMRO'nun üyelerine de bu çeşit bir andiçme töreni uygulanırdı. Bkz. **Christ Anastasoff, The Tragic Peninsula**. St. Louis, Minnesota, 1938.

(35) A.g.e., s. 127 (Dr. Ernst Jasckh'in yazara 5 şubat 1941 tarihli özel mektubu).

Bu belge, masonlukla İttihat Terakki'nin ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır. Ama bu belgenin önemi, bununla bitmez. Bu belge, masonlukla İttihat Terakki Cemiyeti'nin ilişkisinin mahiyetini açıklayacak bilgilerle doludur. Meselâ bu bilgilerin başında, ittihatçılarımızın, sadece masonik gizlilikten istifade niyetinde değil; İtalya'ya bağlı localar aracılığı ile, İtalya maşrıkı âzamlığı kanalı ile İtalyan resmî makamlarının (yani İtalya devletinin - ne korkunç! -) yardımına dahi sığınacak halde bulundukları acı gerçeği gelmektedir.

Bu belgeyi, bir kısım yazarların İttihat Terakki ve masonluk arası ilişkileri basite irca için tutunduklan bir belge olduğu için, ileride tahkik edeceğiz. Şimdilik masonluk ve ittihat Terakki arasındaki ilişkiyi gösteren bir belge olarak kabul edelim.

Gerçekte bu ilişki, gizli kalmış bir gerçek de değildir. Bu, büyük ölçüde tarih kitaplarımıza geçmiş bir şeydir. Meselâ **Hikmet Bayur**, kitabında;

> «Selânik'te (ise) (çalışmaları, daha ziyade mason localarında toplanarak istibdat aleyhinde bulunmaktan ibaret kalan bir teşekkül vardı, (Talat ve Mithat Şükrü Beyler bunun içinde idiler) (36) demektedir.

İkinci vesika ise, Fransız masonlarının yayın organı olan l'Acacia dergisinin ekim 1908 sayısında bulunan bir belge olup, (yani ihtilâlden 2 ay sonra) ma-

---

(36) Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 180 - 181. Başka bir misal vermiş olmak İçin Tahsin Ünal, **Türk Siyasî Tarihi**. Ankara, 1958, s. 171.

sonların Jön Türk hareketinde oynadığı önemli rolden söz etmektedir. (37)

Bir diğer vesika ise, 1910 yılı sonlarındaki durumu açıklamakla birlikte, İttihat Terakki ve masonluk ilişkisinin nasıl bir gelişme gösterdiğini belirtmektedir.

> «Manastır ve Selânik'te İttihat ve Terakki Komitası gizli iki toplantı yaptı. Bu toplantılarda Talat ve Cevdet Beylerin iktidarda kalması için her şeyi yapmaya karar verdiler. Ordu komitanın yanında olduğu müddetçe, bir anayasa değişikliği ile Talat ve Cevdet Beylerin ortadan kaldırılmasına imkân yoktur. Komitada 80-90 mason, halk işleri vekili ve yeni şeyhülislâm var. Son zamanlarda söylentilere göre komita azalan valilik, mutasarrıflık vb. yerlere yüksek ücretlerle tayin ediliyorlar. Komitanın «Osmanlılaştırmak» iddiası, aslında Türkleştirmektir.» (38)

Yukarıda zikrettiğimiz belgeler, masonlukla ittihat Terakki Cemiyeti'nin münasebetini inkâr edilmeyecek bir şekilde açıklamaktadır. Münasebetin var olduğu kesindir. Ama masonlukla İttihat Terakki Cemiyeti'nin bu kesin ilişkisini nasıl mânâlandırmak gerekmektedir? Burası oldukça karanlık bir konudur. Ve bu ilişkilerin şekil ve mahiyeti, şu iki temel sorunun cevaplanmasına bağlıdır:

Masonluk, İttihat Terakki Cemiyeti'ne neden yardımcı olmuştur? Bu yardımın **Sultan Hamid**'i devirmek gibi yakın hedefler dışında, masonluğun uzak ve

---

(37) Frederlch Wiehtl, **The Cause of World Unrest.** With an introduction by the editor of The Morning Post', Londra, 1920, s. 144.

(38) Ulubelen, a.g.e., s. 94. (s. 207, V.n. 181, 6 eylül 1910, - G. Lowter'den E. Grey'e.)

nihaî hedefleri ile ilgisi nedir? Ve masonluk, bu politikasını ne ölçüde uygulayabilmiştir?

İkinci soru, İttihat ve Terakki'nin masonlukla neden işbirliğini) gittiği ve bu işbirliğinden ne derece yararlandığı, veya zarara uğradığıdır. Bu kompleks ilişkiler şebekesi dikkatli bir analize tâbi tutulmadan, genel olarak masonluğun ve özel olarak o devir masonluğunun karakteri ve politikası ortaya konmadan; masonluk ve cemiyet ilişkilerini aydınlatmak mümkün olmaz.

Ancak konuyu bu genişlikte ele almaya, araştırma konumuz ve kitabımızın hacmi yeterli değildir. Ayrıca, bu konuda karşılaşılacak güçlüklere de temas etmeliyiz. Bunları belirtmemiz gerekli. Çünkü analitik bir araştırma çizgisi içinde kalmadığı takdirde, bu ilişkileri basitçe ele alma tehlikesi vardır. Bu da ilişkiyi, ya ölçüsüz şekilde abartmak, veya basitleştirmekle sonuçlanır.

Önce belirtmeliyiz ki, bu konuda kabul edilecek herhangi bir hipotezi, belgelerle kesin olarak tahkik imkânı yok gibidir. Çünkü masonluk, beynelmilel bir teşkilât olarak kabul edildikte, beynelmilel siyasî bir program uyarınca, kabul ettiği hedeflere varmak için çalışıyorsa, bu konuda alınmış kararların ancak tesadüf neticesi ortaya çıkması mümkün olabilir. Böyle bir karar, masonlar arasında da pek az şahsın malûmu olmalıdır. Ve yazıya intikali, her halde beklenmez bir şeydir. Böyle bir bilgi kırıntısının sızdığı kabul edilse bile, bu bilgi sembolik bir anlatımla ortaya konmuş olacaktır.

Böyle bir politika, ancak üst veya arka locaların büyük politikası olabilir. Bu bilginin sızması, pek

küçük bir ihtimaldir. Böyle gizli bir politikaya vakıf olabilmiş bulunan masonların pek sık olmayan fakat gerçekten dehşetli sayılabilecek ifşaatının gerçeği ifade ettiğine inanılabilir. Ancak bu kabil bilgilerin, gündelik tecrübelerimizden edindiğimiz bilgilerle izah edemeyeceğimiz kadar karışık, havsala almaz mahiyeti bir yana, ortalama bir vatandaşın bu ifşaatcı hakkında yapılan ithamlar karşısında bocalaması da muhtemeldir.

Özetle, masonluğun bizzat karıştığı bir olayda, bu olayı kendisi bakımından hangi maksada ulaşmak için ihdas ettiğini veya buna karıştığını kesinlikle bilmek imkânından bugün büyük ölçüde mahrum bulunduğumuzu söylemek gerekiyor.

Diğer taraftan ittihat Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenlerinin hatıralarında, cemiyetle masonluk ilişkisinin mahiyeti hakkında tatminkâr bilgiler yoktur. Bu şahıslar, masonluktan istifade gayesiyle mason localarına girdiklerini belirtiyorlar. Ancak bu yardımın ne şekilde olduğunu tam olarak açıklamadıkları gibi, kaydettikleri yardımın ne süre devam ettiği ve buna karşılık kendilerinin masonluğa ve masonlara ne ölçüde ve ne şekilde faydalı olduklarını açıklamıyorlar. Hatta, cemiyet politikasına, ülke yönetimine; masonik dayanışma, beynelmilel sermaye veya yabancı devletler hesabına, ne gibi zararlar verildiğini, hiç bir şekilde açıklamış da değillerdir.

Bu durumda, ittihatçıların hatıralarında umumiyetle geçiştiriverilen bu konuda, mantıken iki ihtimal düşünülebilir. Birincisi, masonluğun bu ilişkiden hiç bir faydası olmadığıdır. Böyle ise, ittihatçıların bu konuda fazla bilgi vermeyişleri normal sayılmalıdır. İkin-

ci ihtimal ise, masonluğun cemiyet ve ülke yönetimine müdahale edebildiğidir. Bu ihtimal gerçek olmak ihtimalinin kesinliğe yakın olduğunu, şimdilik belirtelim. Eğer böyle ise, ittihatçıların bu konuda bilgi vermeyişlerini, ya bu etkiyi bilmeyecek kadar bilgisiz oluşları, yahut bunu açıklamakta fayda görmeyişleri ile izah edebiliriz.

Ancak, İttihat Terakki Cemiyeti'nin önde gelen iki simasının (**Kâzım Karabekir** ve **Ohrîli Eyüp Sabri Bey**), ve **Mustafa Kemal**'in, cemiyetin yönetimine masonluğun müdahalesini gördüklerini ve bu müdahalenin çok defa Beynelmilel Yahudilik, Kapitalist Yahudi sınıfı ve yabancı devletlerin politikası istikametinde bulunduğu kanaatine vardıklarını belirtmek gerekir. Bu kanaatin, ihtilâlden (Hareket Ordusu'nun yürüyüşü) hemen sonra kesin olarak şekillenmesi, ayrıca dikkate değer.

Bunları söylemek ve bu konudaki delilleri yeniden tahkike tâbi tutmak isteyişimiz, şundan ileri gelmektedir. Türkiye tarihi ve özellikle son devir tarihimiz, Batı'da yeniden dikkatleri üzerine toplamış bulunmaktadır. Ayrıca bu, Türk araştırıcılarının yöneldikleri bir konu da olmuştur. Eski doğmatik anlayış, büyük ölçüde sarsılmış durumdadır. Artık hiç bir namuslu araştırıcı, «**31 Mart Olayı**»nı, alışılagelen formüle «**bir irtica hareketidir**» deyip geçemez. Ve hele, bu olayı **Sultan Abdülhamid**'in tertiplediği, hatta yönettiği, gibi basit iddiaları, ciddî bile telâkki edemez. Diğer taraftan, İttihat Terakki'nin hatalı icraatının ve bu cemiyetin hâkimiyet devri esnasında uğranılan felâketlerin, halk kitlelerinin yüreğini sızlattığı ve halkın «**İttihatçı Gâvur**»a büyük bir hınç beslediği bir gerçek-

tir. Dolayısıyle, imparatorluğun son devri ile ilgili olarak yayınlanmış eserlerin pek büyük ekseriyeti; ya Batıcı aydının inkılâp duygusuna dayanan, yahut halkımızın haklı nefretini belirten eserler olmuştur. Bunların objektif, ilmî ve hatta rasyonel olmadığı açıktır. Halkımızın duygusuna uygun düşenler ise, ilmî bakımdan kıymetsiz oluşları itibariyle, halkın dünya görüşlerini ve siyasî temayüllerini, müdafaası gayri mümkün, ıslahı güç dâvâlar haline getirmişlerdir.

Şu sıralarda, Batı eserlerini okuyacak Türk okuyucuları, yer yer Batı kaynaklı eserlerde, kifayetsiz, gayri ilmî ve peşin hükümlü diye damgalanan eserlerde, abartılmış olarak da olsa ortaya konan gerçeklerin, inceleme alanına konduğunu göreceklerdir. Meselâ; bu bölümde incelenen «**Masonluk - İttihat Terakki ilişkileri**» bunlardan biridir. Ve son senelerde Batı dillerinden yapılan tercüme neşriyatta, bu konuyu araştıran tek kitap da **E. E. Ramsaur**'un «**Jön Türkler**»idir.

Batı kaynaklı tercümelere merakı olan okuyucu kitlesi; -Türkiye'de siyasî ilimlerle uğraşan bir profesörümüz de Masonluk, Carbonarilik ve İMRO ile cemiyet ilişkilerini ilk defa bu kitapla öğrendiğini itiraf ettiğine göre- (Türkiye için ne büyük talihsizlik) herhalde epeyce şaşıracaktır. Bu bakımdan, okuyucunun, bu ve benzeri eserlerde ortaya konan, ama yazarlarının bağlı bulunduğu toplum kültürünün tek yanlı ve peşin hükümleri ile de tahrif edilmiş olarak ortaya konan ilmî görünüşlü iddialarla yanıltılmasını sessizce geçiştirmek kabil olmaz. Onun için biz bu incelemede, özellikle **Ramsaur**'un vardığı sonuçları, onun verdiği belgelerin doğrudan yorumu ve olaylarla düzeltmeye de çalışacağız.

Ramsaur, kitabının 124 - 127. sayfalarında, masonluğun İttihat Terakki Cemiyeti ve politikasındaki rolünün. Refik Bey'in açıkladığı gibi teşkilâtlanma imkânı sağlamaktan ibaret olduğu sonucuna varıyor. Masonluğa bundan daha fazla bir rol vermenin abartılmış olduğu kanaatindedir. Hele, Jön Türk ihtilâlini beynelmilel masonluğun bir komplosu olarak yorumlamanın «saçma» olduğunu söylüyor.

Vardığı bu hükümlerin delili ise şunlar:

1 — İhtilâlin asıl hazırlayıcısı durumunda bulunan III. Ordu subaylarının hepsi de mason değildi.

2 — Selânik'teki bütün Jön Türkler'in mason olduğu da iddia edilemez, üstelik cemiyet, gücünü Selânik dışındaki taşradan (kırsal alandan- almaktaydı.

Bu bakımdan yazar, Jön Türk ihtilâli ile İtalyan Maşrık-ı Âzamlığı arasında (Nesta H. Webster) veya Fransız Maşrık-ı Âzamlığı arasında (Friedrich Wichtl) bir bağlantı kurmak ve bu hareketi beynelmilel masonluğun bir komplosu olarak yorumlamak saçmadır, diyor.

Ama aynı yazar, aynı yerde, İttihat Terakki hareketini beynelmilel masonluğun, hatta Yahudiliğin komplosu olarak yorumlayan **Armstrong, E. Jazckh** ve özellikle **Seton - Watson**'u Ortadoğu tarihî konusunda ciddî bir otorite olarak kabul ediyor. (39)

Demekki, aynı sonuca ulaşan üç yazarın vardığı sonuçlar ciddî ve ilmîdir. Ama bu sonuçlara **Webster** ve **Wichtl** varınca saçma! Herhalde bu da yeni bir saçmalık örneği olmalı!

---

(39) Bu yazarların vardığı sonuçları aşağıda s. 115, dipnot no. 53'te zikrediyoruz.

Gelelim **Ramsaur'**un delillerinin tahkikine:

İttihat Terakki'nin Selânik bölümünün ve III. Ordu subaylarının hepsinin mason olmadıklarını kabul edelim. Acaba bir harekette, hareketin bütün üyeleri mason olunca mı masonların bu harekette önemli rol aldığından bahsetmek doğrudur?

Hele, İttihat Terakki gibi gizli bir merkez komitası tarafından sevk ve idare edilmiş bir sosyal grupta masonların rolü, bu yönetime ne ölçüde tesir ettikleriyle ölçülür. En demokratik (açık) bir sosyal grupta bile, sayı izafîdir. Ve bu grupta dahi çoğunluk «yönetilen»; azınlık ise «yönetici» durumundadır.

Bu bakımdan masonların; İttihat Terakki yönetiminde ve ihtilâlinde, sırf azaların hepsi mason değildır diye, önemsiz bir rol oynadıklarından bahsedilemez. Bu delille bir sonuca varılamaz.

Ayrıca **Ramsaur**'un; cemiyetin gücünü, Selânik merkezinden değil de kırsal kesimden aldığı yolundaki iddiası da doğru değildir. (40)

Diğer taraftan, masonlukla ittihat Terakki Cemiyeti'nin kaynaşması olayında, İttihat Terakki erkânının amaçları ile masonların (daha doğrusu masonluğun) amaçlarının ne ölçüde gerçekleştiğini incelemek gerekir.

---

(40) Feroz Ahmad, **İttihat ve Terakki**, 1908-1914. çev. Nural Ülker, İstanbul, 1971, s. 30. «Selânik, meşrutiyet hareketinin ideolojik merkezi ve karargâhı...», s. 39, 40, «...Times gazetesinin İstanbul muhabiri, ... Jön Türk hareketini genel çizgileriyle bir orta sınıf (burjuvazi) hareketi olarak nitelemekteydi...», «...Cemiyete bağlı bütün örgütler, Makedonya eyaletlerinde merkezlenmiş, Selânik'e bağlı kuruluşlardı.»

İttihatçıların masonlukla irtibat kurmalarının amacının, masonluktan hem yurt içinde hem de yurt dışında istifade etmek olduğunu kabul edebiliriz. Bu konuda **Refik Bey**'in mülâkatını hareket noktası kabul edersek, bu yardımın;

1) İtalyan masonluğu kanaliyle İtalyan Devleti'nin yardımı veya yardım vaadi,

2) Yine kapitülasyonlara dayanarak, hükümet ve adliye kontrolünün giremediği mason localarında teşkilâtlanma kolaylığı temin etmek, şeklinde gözüktüğünü söylemeliyiz.

Bu son yardım da, ittihatçıların, mason localarını toplantı yeri olarak kullanmak, locada görülen mason «biraderlerden cemiyete üye devşirmek ve nihayet cemiyete yeni üye alma işlerini masonlara bırakmak tarzında belirmiştir. İtiraf edilen yardımlar bunlar.

Şimdi genel olarak birleşen; biri daha gelişmesinin başlangıcında zayıf bir sosyal grup, öteki beynelmilel ilişkileri olan, kendi itiraflarına göre yüksek siyasetle meşgul ve en azından birbuçuk asırlık mazisi bulunan, bu incelemede de sık sık gördüğümüz ihtilâl hareketlerinin arkasında bulunan bir teşkilâtın işbirliğinin, ortaklığının veya kaynaşmasının nasıl bir sonuç doğurabileceğine bakmak gerekiyor, ittihatçıların masonluktan faydalanmasına karşılık; masonluk, ittihatçılara sağladığı bu yardımı babasının hayrına yahut **Talat Paşa**'nın kapkara gözleri hatırına yapmıştır denebilir mi?

Acaba ittihatçılar, bu ortaklığa bir «aslan payı» ortaklığı mahiyetini vermek isteyecek kadar millî menfaatlerimizin heyecanlı temsilcisi sayılsalar bile, ma-

sonluğun yabancı emellere alet olduğu herhangi bir olayda masonluğa karşı direnebilecek maddî ve fikri güce sahip miydiler?

Bugün biliyoruz ki, ittihatçılar devâsâ bir teşkilâtın ve seviyeli ihtilâlci aydınların bulunduğu ve nihayet İtalya Devleti'nin (muhtemelen diğer devletlerin de) gizli istihbarat ve ajitasyon yuvası halinde bulunan masonluk karşısında, onunla oynayacak bir sosyal grup değillerdi.

> «İttihatçılar siyasal fikirlerle fazla ilgili olmadıklarından, getirdikleri formüllerin çoğu basit ve saf nitelikteydi. Dik kafalı, inatçı, kendi yarattıkları dışında yapılagelmlş olayları umursamayan adamlardı. Biçimlenmemiş bir meşrutiyetçilik kavramı dışında, gelecekteki eylemlerini tayin edecek ilkelerden yoksundular. Değer ölçüleri; kollektif disiplini bireycilikten üstün gören ve siyasetin merkezî ve -oligarşik bir denetim altında bulunması gerektiğini savunan küçük, itibarı kıt bir grubun değer ölçüleriydi.» (41)

> «**Sultan Hamid**'i deviren bu şahıslar, Sultan Hamid'i anlayamadıklarını itiraf edip siyasî kariyerlerini hüsranla bitirdiler. Bunların hepsi, büyük vatanperverlerdi. (**Talat, Enver, Cemal**) Birçoğu da şahsen çok dürüst ve dünya nimetlerine iltifat etmeyen insanlardı. Fakat bir devleti idare etmek için vatanperverlik ve dürüstlük, birçok şartın sadece ikisidir.

> «... İktidarı devralan gençler, mühimce bir kısmı cahil, tamamen tecrübesiz, yüksek görevlerde değil başarı göstermek, çalışabilmeleri imkânsız, dünya ve memleket şartlarından gafil, üstelik son derece atak, maceraperest, mes'uliyet duygusundan mahrum, gözü kapalı partizan adamlardı. Kimi telgraf memuru iken başbakan; kimi kurmay yarbaylıktan 38 yaşında harbiye nazırı ve başkuman-

(41) F. Ahmad, a.g.e., s. 233.

dan vekili, kimi jandarma teğmenliğinden dahiliye nazırı oldu. En kabiliyetsizleri, milletvekilliklerini paylaştılar.» (42)

Peki diğer taraf, yani masonlar ne halde idiler fikir gücü bakımından? Sadece bu açıdan kıyaslama yapmak yeter. Zira masonluğun; yabancı devlet desteği, malî güç, beynelmilel bağlantılar, dünya olaylarını gözlemlemek için sahip oldukları vasıtalar ve Rumeli'de haiz oldukları hukuk garantisi (Kapitülasyonlar sebebiyle) bakımından İttihatçılar karşısında kıyas kabul etmez ezici bir üstünlüğü vardı. Evet, sadece fikir gücü ve karakteri bakımından masonluk şu durumda idi:

Bunu **Benoist Mechin**, eserinde şöyle açıklamak-. tadır:

«**Mustafa Kemal**, arkadaşlarının tavsiyesi üzerine, mason teşkilâtının «**Vedata**» locasına girdi. Fakat o locanın muhiti hiç hoşuna gitmedi. Çünkü loca mensupları, hep yabancılardı ve Türkiye'yi hiç kale almadan yalnız Bulgaristan'da, Yunanistan'da, Rusya'da, Almanya'da, Çin'de ve başka yerlerde yapılacak ihtilâllerden bahsediyorlardı... Bunlar uzun saçlı münevverlerdi, ve daima aldıkları gizli haberleri birbirlerine fısıldıyorlar ve rumuzlu ifadelerle konuşuyorlardı. **Mustafa Kemâl**, milletlerarası bir karakterde ve gayelerini bir türlü anlayamadığı gizli bir teşkilâtın öksesine düştüğünü anlayınca, kendisi gibi milliyetçi bir adamın burada ne işi olduğunu düşünmeye başladı.» (43)

İşte, işbirliğine katılan iki gücün maddî ve manevî gücü bu derecede nispetsizdi, üstelik ittihatçılarımız, kendi ihtilâl organizasyonlarına üye teminini masonlara bırakmışlardı. Buna yardım denemez; «bağım-

(42) Yılmaz Öztuna, a.g.e., C. XII, s. 173-174.

(43) Benoist Mechin, **Kurt ve Pars Mustafa Kemal**. Zahir Güvemli - M. Rasim Özgen, C. I, İstanbul, 1955, s. 19, 20.

lılık» denir. Gizli bir cemiyetin üzerinde titreyeceği bir konudur bu. Eğer bu, sonuna kadar böyle sürüp gitmişse; cemiyet yönetiminin kesin bir mason kontrolüne geçmesi kaçınılmazdır.

Ayrıca 1908'e kadar cemiyet-masonluk ilişkisinde cemiyet, siyasî ortam gereği masonluğa muhtaçtı; ama masonluk, cemiyete aynı ölçüde muhtaç değildi. Yukarda bahsettiğimiz, masonluğun güçlü siyasî, ekonomik, fikrî ve diplomatik avantajları karşısında, cemiyet istese bile masonluğa direnemezdi. Nitekim bu durumdan yakınanlar (**Ohrili Sabri Bey, Miralay Sadık** ve **Mustafa Kemal**) ya saf dışı bırakılmışlar, yahut ikinci derecede şahıslar haline getirilmişlerdir.

Bu bakımdan, cemiyetin masonluktan faydalandığını ve rolünün bundan ibaret olduğunu söyleyip işin içinden sıyrılmak, pek kolay değildir. Mantıken masonluğun, cemiyete temin ettiği faydalarla kıyaslanmayacak derecede İttihat Terakki Cemiyeti'nden ve bu cemiyetin doğmasında baş rolü oynadığı ihtilâl ve anarşi ortamından, o gün kesin olarak dış kuvvetlere bağlı bulunan masonluğun, bağlı bulunduğu bu güçler hesabına yararlandığını, hem de pek namussuzca yararlandığını kabul gerekir.

Ayrıca bu, sadece aklen tutarlı bir iddia değil; bazı örneklerde kesinleşen bir kanaattir. Misâl olarak, 1910 yılında cemiyet ve masonluk ilişkilerini ortaya koyan belgeyi hatırlayabiliriz. Önce bu belge gösteriyor ki, İngiltere, İttihat Terakki'nin gizli iki toplantısını ânı ânına haber almıştır. Demekki, komitacılarımızın bütün gizlilik hünerlerine rağmen İngiltere, bu toplantıyı ve kararlarını haber almıştır. Şu halde, milletten gizli kalabilen bir karar, komitacılarla masonlar içli dışlı olun-

ca, İngiliz için ayan-beyan hale gelebiliyormuş. Bunun devlet yönetimi bakımından ne korkunç bir gaflet olduğunu söylemeye gerek bile yok.

İkinci ve konumuzu ilgilendiren bir diğer husus ise, işbu 1910 yılında masonların merkez komitasında 80 - 90 kişi kadar olduklarıdır. Acaba, gizli bir merkez komitasında 80 - 90 masonun bulunabilmesi, masonluğun cemiyet üzerinde önemsiz bir etkisi sayılabilir mi?

Ayrı bir örnek **Makedonya Locası** ile ilgili. Bu **Makedonya Locası**'nın üstadı ise **Emanuel Karaso**. Ancak bu locadaki biraderleri görmeden önce, o günlerde mason localarının baştan aşağıya yabancı mahfillere bağlı olduğu gerçeğini hatırlamak gerekir. Masonik bir neşriyat bu durumu şöyle açıklıyor:

> «Türkiye'nin muhtelif yerlerinde ve İngiltere, Fransa, İtalya, İspanya, Yunan, Belçika maşrıklarına tâbi muhtelif mahfiller vardı.
>
> «Bu mahfillerin Türkiye'de açılması, Kırım Muharebesi'ni müteakip olmuştur.
>
> «O vaktin en kuvvetli mahfili İtalya mahfili idi. Hatta mahfilimizin müessisi bulunan Mehmed Ali birader;., (1872) senesinde bu mahfili muhteremde nur ve ziya almıştı.» (44)

İttihatçıların önde gelen simalarından biri olacak olan **Cavit Bey**, İspanya maşrıkına bağlı **Constitution Locası**'nın üstadı olduğu (45) gibi **Talat Paşa**, **Mithat Şükrü, Rahmi, Canbulat, Cemal Bey** ve Paşalar'ın dahil olduğu **Macedonia Rizorta Locası**'nın üstadı ise, zikrettiğimiz **Emanuel Karaso** idi. (46)

---

(44) **Muhibban-ı Hürriyet Mahfilinin Tarihçesi**, s. 8.

(45) A.g.e., s. 8.

(46) Haydar Rifat, **Farmasonluk**, s. 226-227.

«Selânikli bir Yahudi olan **E. Karaso «Maccdorda Rizorto»nın üstadı âzamı idi**, ve Jön Türkler'e mason localarında toplanmayı önerenin o olduğu söyleniyor, (Karasonun, H haziran 1934 tarihli London Timos gazetesi, s. 19'da çıkan ölüm İlânı).,. **Karaso**, daha sonra ittihat Terakki'nin ileri gelenlerinden biri olmuş, 1909'da Abdülhamid'e tahttan indirildiğini bildirmeye giden heyete katılmış ve mebusluk yapmıştı.» (47)

Sadece bu kadar değil; ittihatçılarımızın, gözleri bağlı ve bacakları çıplak olarak önünde diz çöktükleri bu alçak, 1908'den 1919'a kadar korkunç bir vurgun yapmış olmakla kalmamış (48) Libya'nın İtalya tarafından işgal ve ilhak edilmesinde de masonik rolünü oynamıştır.

Karaso, İtalya'dan para alan bir casus olup, Libya'nın İtalya tarafından yutulmasında meş'um bir rol oynamış,.. bir Yahudi olup, sonradan İtalya'ya kaçmış bir vatan hainidir.» (49)

1919'da benzerleri gibi kaçan bu üstad, sonra İtalyan vatandaşı olup Trieste'ye yerleşmiştir. Bu konuda Talat Paşa'nın, üstadına pek öfkelendiği, masonik yardımın ve kardeşliğin bundan mı ibaret olduğunu düşündüğü ve hatta üstadın yüzüne tükürdüğü söylenir, ama atı alan Üsküdar'ı geçmiştir. Yine Türkiye masonlarının, İtalya'nın Libya'yı işgalinde, bu işgali hazırlayan ve alkışlayan İtalya masonluğuna sadece bir protesto keşide ettikleri de bilinmektedir. (50)

---

(47) E. E. Ramsaur, a.g.e., s. 128.

(48) F. Ahmad, a.g.e., s. 253.

(49) Yılmaz Öztuna, a.g.e., s. 197-98.

(50) **Muhibbanı Hürriyet Mahfilinin Tarihçesi**, s. 23. «İtalyan maşrıkının cevabı, Trablusgarb'ın işgaline vatanlarını korumak maksadıyle giriştiklerini, bu yüzden mazur görülmeleri temennisini ihtiva etmektedir.»

Demekki, İtalyan localarının ittihatçılarımızı bağırlarına basması sebepsiz değilmiş, ödenen ücretlerden sadece tesbit edebildiğimiz, Libya eyaletimizin -dünyanın en kuvvetli petrol pınarının- İtalya Devleti'nin kanlı çizmesine tevdii imiş, İttihat Terakki ve doğurduğu zarurî kaosun büyümesine yardımı karşılığında ne önemsiz bir ücret bu! Elbette **Ramsaur** gibi Amerikan diplomatı için soğukkanlılıkla bakılacak, hatta gizlenmeye yeltenilecek bir kayıp. Ama bir Türk için, gafletin ihanetten de beter, diye vasıflandırılması gereken bir olay.

Sonuç olarak, masonlukla İttihat Terakki Cemiyeti arasında mevcut olan kesin ilişki, İttihat Terakki Cemiyeti'nin kuruluş ve gelişmesinde masonluktan büyük ölçüde faydalandığı gibi; masonluğun çok defa İttihat Terakki ve politikasında son derece önemli bir rol oynadığı ve cemiyetten, cemiyetin sebep olduğu olaylardan masonluk kanalı ile yabancı devletlerin faydalandıklarını göstermektedir. .

Masonluk bakımından, 1908 ihtilâlinin evrensel bir mason komplosuna ne ölçüde dahil olabileceği veya olduğu bu incelemenin alanına sığmaz. Bu bakımdan biz burada, İttihat Terakki ve ihtilâli ile beynelmilel masonluk, Yahudilik, Yahudi kapitalizmi arasında, hemen aynı kesinlikte ilgiler bulan ciddî tarihçilerin vardığı sonuçları nakledeceğiz.

c) ittihat Terakki, Masonluk Kanalı ile Yahudilikten Büyük Ölçüde Yardım Görmüştür :

«**Mustafa Kemal**, Vedata Locası'na alınmıştı. Kendisini, hoşlanmadığı bir hava içinde buldu. Loca, uluslararası nihilist bir örgüte bağlıydı. Yahudilere baskı yapan Rus-

ya'nın kötülüğünden, Yahudilere zengin olma imkânı tanıyan Viyana'nın iyiliğinden söz eden, hiç bir millete bağlı olmayan adamlar vardı etrafta. Bunlar, kaypak, güvenilmez, renkleri belli olmayan kişilerdi. **Mustafa Kemal**, uluslararası finans, yıkıcı ve yeraltı faaliyetlerinde bulunan uluslararası birtakım örgütlerin ağına düştüğünün farkındaydı, ama bunların mahiyetini kesin olarak bilmiyordu. Yahudilerin uluslararası hedefleri, çektikleri sıkıntılar onu hiç ilgilendirmiyordu. Mason törelerine daha da aldırdığı yoktu, giderek nefretle anıyordu.» (51)

---

(51) Harold Armstrong, Grey Wolf, **Mustafa Kemal, An intimate study of a Dictator**, Londra, 1932, s. 37. (E. E. Ramsaur, a.g.e., s. 126'dan naklen)

Bu konuda **Armstrong** ve **Mechin** gibi tarihçilerin vardıkları sonuçları destekleyen başka bilgilere de sahibiz. Celâl Bayar'ın kısa hatıralarında, **Tevfik Rüştü Aras** yoluyla Mustafa Kemal'den naklettiğine göre, 1909 senesinde Selânik'te yapılan İttihat Terakki kongresinde, subayın siyasetten ayrılmasını, cemiyetin parti haline gelmesini ve **Cemiyetle parti arasındaki ilişkilerin son bulmasını** teklif ettiğini açıklamıştır. Bunu, **Şevket Süreyya Aydemir**, «Tek Adamanın 160-161. sayfalarında ayrıca zikrediyor.

Yusuf Hikmet Bayur ise, **Mustafa Kema**l'in tekliflerini belirtiyor. Ve bundan sonra **M. Kema**l'le .ittihatçıların kesin bir ihtilâfla sürüklendikleri ve hatta Mustafa Kemal'e sui- kast yapılmasının kararlaştırıldığını açıklıyor., Bkz. Yusuf Hikmet Bayır, **Türk İnkılâp Tarihi**. C. İ, s. 227.

Mustafa Kemal'in yukarıda zikrettiğimiz üç tezinden birinci ve üçüncü **Miralay Sadık Bey**'ln teklifi ile aynı sayılabilir.

İttihat Terakki'nin önde gelenlerinden sayılabilecek Kâzım Karabekir de cemiyetle, masonluk ve yabancı devletler ilişkisinin zararlarından bahsetmektedir. Bkz. Kâzım Karabekir, **Cihan Harbine Neden Girdik, Nasıl İdare Ettik?**

«...(Selânikte) orada, «İttihat ve Terakki» ismindekuvvetli bir teşkilât vardı. **Şehirde çok Yahudi vardı. Bunların çoğu İtalyan tebaası ve «Franc - Mason» (Fran - Mason) idiler. Ve masonluk gayreti ile bu gizli teşkilâta para yardımında bulunuyorlar**. Ve İtalyan tebaası bulundukları için de ihtilâlcileri evlerinde saklayabiliyorlardı. Böylece onları tevkiften kurtarıyorlardı.

«...**Bunlar (İttihatçılar), Yahudi evlerinde toplanıyorlar ve Yahudilerden, kaynaklarını bilmedikleri büyük para yardımları görüyorlardı.»** (52)

«R. W. Seton-Watson gibi Ortadoğu konusunda çok önemli bir otorite bile bu konuda şöyle der: 'Hareketin asıl beyinleri Yahudi, ya da Yahudi - Müslümanlardı. Selânik'in zengin dönmelerinden ve Yahudilerinden Viyana, Budapeşte, Berlin (ve giderek belki Paris ve Londra'nın) uluslararası kapitalistlerinden malî yardım görmekteydiler.'» (53)

Bu sonuçları teyid eden bazı Yahudi menşeli belgeleri de nakletmek uygun olur kanaatindeyiz.

Avram Galanti, İttihat Terakki Cemiyeti'nde ve 1908 ihtilâlinde önemli roller almış Yahudi liderlerini blidirmektedir. Ona göre, **Nissim Masliyah, Alber Ferid Asseo, Alber Fua, Emanuel Karaso, Nissim Ruso, Rafael Leninziyu, Aser ve Avram** biraderler, **Leon - Gatanyo, Samuel Tiano** gibi Yahudi liderleri 1908 hareketine büyük ölçüde yardım etmişlerdir. (54)

Bunlardan **Samuel Tîano**'nun, bütün malını Jön Türk dâvâsına vakfettiği düşünülürse, yapılan yardımın şekli ve mahiyeti hakkında tahminde bulunmak kolaylaşır.

---

(52) Benoist Mechin, a.g.e., s. 18 - 19.

(53) R. W. Seton - Watson, **The Rise of Nationality in The Balkans**, Londra, 1917, s. 134-35 (E. E. Ramsaur, a.g.e., s. 126'-dan naklen) .

(54) Avram Galanti, a.g.e., s. 91 - 94.

Fakat cemiyete Yahudi yardımı bu kadarla bitmiş de denemez. Jön Türk dâvâsına Yahudi organizasyonlarının da yardımcı olduğunu görüyoruz.

«**Hürriyeti elde etmeyi kendilerine borç bilen ve Jön Türkler'e yardım eden müesseselerden biri de «Mısır Cemiyeti İsrailiyesi» idi**... Bu cemiyet şahsî teşebbüsüm olup, Mısır'da bulunan ve oraya sığınan Türk Musevileri tarafından kurulmuştur... Bu cemiyetin başlıca ödevi, muhtelif vesilelerle, evrakı muzırra yollamak ve Türkiye halkına hakikî vaziyet hakkında bilgi vermekti.

«1907 yılında Jön Türkler'in büyüklerinden olan **Ahmed Rıza Beğ** Mısır'a geldiği vakit Mısır Cemiyeti İsrailiyesiyle temasa girmiştir. Mısır Cemiyeti Israiliyesi aynı yılın son günlerinde Paris'te toplanan Jön Türkler'in kongresine katılarak, temsil edilmek üzere, oyunu **Ahmed Rıza Beğ**'e vermiştir.» (55)

Başka bir Yahudi kaynağı, bu konuya dikkate değer bilgiler getirmektedir. Bu kaynaktan, Sionizm hareketinin daha 1900'lerde Osmanlı İmparatorluğu'nun dış finansman kaynaklarını darbeleyecek kadar güçlü olduğunu ve Sionist ihtilâlcilerin Jön Türklerce ilgi kurmak istediklerini öğreniyoruz.

Teodor Herzl, şöyle demektedir:

«Dün İsrailliler Birliği'nde halk önünde ilk büyük konuşmamı yaptım. Tasvip gördüm. Konuşmamın esası şuna dayanıyordu:

'Türkiye'ye Rus "Fransız müşterek yardımı girecek olursa, bize Filistin'in kapıları ebediyyen kapanır. Büyük Yahudi bankerleri meteliksiz Yahudilerin ıstırabını düşünerek ve Yahudi meselesinin ancak bu yoldan halledilebile-

(55) A.g.e., s. 41. Paris'te çıkan «Şûrayı Ümmet» (1 şubat 1908 No. 128 - 29); «Terakki» (17 numaralı nüsha); «Meşveret» (1 Kânunusani 190 ve 195 no.'lu nüsha) ve bütün Mısır gazeteleri.

ceğini kabul ederek bize iltihak etmeli ve vazifelerini yapmalıdırlar, yoksa korkunç bir mesuliyet altına gireceklerdir.'

«İngiltere'de ve Amerika'da bu hususta gösteriler yapılmasını ve harekete geçilmesini teminen talimat gönderdim. (8 kasım 1898)» (56)

«Sionizm şu anda çok ciddî bir tehlike ile karşı karşıya bulunuyor. Biliyorsunuz ki, Türkiye mâliyesini ıslah için bir Fransız Rus yardımı planlanmaktadır. Eğer bu tahakkuk ederse... Filistin'e dair bütün ümitlerimiz kaybolacaktır. Bu sebeple bütün Yahudi bankerler bu işin tahakkuk etmesini önlemelidirler.» (57)

Ayrıca vatancı sionizmin bu kurucusu, Osmanlı Hükümeti ile yaptığı temasların bir sonuç vermediğini görünce, Osmanlı Hükümeti üzerindeki malî baskıyı hızlandırmaya çalışır.

«**Herzl'in gayesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun malî işle-rini yöneten bu bankayı (Osmanlı Bankası) toptan satın al-mak, bu yolda Sultan Abdülhamid üzerinde baskı yapmak-tır... Osmanlı Bankası idarecilerine verilecek 50 milyonluk bir garanti ile Türkiye'ye akan musluklar kökünden kesile-bilecektir.** Bu arada **Rothschildler**'le temasa geçer, münasebetleri eskisi gibi değildir. Tam anlaşmaya varmasa da... düşman kamplarda bulunmak durumundan kurtulurlar.

«...**Bankerlerin sırt çevirmeleri Bab-ı âliyi sıkıntıya düşürmeye başlamıştır.** Bir taraftan da Herzl, Yafa'dan itibaren Hicaz istikametinde yapılacak olan demiryolunun Rusya'daki hisselerini satın alma kampanyasına girişir. Hisseleri ele geçirmek suretiyle Filistin'de inşa edilecek bir demiryolu konusunda söz sahibi olmayı istemektedir.» (58)

(56) Yaşar Kutluay. **Türkiye ve Sionizm**. Konya, Selçuk Yy., 1967, s. 116.

(57) A.g.e., s. 116. 8 kasım 1896, Lvov'da mahallî icra komitesi başkanı Adolf Stand'a Teodor Herzl'in yazdığı mektup.

(58) A.g.e., s. 193.

Fakat beklenmedik bir şey olur. **Sultan Abdülhamid**, Fransa büyükelçisi **Constant**'ın vesile olduğu Fransız kredisi ile durumunu kurtarır. Sionistlerin Osmanlı Hükümeti üzerinde yaptıkları malî baskı mukabil direnişlerle karşılaşınca, **Teodor Herzl**, yeni yollar arar. Şöyle der:

«Yahudi Davut Efendi'nin (Hariciye Tercümanlarından) bana 1896 yılında söylediği gibi, bir gün dilenmek zorunda kalacaklar ve istediklerimi o zaman kucağıma atacaklardı.

«Önemli olan onun ne zaman geleceği idi.

«Şimdilik yapacağım iş «Kudüs Sancağının yakınlarına (59) yerleşmek ve ilk fırsatta Bulgarların Doğu Rumeli'de yaptıkları işi yapmak olacaktır. Bunun için de İngiliz Hükümeti veya Rothschild'in yardımı ile «Jewish Eastern Company»yi gerçekleştirmek lâzım.» (60)

«... Halen bir tek plan aklıma geliyor: Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar her gün biraz daha kötüye gidiyor. **Sultana karşı bir kampanya açmalı, bu iş için de sürgün edilmiş prensler ve Jön Türkler'le temas kurmalı, aynı zamanda Yahudi sosyalistlerini faaliyete geçirip Avrupa devletlerinin, Yahudileri kabul etmesi hususunda Osmanlı devletine baskıda bulunmasını sağlamalı.**» (61)

Sionistlerin Jön Türklerle ilgisine başka bir belge de şu :

«**Bulgaristan İmar ve İskân Bakanı ve bizim teşkilât üyelerinden Carl Herbst'in bildirdiğine göre Genç Türkler (Jön Türkler), gazetelerinde bizim projeden (62) bahsedi-**

(59) Kıbrıs, Elariş ve Sina yarımadasını düşünmektedir.

(60) Yaşar Kutluay, a.g-e., s. 270. Herzl'in 2 ağustos 1902'den sonraki tarihli olması gerekli bulunan, hatıra notu.

(61) A.g.e., s. 176. Herzl'in 17 haziran 1900 tarihli hatıra notu.

(62) Osmanlı İmparatorluğu'nun borçlarının tasfiyesi, vb. şartlar karşılığında o zaman Osmanlı hâkimiyetinde bulunan Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak tasavvuru.

yorlar ve böyle bir avantajdan faydalanmadığı için de, hükümeti itham ediyorlarmış.» (IKI)

Bunlar, henüz bütün Yahudi Alemine ve bilhassa Yahudi zenginlerinin bir kısmına davasını kabul ettirememiş sionist hareketin 1904'den önceki tasavvurları. Bu tasavvurlar, yani Jön Türkler'le irtibat kurmak, onları desteklemek ve Jön Türk hareketinden «**Vatancı Slonizm**» için istifadeye çalışmak, her halde sadece tasavvurda kalmış sayılmaz.

Özetle, İttihat Terakki Cemiyeti'nin yabancı güçlerle bir ilişki içinde olduğunu görüyoruz. Cemiyetin yabancı güçlerle ilişkisini sağlayan birinci derecedeki organizasyon, masonluktur. Bu sebepten cemiyet, masonluk aracılığı ile yabancı devletlerden (İtalya'yı kesin olarak ispatlanmış kabul etmeliyiz) ve Yahudi münevver ve zenginlerinden (Yahudi kapitalistlerinden) yardım görmüş ve yine bu tesirli vasıta, ile, bu yabancı güçlerin ideal ve menfaatlerinin politikası doğrultusuna sık sık kaymıştır. Varabildiğimiz sonuçlar bunlardır.

1908 ihtilâlinin yabancı güçlerle ilişkisi meselesinde ele alınacak bir konu da, ihtilâlin yabancı güçlerce nasıl karşılandığını gözlemektir.

d) Yabancı Güçler 1908 İhtilâlini Nasıl Karşıladılar?

İttihat Terakki üzerinde ayrıntılı bir inceleme yapmış bulunan **Feroz Ahmad**, bu ihtilâlin Türkiye'de büyük bir sürpriz olarak karşılandığını belirtiyor.

---

(63) Yaşar Kutluay, a.g.e., a. 169. Herzl'in 25 kasım 1899 tarihli hatıra notu.

23/24 temmuz 1908'de Meşrutiyet'in yeniden ilân edilmesi, İttihat ve Terakki Cemiyeti için beklenmedik bir başarıydı. Ancak, padişahın anî olarak direnmekten vazgeçip teslim olmaya karar vermesi, gerek ülkeyi, gerekse idareci kadroyu büyük bir kargaşalığa düşürmüştü.

«Alfred de Bilinski, «The Turkish Revolution», **The Nine teenth Century, cilt LXIV, 1908, s. 353'de 'Abdülhamid'in, Meşrutiyet'i geri getirmesi herkesi ve bu arada çabalarının bu kadar çabuk netice vermesini beklemeyen Jön Türkler'in ileri gelenlerini hayli şaşırttı.**' der. (64)

Baron Von der Goltz'ın müşahadesi de aynı şekildedir. (65)

Demekki, 1908 ihtilâli, ihtilâlcilerimiz hesabına pek ucuza malolmuş bir başarıdır. Beklenmedik bir başarı. Durum Türkiye'deki ihtilâlci güçler için böyle. Ama dışarısı için asla böyle değil. Bilhassa İngiltere için, rejim değişikliği hem istenen, hem de beklenen bir şeydi.

İngiltere ve 1908 İhtilâli:

İngiltere'nin, 1908 ihtilâlinden bir süre önce Osmanlı İmparatorluğu'nda bir süre sonra rejimin değişeceğine inandığını ve bu değişme esnasında Türkiye'ye, İngiliz menfaatlerini koruyabilecek bir büyükelçiyi göndermeye hazırlandığını gösteren bir belgeyi görmüştük. (66) Ayrıca, İngiliz diplomasisinin **Sultan Abdülhamid**'i tahttan indirme konusunda girdiği teşebbüslere de işaret etmiştik. (67)

---

(64) Feroz Ahmad, a.g.e., s. 35; Hüseyin Cahit Yalçın, **Talat Paşa**. 1943, s. 16.

(65) E. E. Ramsaur, a.g.e., s. 167. Goltz, bu sonuç karşısında 'harekete katılanlar bile şaşkınlık içinde kalmışlardı' demektedir.

(66) Bkz. İncelememizin 63. sayfası ve 3 onlu dipnotu.

(67) Bkz. İncelememizin s. 74'teki 14 nolu dipnotu.

Gerçekten, bu İngiliz vesikasında istenen şey olur. İhtilâlden bir süre sonra **Lowter**, Türkiye'ye büyükelçi olarak gelir. Arabası halk tarafından büyükelçilik binasına kadar çekilir. İttihatçılar başta olmak üzere hemen herkes, Sultan Abdülhamid'in Alman dostluğu politikasının yerine İngiliz dostluğu politikasının geçmesini ister. **Sultan Abdülhamid**'e yöneltilmiş tenkitleri bir bakıma onun dış politikasına ve Almanya'ya yöneltilmiş tenkitler durumundadır.

Zikrettiğimiz gibi cemiyet, İngiltere siyasetine bağlanmak istiyordu. Ve bu eğilim, her şeyden ziyade, İngiliz dostluğu şampiyonluğu yapan **Kâmil Paşa** ve kabinesinin, İttihat Terakki Cemiyeti'nce bir süre desteklenmesinde görülür.

> «Cemiyetin Kâmil Paşa'yı iktidarda tutmak istemesi için birçok geçerli neden vardı. Her şeyden önce, Liberal görüşlere ve bağımsız fikirlere sahip (?), yaşlı ve tecrübeli bir devlet adamıydı... **İngiliz büyükelçiliğince açıktan açığa destekleniyordu. İngilizler tarafından desteklenmesi önemliydi; zira bu dönemde, hatta, Balkan Savaşlarına kadar olan dönemde, Jön Türkler'in Büyük Devletler içinde en fazla sırtlarını dayadıkları güç, İngiltere'ydi. Cemiyetin, Kâmil Paşa'yı eleştirmesi de, onun İngilizler'in politikasını yeterince önemsememesi ve müdahalelerini önlemeye çalışmasından ileri geliyordu. Cemiyet, onu sadrazamlıktan indirmeye çalışmaktansa, iktidarı tekeline almasını önleyebildiği sürece başta bırakmayı tercih etmiştir.**» (68)

Yukarıda, **Sultan Abdülhamid**'in ihtilâlden bir süre önce İngiliz ittifakını aramaya başladığını zikret-

(68) F. Ahmad, a.g.e., s. 59. Ayrıca Talat Paşa, İngiliz büyükelçisine, Kâmil Paşa kabinesini destekleyeceklerini vaad eder. Bkz. İngiliz Belgeleri, V. n. 541, kayıt no: 371/559/31787, 2 eylül 1908.

miştik. Meşrutiyetin ilânı üzerine vukubulan hükümet değişikliği, İngiltere taraftarı olarak bilinen **Kâmil Paşa**'nın sadarete getirilmesinde görülür. Bu, muhtemelen bir dış politika değişmesinin de başlangıcı sayılabilir. (69) Ancak bunu sultanın tek başına yönetmesi mümkün olamazdı. Fakat bu gibi bir değişiklik bile, İngiltere'de sevinç meydana getirmişti.

> «**Kâmil Paşa, İngiliz siyasetinin önde gelen şampiyonu idi... İngiltere de durumun farkında olduğu için Edward VII Kâmil Paşa'nın sadarete getirilmesi üzerine Abdülhamid'i bu davranışından ötürü kutlamak gibi milletlerarası geleneklere aykırı bir davranışta bulunmuştu. Ayrıca Fiçtz Mourice'in, Paşa'nın düşürülmesinden bir ay önce yazdığı özel bir mektuptan öğreniyoruz ki, Kâmil Paşa'ya Grand Cross of Bath nişanının verilmesi düşünülmekteydi. Böylece Paşa,.,. Reşat Paşa'dan sonra... İngiliz nişanı alan ikinci kimse olacaktı.»** (70)

Ayrıca, İngiltere'nin ihtilâl karşısındaki ilk tepkisinin mânâlandırılması gerekmektedir. İngiltere dışişleri bakanı ile büyükelçi arasındaki yazışmalar, İngilizler'in ihtilâli sevinçle karşıladığını göstermektedir. Şüphesiz ki, bu sevinç, ittihatçıların imparatorluğu kurtarma programı karşısında değil; ciddî bir rakip halinde bulunan sultanın gücünün sarsılması ve Alman nüfuzunun azalacağı ümidinden ve İngiltere'ye iğrenç bir şekilde bağlı **Kâmil Paşa** kabinesinin İngiltere menfaatlerini koruyacak kadar güçlü ve uzun ömürlü olaca-

---

(69) Sultan Abdülhamid'in, Ferit Paşa'yı Alman dostluğu; Kâmil Paşa'yı da İngiliz dostluğunun anahtar adamı olarak gördüğü düşünülürse, 1908'den sonra İngiltere taraftarı bir politikanın takip edileceğine inanmak gerekir.

(70) Sina Akşin, **31 Mart Olayı**, Sinan Yy., İstanbul, 1972, s. 350-351.

ğına inanmalarından doğmuş olmalıdır. İngiltere'nin ihtilâl karşısındaki sevinç çığlıklarını şu belgelerde görüyoruz:

«**İşlerin bu kadar iyi gitmesi** ve bir damla kan akmaması **harikulade**... **Bizim durumumuz da çok iyi.** Tebrikler ve gösterdiğiniz sempati minnetle karşılandı.»

(G. Lowter'den E. Grey'e, C. 5, s. 264, v.n. 205. 4 ağustos 1908)

«...**Şimdi İngiliz iş âlemi için büyük açılımlar olacaktır, paralarının karşılığını rahatça almalarına mâni hiç bir şey yoktur.** Türkler muhtemelen gemi almak isteyeceklerdir.»

(G. Lowter'den E. Grey'e, 11 ağustos 1908, C. 5, s. 265. v.n. 206)

«... **Türkiye'de olanlar öylesine harikadır ki**, anayasayı uzun müddet devam ettireceklerini sanmıyorum...» (Sir. E. Grey'den G. Lowter'e, C. 5, s. 266, v.n. 207. 11 ağustos 1908.) (71)

İngiltere, 1908 rejim değişikliğini sevinçle karşılamıştır ama, bu rejimin yaşaması, imparatorluğun yaşatılabilmesi için herhangi bir yardımdan çekinmiştir. Türkiye politikacılarının İngiltere ile dost olmak yolundaki teşebbüslerine, hatta iğrenç bir bağlılık göstermelerine rağmen neden İngiltere, imparatorluğu yaşatmak için bir gayret göstermemiştir. Bu durumu, aşağıdaki belge bir dereceye kadar açıklar görünüyor:

«İstemediğimiz mevzulara el atıp Türkleri şüphelendirmeyelim, fakat onlara işlerini iyi idare ederlerse bizim yardımımızı ve desteğimizi sağlayacaklarını anlatalım. Bundan, Türkleri himaye edeceğimiz mânâsı çıkmasın, fakat himayekâr davranacağımız anlatılsın.

«... Türk halkına, bizim kavgalarımızın kendileriyle olmadığını, şimdi kendilerinin de protesto ettikleri iktidardaki mahlûklarla olduğunu anlatalım.

(71) E. Ulubelen, a.g.e., s. 61-63.

«**Şayet Türkler, anayasayı tam olarak ayakta tutar ve kendileri de kuvvetlenirse... bu hareketin Mısır'daki tesiri inanılmayacak kadar büyük olacak, kendisini Hindistan'da da hissettirecektir.**

«Şayet Türkiye'de anayasa iyi işler ve Türkiye'de işler iyi giderse Mısır'da ayaklanmalar olacaktır, bu vaziyette bizim durumumuz çok garip kaçacaktır.

«Biz asla ne Mısır halkıyle ve ne de Türk hükümetiyle mücadeleye girmeyeceğiz. Bizim mücadelemiz Türk halkının hisleriyle olacaktır.

«**Bu husus haricinde bütün reform hareketini tutuyor görünün»** (72)

Bu belge İngiltere'nin, o günkü şartlar altında Türkiye'yi güçlendirebilecek bir hareket karşısında vaziyet almakla, kendine dost bir kabineyi destekleme politikasını uzlaştırmaya çalıştığını gösterir.

Ama 1910'dan sonra İngiltere kesin olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkma ve parçalama kararı verecek (73), Cavid Bey, İngiltere ve Fransa'dan para ala-

---

(72) A.g.e., s. 60-61. E. Grey'den Sir G. Lowter'e, C. 5, s. 263. V. n. 204. 31 temmuz 1908.

(73) A.g.e., s. 121.

«...Şimdiki durum yalnız Balkanları ve Avrupa'yı değil fakat Arapları, Ermenileri, Kürtleri ve diğer ırkları da imparatorluktan ayırmaya çalışmak olmalıdır. Türkiye'de yapacağımız propaganda, komitanın Türkiye'yi uçuruma sürüklediği ve mutlaka ortadan kalkması icap ettiği yolunda olacaktır.

(Mr. Marling'ten Sir E. Grey'e s. 673, v.n. 696. 3 eylül 1912)

Ayrıca **Grey**, Türkiye tamamen çökerse, İngiltere'nin istediği yerlerin Basra ve İran Körfezi bölgesi olduğunu belirtmiştir. (İngiliz Belgeleri, s. 465, v.n. 526, 27 haziran 1913)

mayacak (74), Almanlar İngiliz sermayesine Anadolu Demiryolları konusunda müsait sayılabilecek şartlar teklif etmelerine rağmen, İngilizler Anadolu'ya sermaye akımını yöneltmeyecekler ve nihayet 1913'lerde Türkiye'nin İngiliz - Fransız ittifakına katılma teşebbüsü âkim kalacaktır. Yine 1913'lerde, İngilizler **Kâmil Paşa**'nın başbakan olması için, **Kâmil Paşa**'nın yaptığı yardım ricasını nezaketle reddederler. (75)

Ancak 1912-1913'e kadar, İngiltere'nin bu iki yüzlü politikası, yahut tereddüdü devam eder: Türkiye güçlenmesin, Türkiye'de İngiliz menfaatlerini koruyacak bir iktidar bulunsun. Ekim 1908'de durum bu merkezdedir. İngiltere Türkiye'deki siyasî güçleri şöyle tahlil eder:

> «**Kâmil şimdilik çok kuvvetli görünüyor. Komitanın kudretinde bir zayıflama var. Ahmet Rıza'nın onlar için pek kıymeti yok,** onun üstünde pek fazla zaman kaybetmeye değmez. Memleketin kaderine tesir edeceğini sanmıyorum.» (76)

---

(74) Feroz Ahmad, a.g.e., s. 124-127.

«Maliye Nazırı Cavid'in 1910 yılı yazında ve Fransa ve İngiltere'de borç bulmak için yaptığı çalışması semere vermez. Önce Fransızlarla yapılan anlaşma, Fransızların malî işlere karışmasını icap ettirdiği için reddedildi. Aynı şekilde Sir Ernest Cassel Nasiortal Bank Of Turkey ile anlaşma yapıldığı şayialarına rağmen, E. Grey ve Pichon'un anlaşmış olması yüzünden bu da mümkün olmadı. Bu, Tanin'de İngiliz ve Fransızların Cavid Bey'e indirdikleri bir darbe olarak yorumlandı. Bu arada Almanlar, başkalarından sağlayamadıkları takdirde para bulmaya söz vermişlerdi.»

(75) A.g.e., s. 192, 199, Lowter'den Grey'e 3 mart 1913'te gönderilen rapor, bu durumu açıklamaktadır.

(76) Erol Ulubelen, a.g.e., s. 70. G. Lowter'den E. Grey'e, C. 5. s. 439, V.n. 379, 13 ekim 1908.

Fakat bir süre sonra**, Kâmil Paşa** kabinesi, İttihat Terakki'nin silâhlı baskısı sonucu düşer. Bu, İngiltere'nin oynadığı yarış atının kaybı demektir.

> «Kâmil Paşa'nın düşüşü İngiliz büyükelçiliği ve Türkiye'de çıkarları olan İngilizlerce itibarlarına indirilen bir darbe olarak yorumlandığından, İngiliz basını, cemiyet aleyhtarı bu kampanyaya katıldı. İstanbul'da İngilizce olarak yayınlanan ve İngiliz büyükelçiliği ile ilişkisi olduğu bilinen **Levant Herald** gazetesi **Kâmil Paşa**'yı öylesine şiddetli savunuyor ve cemiyete karşı çıkıyordu ki, cemiyetin bazı üyeleri, bu gazetenin başyazarına işten el çektirilmesini istediler.» (77)

Bundan sonra, dış politikada İngiliz dostu, iç politikada İngiliz meşrutî monarşisinin hayranı olmakta birleşen, fakat dinî felsefî ve sosyal görüşleri apayrı olan muhalefet bloku, **Kâmil Paşa**'yı bayraklaştırır. **Kâmil Paşa** bu muhalefet grubu ile bağlar kurar. Ve yeniden iktidara gelmek için cemiyete karşı kavgaya başlar. Böylece 1909 nisanında patlak veren «31 Mart» isyanının patlamasında önemli rol oynayan muhalefet blokunun lideri olur.

Almanya ve 1908 ihtilâli :

31 Mart İsyanı'nın yabancı sermaye ile ilişkisine bakmadan önce, Almanya'nın 1908 ihtilâlini nasıl karşıladığını görelim:

Kayzer Wilhelm, 1908 ihtilâlini şöyle yorumlamıştır:

> «**İnkılâp** Paris ve Londra'daki Genç Türkler tarafından yapılmadı, fakat yalnız ordu tarafından ve işin gerçeği aranırsa, **yalnız ve yalnız Almanya'da yetişmiş olan** ve **kendilerine «Alman Subayları» denilen subaylar tarafından** yapıldı. Bu sadece, bir askerî inkılâptır. Bu subaylar kılıç eldedirler ve sahici Almanlar gibi düşündüler. İngil-

(77) Feroz Ahmad, a.g.e., s. 65.

tere'nin yardimiyle kuvvetleşecek bir Türkiye'ye Rusya hiç bir vakit tahammül etmeyecektir. Mümkündür ki, atinin ciddi ihtilâf noktası bu olsun. (78)

Eğer İhtilâl sadece ordu tarafından yapılmış olsaydı, 1908 ihtilâlinde Almanlar'ın rolünü kat'i olarak kabul edebilirdik. Ordu, ancak 1909 «Hareket Ordusu» olayından sonra kesin olarak iktidar olabilmiştir. Alman tesirini bu tarihten sonra başlatmak, olayların gelişine daha uygundur.

Aşağıda göreceğimiz ikinci vesika, Almanlar'ın Türkiye probleminde buldukları çözüm yolunu göstermektedir. İngiltere kabineye; Almanya ise orduya dayanmak istemektedir.

"Baron Marşal'ın raporu: (Bu raporunda büyükelçi)

'Türkiye'nin yenilenmesinin ancak askeri ıslahata bağlı olduğunu... bu sırada komitanın (İttihat Terakki), hâkimi mutlak, fakat hor türlü siyasî tecrübeden mahrum olduğunu, imparatorluğu onun düzelteceğini ve düzelişi ordunun yeni baştan düzeltilmesinde beklediğini ve ordunun da Alman subayları tarafından kurulacağını, esasen işe de başlanılmış ve Von der Golç'un çağırılmış olduğunu' yazar. Kayzer, bu raporu çok beğenmiştir.» (79)

Bu belgeler, 1908 ihtilâlinin perde arkasını kısmen aydınlatmalarına rağmen, 1908 sonrası olaylarını ve özellikle 1909 karşı ihtilâlini ve ihtilâlin perde arkasını kesinlikle açıklamaktadır.

1908 ihtilâlinde yabancı etkiler konusuna son verirken masonluğun 1908 ihtilâlinde oynadığı rolü gösteren belgeleri yukarıda zikretmiş olduğumuzu hatırlatalım.

---

(78) Yusuf Hikmet Bayur, a-g.e., s. 235. A. V. C. 25-II, s. 600. V.n. 8906, Londra büyükelçisi Kont Meternih'in 14. 8. 1908 tarihli raporuna yazdığı derkenar.

(79) A.g.e., s. 235, A. V. C. 25-II. s. 612, V.n. 8910.

1909 KARŞI İHTİLÂLİ VE İHTİLÂLDE YABANCI GÜÇLERİN ETKİSİ

1908 ihtilâli ile Türkiye politikasının nasıl kısa bir süre içinde İngiltere taraftarı haline geldiğini görmüştük. **Kâmil Paşa** kabinesinin sultan gibi, cemiyeti de kontrol altına alma tehlikesini sezer sezmez cemiyetin, bu kabineyi çekilmeye zorladığını da biliyoruz. Bu durumda cemiyet, İngiltere tarafından desteklenemezdi. Diğer taraftan orduda, cemiyet nüfuzu kadar Alman nüfuzu da hâkim bir yer tutuyordu.

Kâmil Paşa kabinesinin düşüşünden sonra cemiyet, muhalif basının şiddetli bir saldırısına uğrar. Bu arada bir sürü siyasî cinayet işlenir. Bunların ekserisinde İttihat Terakki'nin dahli bulunur. Siyasî cinayetleri işleyenler, genellikle İttihat Terakki'nin fedaileridir. Muhalefet, bunları istismar eder. Muhalefetle cemiyet basını arasındaki çirkin polemik sürer gider. Bu arada cemiyet iç ihtilâflara sürüklenir, zayıflamaya başlar. Cemiyetten istifa edenler ve yeni teşkilâtlar çoğalır.

İttihat Terakki'nin icra vasıtası durumunda bulunan hükümet, taşkın polemiklere, heyecanlı gösterilere seyirci kalır. Bir bakıma hükümet, bu tehlikeli anarşinin gelişmesini bekler gibidir.

Nihayet, uzun yıllardan, beri «**irtica hareketi**», «**31 Mart İsyanı**» diye bilinen, gerçekte İttihat Terak-

ki hükümetinin, neredeyse isyancılarla İşbirliği yaparcasına, aylardan beri seyretmekle yetindiği anarşi, İstanbul'u kasıp kavurmaya başlar. Bu anarşi karşısında ittihatçıların ileri gelenleri ve meclisi mebusanın üyelerinin çoğu kaçarlar. Haksız bir şekilde itham edilen Sultan **Abdülhamid**'in, bu 31 Mart Olayı'nın hazırlanmasında en ufak bir hazırlayıcı rolü olmadığı gibi, 31 Mart'tan bir süre önce kanlı anarşi hazırlıklarına hükümetin dikkatini çektiği (80), bir süre sonra patlayan bu anarşi hareketi karşısında harekete katılmış askerleri teskin etmek ve kışlalarına döndürmek için gayret sarfettiği ve bunda kısmen dahi olsa başarılı olduğu bilinmektedir. Hatta Hareket Ordusu'nun İstanbul'a geleceği belli olduktan sonra, mukavemete hazırlanan II. Ordu askerlerine; «gelen askere ateş etmek istiyorsanız, önce bana ateş ediniz» diyecek kadar anarşi hareketi karşısında kesin, bir tavır takınmıştır. (81)

Yetkileri kısılmış bir hükümdarın bu sebatı, ne yazık ki, ne hükümette, ne de İttihat Terakki'nin İstanbul'daki başlarında görülmemiştir. Hatta, sonradan İttihatçıların bir süre gözdesi olacak ve Balkan Harbi faciasının baş sorumlularından biri bulunan sefih ve ahlâksız **Nazım Paşa**'nın, I. Ordu'nun askerlerini Hareket Ordusu'na karşı kışkırttığı (82) hatırlanırsa **Sultan Abdülhamid**'i bu vak'ada suçlu görmek, asla kabil değildir. Diğer taraftan ittihatçıların en önde gelen si-

(80) Sultan Abdülhamid, **Hatıra defteri**, s. 134-148.

(81) Ali Cevat Bey, **II. Meşrutiyet'in ilânı ve 31 Mart Hâdisesi, Ali Cevat Bey'in Fezlekesi**, yayına hazırlayan Faik Reşit Unat, Türk Tarih Kur. Yy., Ankara, I960, s. 58-61. 71.

(82) Asaf Tugay, **İbret İstanbul**, 1962, C. II, s. 265.

malarından **Talat Paşa** da, **Sultan Abdülhamid**'in 31 Mart Olayı ile ilgisi bulunmadığını söylemiştir. (83)

Sonuç olarak, 31 Mart Olayı'nın hazırlayıcısı durumunda olan, İngiltere dostluğunu bayrak yapmış bulunan muhalefettir. Ve bu muhalefet blokunun liderleri ise **Kâmil Paşa** ile **Prens Sabahaddin** ve buna benzer birkaç kişidir. Kendisinden uzun süre bahsedilmiş bulunan «**Volkan**» gazetesinin sahibi ve «**İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti**» kurucusu olan **Derviş Vahdeti** ise, kelimenin gerçek anlamında bir serseridir. Diyarbakır'da bazı meclislerde gazel okuyan, içki içen, bir zavallı avantüriye! Pek çok emsali gibi sıkışınca kaçacak delik arayan, cahil bir bezirgân. Para ve şöhret uğrunda istismar edemeyeceği hiç bir değer mevcut olmayan bir ahlâksız. Bu adam, ne ihtilâlci, ne de bir ihtilâl teşkilâtının kurucusu olacak vasıfta bir adamdır.

İşte, İttihat Terakki; bu tıynette olan adamların halkın, haklı protestolarına, şikâyetlerine tercüman ve din duygularının istismarcısı haline gelmesine seyirci kaldığı için suçludur.

Böyle bir kepazelik karşısında, bu iğrenç istismarı durdurmamak ve halkın şikâyetlerine sebep olan haksızlıkları tamir edememek her halde aczleri eseri olsa gerektir. Ve bu aczleri, onları 31 Mart Olayı'nın bu gözler önünde hazırlanışı karşısında, isyancılarla işbirliği edercesine seyirci kalmaya sürüklemiş olmalıdır. Ve nihayet her âciz iktidar gibi onlar da, bu 31

---

(83) Ali Fuat Türkgeldi, **Görüp İşittiklerim**, s. 49; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar**. XIII. cüz. M.E.B. Yy., 1965. s. 1967.

Mart Kanlı Olayı'nı, güçlenmek, diktatörlüklerini kurmak için pek müsait bir vesile saymış olmalıdırlar.

Eğer, ittihatçıların, 31 Mart Olayı'nın adım adım yaklaştığını görmelerine rağmen tedbir almadıkları sonucuna varırsak; ittihatçıların bu olayın gelişmesine kasten seyirci kaldıkları, hatta teşvik ettikleri kanaatine varmak zarurîdir. Eğer, başlangıçta bu olayı göremeyecek kadar basiretsiz idiyseler, ittihatçıların bu yeni durumdan istifade etmeyi düşündükleri ve bunu başardıkları sonucuna varmamız gereklidir.

Belirtmeliyiz ki, ittihatçıların, 31 Mart öncesinde bu tehlikeyi görüp görmedikleri, dolayısıyle 31 Mart Olayı'nın hazırlanmasında şuurlu müdahalelerinin olup olmadığını gösteren bilgilerden mahrumuz. Bugünkü bilgiler daha çok, ittihatçıların, gözler önünde hazırlanan anarşinin nereye varacağını göremeyecek kadar kör ve ülkeye hâkim olamayacak kadar âciz olduklarını kabule müsait görünüyor.

Bu konuda varılacak sonuç ne olursa olsun, ittihatçıların, 31 Mart Olayı'ndan, daha çok güçlenerek çıktıkları bir gerçektir. Bölünmeler bir süre durmuş, muhalefet hakkında zecrî tedbirler alınmış, hürriyetler büyük ölçüde kısılmış ve sultan tahttan indirilerek, bir kukladan başka bir şey olmayan Mehmet Reşat tahta çıkarılmıştı.

Şimdi 31 Mart Olayı'nın perde arkasına bakabiliriz. Ancak belirtmeliyiz ki, bu olay üzerinden 64 sene gibi uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen, 31 Mart'ın bu cephesini aydınlatacak belgeler, tarihçinin tetkikine açık değildir, özellikle 31 Mart'la ilgili bel-, geler, uzun süre incelenemeyecek gibi görünmektedir..

«**İngiliz arşivinde (Public Record Office) çalışmış olan Feroz Ahmad,** 31 mart sırasında İstanbul elçiliği ile yapılmış yazışmalarda olağan yoğunluğun hayli altında **-bazı belgelerin kaldırıldığı şüphesini uyandıracak kadar az- bir yazışma yoğunluğu bulunduğunu saptamıştır.**» (84)

Şu halde, inceleme konumuzla ilgili bulunan bu vesikalar, İngiltere hükümetinin, 31 Mart konusundaki tutumunu, karanlık ilişkilerini açıklamakta bir mahzur görmediği ana kadar bilgi alanımız dışında bulunacaktır.

Ama bu bilgi bile (belgelerin saklandığı), İngiltere'nin, kendi hesabına dış âleme açıklamakta sakınca gördüğü müdahalelerinin varlığını tek başına açıklamaya yeter.

Şimdi, konumuzla ilgili olarak bulabildiğimiz belgelerin incelenmesine ve değerlendirilmesine geçebiliriz.

Bu belgelerin bir kısmı, 31 Mart Olayı'nı İngilizlerin nasıl karşıladığını gösteriyor.

> «**The Times**'in olayın ertesi günü çıkan yorumu şuydu: (İttihat ve Terakki'nin) yerine birçok kabiliyetli ulemanın üye olduğu rakip bir teşkilât geçmiştir. Muhammedîye Cemiyeti başkentte egemendir ve arkasında I. Ordu'nun bütün askerleri ve halkın silâhlı bölümünün çoğunluğu vardır?.» (85)

Bu belge, bütünüyle İngiliz basınının 31 Mart Olayı'nı müsbet karşıladığını gösterir. Belgedeki tashihe muhtaç bilgiler bulunmasına rağmen, hatta bu

---

(84) Philippe de Zara, **Mustafa Kemal**, Dictateur, Paris, Femand sarlot, 1936, s. 61, (Zikreden Sina Akşin, 31 Mart Olayı, s. 539)

(85) Sina Akşin, **31 Mart Olayı**, s. 86.

yüzden, 31 Mart Olayı'na müsbet bir bakıştır. Bir defa İttihad-ı Muhammediye Cemiyeti'ne birçok kabiliyetli ulema üye değildir. İlim sahibi din bilginleri, bu cemiyete muhalif bir tavır takınmışlardı. Ve siyasî kanaatleri de meşrutiyetçi olmaktı. Üstelik cemiyet değil, bütün isyancılar dahi İstanbul'a hâkim değildi. Hükümetin müdahale edemediği veya etmediği silâhlı bir kalabalıktılar. Bu sıralarda İstanbul'da herhangi bir grubun hâkimiyeti yoktur. Kelimenin gerçek anlamında anarşi vardır. İşte, bu sebepler dolayısıyla bu belge, İngiliz basınının 31 Mart'a tasvipkâr bir bakışıdır.

Sadece bu kadar değil; İngiliz büyükelçisi, 31 Mart'ı müdafaa edercesine hareket etmiştir:

> «Sir Lowther'in 31 Mart üzerine hazırladığı rapora göre, '...olayların gerçek yüzünü' kısaca anlatan bir genelge hazırlayarak, 'uygun görüldüğü biçimde' kullanılmak üzere, İngiliz konsolosluklarına yolladı. Ama, kendi itirafı üzere bunun da ... bir etkisi olmamış, yani Hareket Ordusu'nun yürüyüşünü 'bir saat bile' geciktirememişti.» (86)
>
> «Alman elçisinin 29 nisan günlü bir şifresine göre, İngiliz elçiliğinde derin bir hayal kırıklığı hüküm sürmekteydi... Marshal'a göre İngiliz elçisi... Türkiye'nin iç işlerine karışmak ve **Kâmil Paşa** zamanında neredeyse hükümet işlerini söz konusu Paşa ile yürütmek hatasını işlemişti. **Bu yüzden, bütün siyasî «yatırımını» muhalefetten yana yaptığı için İngilizler ister istemez 31 Martçı ve Hareket Ordusu'na karşı bir tutum (almaya sürüklenmişlerdi.** Nitekim Marshal'ın 10 mayıs günlü bu şifresi 'bilinen' bu olayı haber veriyordu: **Selânik'teki İngiliz Konsolosu Mr. Lamb**, Hareket Ordusu'nun hazırlıklarıyle meşgul bulunan **Mahmut Şevket**'i iki kez ziyaret ederek, birincisinde dost-

(86) A.g.e., s. 139; Gooch ve Temperey, a.g.e«, s. 316; Kemal Bey, a.g.e., s. 343.

ca, **ikincisinde resmen, İstanbul üzerine yapılacak bir yürüyüşün Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına yol açacağını bildirmişti.»** (87)

Şu halde, İngiliz basınının bu tarafgir tutumu, İngiliz diplomasisinin 31 Mart'ı korumak ve kurtarmak yolundaki çalışmaları, muhalefetin İngiliz taraftarlığı ve İngiliz belgelerinin de tetkik dışı tutulması gibi gerçekler, 31 Mart Olayı'nın hazırlanmasında İngiltere'nin an'anevî rolünün bulunduğu şüphesini, haklı bir kanaat haline getirmektedir. Aşağıdaki başka bir belge, bu kanaati ayrıca desteklemektedir.

> "S. Hamid'e tahttan indiriliş kararını bildirmek üzere giden heyete, ordu adına mihmandarlık görevi yapan General Galip Pasinler'in yeğeni Ressam Salih Erimez tarafından E. Güreşin'e verilen hatıralarına göre:
>
> «Prens Sabahaddin Bey, 31 Mart Olayı'ndan 15 gün önce, Sultan Reşad'a gelir. İttihat Terakki'nin Sultan Hamid'i hal' edeceği, onun yerine Y. İzzettin'i tahta geçireceklerini, yakında İstanbul'da kanlı olayların ve ihtilâllerin çıkacağını bildirir. Sultan Reşad'ın tahta çıkması için para gerektiğini bildirir. Sultan Reşat durumu şöyle açıklamaktadır. **'Ve nihayet İngiliz bankerleri ile pek uygun birtakım şartlarla borç aktini kararlaştırdık. İmza edeceğim bir mukavele ile Sabahaddin Bey 50.000 lirayı alacak, beni ve hukukumu koruyacak, 15 güne kadar patlaması muhakkak olan ihtilâlin üzerine benim (Reşat) tahta geçmemi sağlayacaktı'»** (88)

Daha önce hünerlerini gördüğümüz bu **Sabahaddin Bey**'in 31 Mart İsyanı'nın hazırlayıcılarından olduğu, **Cemal Paşa**'nın hatıratında (s. 12) ve **Mevlâna-**

---

(87) Sina Akşin, a.g.e., s. 290, 291.

(88) General Galip Pasinler, neşredilmemiş hatıraları. (Zikreden, Ecvet Güreşin, **31 Mart İsyanı,** İstanbul, Habora Yy., 1969, s. 94.)

zâde Rifat Bey'in «İnkılâb-ı Osmanîden Bir Yaprak» kitabında (s. 121, 173) inandırıcı bir şekilde ortaya konmuş bulunuyor. Ayrıca Cemal Paşa, Sabahaddin Bey'in **Talat** ve **Mahmud Şevket Paşa**'yı öldürmek için komplo düzenlediğini, prensin yurt dışına İngiltere elçiliği baştercümanı **Fiçtz Mouricie** ile ateşemiliter binbaşı **Tyrell** himayesinde kaçtığını, aynı yerde açıklamaktadır. Sadece bu kadar değil; **Sabahaddin Bey**'in, yurt dışına kaçtıktan sonra, Ruslardan para dilendiği ve ülkede isyan çıkarma projesi üzerinde Ruslarla müzakere imkânı aradığı da bilinmektedir. (89)

İşte, bizde «sosyal ilimler» kuruculuğuna lâyık görülen bu sahtekâr eliyle, 31 Mart kanlı olayına, İngiliz parası karışmış, yahut karışması kararlaştırılmış oluyor. Binaenaleyh, zikrettiğimiz belgeler, 31 Mart İsyanı'nın İngiliz diplomasisi tarafından girişilmiş bir komplo olduğu kanaatine varmayı gerekli kılmaktadır.

(89) **Anadolu'nun Taksimi.** Eski Rus Hariciye Bakanlığının Gizli Dosyalarından - Şuralar İttihadı Cumhuriyet Hariciye Halk Komiserliği Neşriyatından-, Hüseyin Rahmi, s. 224, Bern'deki Rus elçisi Baheraht'tan Hariciye Bakanı Sazanof'a, No: 236, 24. mayıs 1916.

1909 İHTİLÂLİ
(HAREKET ORDUSUNUN İSTANBUL'A YÜRÜYÜŞÜ)

31 Mart Olayı'nın çıkması, Selânik'te tepki ile karşılandı. Hareket Ordusu teşkil edilerek İstanbul'a yürüdü. Bu, gerçekte Türk siyasî hayatına ordunun doğrudan müdahalesi demekti. Bundan itibaren Türk siyasî hayatında cemiyet ve ordu, iki kuvvet olarak gözükür. Ve bir süre sonra, bu iki kuvvet çatışır.

Elimizdeki vesikalar, Hareket Ordusu'nun İstanbul'da iktidara el koyması hareketini şu şekilde açıklamaktadır.

Birinci belge, Almanya'dan **Goltz Paşa** tarafından, Hareket Ordusu'nun asıl gücünü teşkil eden talebelerine yazılmış bir tavsiye, daha doğrusu verilmiş bir direktif mahiyetindedir.

> «31 Mart ayaklanması çıkınca, **Goltz... Diz Woche** dergisinde, 24 nisan 1909'da çıkan bir mektubunda, **Mahmut Şevket**'e, başarı gösterilmesi için hızlı ve sert bir saldırı yapması tavsiyesinde bulunuyordu. Öte yandan, **Neue Freie - Press** gazetesinde 18 nisanda çıkan ve Goltz'un hazırladığı söylenen bir inceleme, Rumeli'den İstanbul'a ulaştırma imkânlarını gözönüne alarak, 16 nisanda başlayacak bir hareketle 21 nisana kadar İstanbul önlerine 15.000 askerin yığılabileceğini tahmin ediyordu. (Oysa **The Times** bu sırada Hareket Ordusu'nun tehditlerinden 'blöf' diye söz ediyordu.)» (90)

Bunu, **Mahmut Şevket Paşa** ile **Baron Von der Goltz Paşa** arasındaki bilinen hoca - talebe ve samimiyet ilişkisi gözönünde tutulunca, bir direktif diye anlamak uygundur. Ayrıca, **Goltz**'un Almanya bası-

(90) Sina Akşin, a.g.e., s. 362.

nında çıkan bir yazısının, subaylarımıza verilmiş bir direktif telâkki edildiğini şu belge göstermektedir. Görüyoruz ki, **Mahmud Şevket Paşa, Goltz Paşa**'ya Türk subaylarına tesir etmesini isteyen bir mektup yazmıştır. O da cevabında diyor ki:

> «**Mahmut Şevket Paşa**'nın bahsettiği maksat, siyaset ile iştigal etmemeleri için **heyeti zabıtana icrayı tesir etmemi rica eylemesi idi. Hemen aynı günde kendisine yazdığım cevapta bu arzusunu yerine getireceğimi söyledim... Vaadimi yerine getirmek için meseleye dair makale yazdım. Mezkûr makale, şarkta en ziyade münteşir ve muteber olan (Naye Fraye Presse) gazetesinde neşredildi.** Malum olduğu veçhile makalede... zabitanın adeden Devlet-i Osmaniye dahilinde yegâne bir efkârı münevvere ashabı tabakası teşkil ettiği ve memlekette bir hareketi fikriye ve siyasiye ancak onlar tarafından zuhura getirilebileceği mevzubahs olmuştu.» (91)

Demekki, **Goltz Paşa**'nın makaleleri, Mahmut Şevket Paşa başta olmak üzere talebeleri tarafından büyük kıymet verilecek mütalaalardı. Goltz Paşa'nın mütalaasının, Wilhelm ve Baron Marshall'ın Türkiye politikasına bakışlarına tam anlamıyla uygun olduğu da bu vesikada görülmektedir: Türkiye'de ordu kanalı ile Alman menfaatlerini korumak...

Bu sebepten, Hareket Ordusu olayının Almanlarca desteklendiği sonucuna varmak gerekiyor. Bunu teyid eden belgeler şunlar. Bir İngiliz belgesi, Almanların bütün ümidinin **Mahmut Şevket Paşa**'da toplandığını açıklamaktadır. İngiltere ise Türkiye'deki durumdan endişelenmektedir:

---

(91) Tahsin Paşa, a.g-e., s. 262-263.

«Kont Aehrental bana ve Fransız elçisine şunları söyledi. 'Biz Genç Türk rejimine bütün manevî desteği verdik. Fakat hataları o kadar çok ki, artık sonları yakındır. İstanbul'da kuvvetli bir hükümet istiyoruz. **Bütün ümidimiz, Mahmut Şevket'in üzerinde toplanmıştır. Genç Türkler ise Mahmut Şevket'i ortadan kaldırmak istiyorlar. O ise bunu biliyor. Ve tedbirini aldı. Bize göre Avrupa sulhü, küçük Balkan devletlerinden ziyade İstanbul'daki anarşi yüzünden tehlikededir...»**

«İlâve: J. D. G.

«1 — Türkiye hakkında tamamen karanlıktayız. Mahmut Şevket'in hakiki karakteri hakkında hiç bir şey bilmiyoruz. Mahmut Şevket'in diktatör olması mı, yoksa komitanın kuvvet kazanması mı daha iyi bilmiyoruz.

«2 — Yazan: 1. M. **Şimdiki vaziyette İngiliz menfaatleri çok kötü vaziyette. Askerî bir dikta belki daha da kötü olabilir...**» (92)

Gerçekten **Mahmut Şevket Paşa** ile cemiyet, saklanmaya çalışılan bir çatışma içinde idi. **Talat Paşa'**nın bir süre sonra Mahmut Şevket Paşa'dan nefret ettiği biliniyor. Ve ayrıca Mahmut Şevket Paşa'nın katlinde İngiliz elçiliğinin tesiri yine malûmumuz (93) Ancak ittihatçıların onu bu suikastten kurtarma konusunda istekle çalıştıkları, asla iddia edilemez. Muhtemelen bu cinayete göz yummuşlardır.

Gerçekte, cemiyetle **Mahmut Şevket Paşa** arasındaki ihtilâf derindi. Ve bu ihtilâfın sona erdirilmesi mümkün değildi.

---

(92) Erol Ulubelen, a.g.e., s. 98, F. Cartwright'ten E. Grey'e -çok gizil- s. 253, v.n. 213. 19 şubat 1911.

(93) Cemal Paşa, **Hatırat**, s. 16, 19. Suikastın Faili Çerkez Kâzım Bey'in, **Fiçtz Meurice** ve Binbaşı **Tyrell** himayesinde, suikastten bir hafta önce, Köstence'den getirilip vapurdan alındığı biliniyor.

«Orduyla cemiyet arasındaki ayrılıklar her zaman bu kadar açık olarak ortaya çıkmamaktaydı. **Osmanlı İmparatorluğu'nu ilgilendiren konular, çoğunlukla, İngiltere ile Almanya arasında bir rekabet sorunu olarak şekillenmekteydi. Cemiyet İngiltere'ye; ordu ise Almanya'ya dönüktü ve cemiyetin yayın organlarından birinde çıkan Almanya ile ilgili bir eleştiri aslında ordunun eleştirilmesi demekti.**

«..Aralık ayında, Fırat nehri üzerindeki Osmanlı Gemicilik Şirketi «Hamidiye» ile İngiliz Lynch şirketinin birleştirilmesi tasarısı, cemiyetle Mahmut Şevket Paşa arasındaki çatışmayı daha da alevlendirdi. Cemiyet taraftarı basın, bu birleşme tasarısına karşı girişilen muhalefet kampanyasının bir Alman kışkırtması olduğunu ileri sürüyordu. Mahmut Şevket Paşa ile Von der Goltz, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni yıkıp, Alman çıkarlarına hizmet edecek bir askerî rejim kurmayı tasarlamakla suçlanmaktaydılar.» (94)

Binaenaleyh 1909 ihtilâli sonunda, Alman politikasının yeniden, kaybettiği nüfuzu kazandığı ve **Wilhelm II**, **Baron Marshall ve Goltz Paşa**'nın tasavvur ettikleri, yahut planladıkları şekilde Türk subayları tarafından gerçekleştirilmiş bir askerî diktatörlüğün zuhur ettiği gözönüne getirilirse, aşağıdaki mütalaayı kesin bir kanaat olarak kabullenmek gerekir.

«...**Buna göre, Hareket Ordusu'nun masraflarını Alman-lar, ya da Almanlarla Avusturyalılar yüklenmişti**. Para sıkıntısı içinde bulunan ve demiryolları kendine ait olmayan Osmanlı devletinin de, binlerce askeri Rumeli'den İstanbul'a naklederken, birçok malî güçlüklere uğraması olağandı.

(94) Feroz Ahmad, a.g.e„ s. 92-93. Marling'den E. Grey'e İstanbul, 19 aralık 1909, V.n. 907.

«...Yine Ramsay'in söylediğine göre, İstanbul'da hemen herkes, Hareket Ordusu'nun başarısını bir Alman zaferi ve İngiliz yenilgisi olarak yorumluyordu.» (95)

Almanya'nın 1907'de cascavlak kalıvermesi, 1908 ihtilâlinden sonra İngiliz nüfuzunun tehlikeli bir şekilde yükselmesi, hatta sultanın İngiliz siyasetine mütemayil bir tavır takınması, cemiyet-kabine ihtilâfına rağmen İngiliz nüfuzunun azalmayışı, cemiyetin 1910'a kadar kesin İngiliz taraftarlığı ve 31 Mart'ta pek açık bir İngiliz taraftarlığının ortaya çıkması, Osmanlı Devleti'ni ne olursa olsun ittifakına almak ve ancak böylece harbe girmek tasavvurunda bulunan Almanya'nın, 31 Mart Olayı sonunda başka bir davranışta bulunmasını imkânsız kılmıştır.

Ayrıca, Hareket Ordusu'nun yürüyüşü, askerî diktatörlüğün kuruluşu, **Kayzer Wilhelm II**.'nin planladığı şekilde cereyan etmiştir. Bu bakımdan Hareket Ordusu'nun yürüyüşünü Almanların planladıklarına ve finanse ettiklerine de muhakkak nazarıyla bakmak gerekir.

Sonuç; İtalyan ve Balkan Savaşları'ndan sonra, Almanlar'ın hayal ettikleri gibi I. Cihan Harbi'ne sürüklenmemiz ve bir cihan imparatorluğunu kaybetmiş olmamızdır.

(95) Sina Akşin, a.g.e. s. 363, Ramsay, William M.. The Revolution in Constantinople and Turkey, Hodder and Stanghton, 1909, s. 16, 76.

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK MALÎ ÇEVRELER VE İHTİLALLER

LECTURES FRANCAISES

(ÖZEL SAYI)

Yöneten
HENRY COSTON

Tercüme
MEHMET DOĞAN

BİRİNCİ KISIM

FAŞİZM

VE

PARA KUVVETLERİ

Mussolini yazılarında kapitalizm için hiç bir zaman yumuşak ifadeler kullanmamıştır. Onun içinde yaşayan sosyalist karakter, para sahiplerini hor görürdü ve onlarla uzak veya yakından ilişkisi olan her şeye karşı itimatsızlıkla doluydu. 7 nisan 1926'da **Faşist Partisi Millî Direktuarı**'nın kuruluşu sırasında şöyle diyordu: «**Biz, plütokrasi (zenginler yönetimi)nin açık, kesin ve nihaî antitezini temsil ediyoruz**.» (1)

Ne var ki bütün bunlara rağmen o da Hitler gibi, Lenin ve Troçky gibi, o nefret ettiği zenginlerin yardım ve desteğini kabul etti.

Bu şaşırtıcı çelişkiyi nasıl izah etmeli? Bunun için, meseleyi çağının çerçevesi içinde ele alıp incelemek zarureti vardır.

Zihinlerimizi Birinci Dünya Savaşı sonrasına çevirelim. Rusya'da komünizm yerleşmektedir. Bütün Avrupa bolşevik örneğinden esinlenen ihtilâlci hareketlerle çalkalanmaktadır. İtalya da, bu sıçramaların dışında değildir: Grevler birbirini takip etmekte, işçiler fabrikaları işgal etmektedirler. Kırsal bölgelerdeki işçiler göz diktikleri toprakları işgal etmekte ve «arazinin paylaştırılması»nı istemektedirler. Orta sınıfın durumu gittikçe daha kötüye gitmektedir. Eski muharipler, Müttefikler'in İtalya'ya verdikleri sözleri tutmayarak onu zaferin meyvelerinden mahrum bırakmalarını, bir türlü hazmedememektedirler.

Demokrasiyi rejimlerin en iyisi olarak kabul eden Büyük Sermaye artık bu rejimin kendisine sağlayabileceği avantajlardan şüphe etmeye başlamıştır. O halde... Komünistlerle her şeyi kaybetmektense faşistlerle bazı şeyleri kaybetmek, daha akıllıca bir hareket olacaktır...

(1) 7 nisan 1926.

Ama... Bu **Mussolini** de para babalarını biraz korkutmaktadır hani... Nutukları, kapitalist burjuvazi için her zaman iç ferahlatıcı olmamaktadır. İşte, **Faşist Partisi** 1919'da **«anonim ve hisseli şirketlerin feshini», her türlü spekülasyonun kaldırılmasını», «çalışmadan elde edilen gelirlerin müsaderesini» ve «sermaye üzerinden olağanüstü bir müterakkî verginin alınmasını» istememiş miydi?.**

Partinin lideri (**Mussolini**), bu program üzerindeki görüşlerini açıklarken; «Ancak imkânı olanlar vergi ödemelidir. Toprak sahiplerine gelince, ya kendiliklerinden topraklarının istimlâkini kabul ederler, ya da biz, eski muharipleri bu engeller üzerine yürümeye ve onları devirmeye davet ederiz...» (2) diye yazmamış mıydı?..

Fakat «**kızıl birlikler**», marksistler ve marksistlerin çekirdeğini teşkil ettiği sendikalar çok daha fazla endişe vericidir. Rusya'daki katliamlar İtalyan büyük burjuvazisini dehşet içinde bırakmaktadır. Bolşevikler gelmesin de, kim gelirse gelsin.. Böylece, İtalyan malî çevrelerin nispeten önemli bir kesimi, yavaş yavaş Faşist Partisi'ni desteklemeye başlar. (3)

İtalya'da faşizme yardım eden büyük sanayiciler, elbette ki, bu hareketi istedikleri gibi kullanacaklarını ve arzu ettikleri yöne çevirebileceklerini düşündüler.

Açıktır ki, Mussolini'yi finanse eden tröstler, başlangıçta, onu iktidara getirmeyi düşünmüyorlardı. Sosyalkomünist nitelikteki hareketlerin bastırılmasında faşist milislerden faydalanabileceklerini hesap ediyorlardı. Faşizmi, bir nevi, «**kapitalizmin çoban köpeği**» olarak görüyorlardı. Fakat bir defa işin içine burunlarını sok-

(2) Popolo ditalia, 19/6/1919.

(3) Gorgolini; «Le Fascisme», 1921.

tuktan sonra, bir daha kendilerini ondan kurtaramadılar. Bazı şeylerden o kadar kolaylıkla fedakârlık ettiler ki, şimdi marksistlerin ellerindeki sendikalar, sadece işçileri için yeni ücret artışları talep etmekle kalmıyordu, aynı zamanda bir de «**işçi kontrolü**» elde ederek «**ilâhî hukukun patronluğu**»nu hiç de rahat olmayan bir duruma sokmuştu.

Giolitti Hükümeti de ağır sanayiin ileri gelenlerini çok kuşkulandırıyordu. Kendilerini işçilere daha fazla tavizler vermeye zorlayan **Giolitti**, onlara, komünizmin yatağını hazırlayacak bir nevi **İtalyan Kerensky**'si olarak görünüyordu.

Bütün İtalyan iş çevreleri, tabiî ki bu görüşü paylaşamıyordu. Menfaatleri, grevler ve fabrika işgalleri yüzünden direkt olarak tehdit edilmeyen ve geleneksel olarak liberal kanada mensup olan hafif endüstri patronları ve malî çevreler faşizme düşmanlıklarını muhafaza ediyorlardı. Bunlar hükümeti destekliyorlardı. Hatta, rejimin en sağlam dayanaklarından biri olan **Banca Commerciale,** metal işçileri ile ağır sanayi patronları arasındaki anlaşmazlıkta, işçiler lehine hayırhah tarafsızlığını bile ilân etti. (4)

Ansaldo ve liva metal tröstlerinin, arkasından **Banca di Sconto**'nun iflâsı, işsizliği gittikçe vahimleştirmiş ve öyle patlamalara yol açmıştı ki, sol ile faşizmin karşı karşıya gelmesi artık kaçınılmaz bir hal almıştı. iki kapitalist çevre için, seçim saati gelip çatmıştı.

---

(4) **Banca Commerciale**'nin yöneticileri F.I.O.M. metalürji işçilerine, kendilerinin hayırhah tarafsızlığına güvenebileceklerini ilân etmişlerdi, (Rossi: La Naissance du Fascisme, Paris, 1938).

Metal endüstrisinin ileri gelenleri, **Banca Commercials** gibi liberal ve demokratik kamptan katılmalarla (5) da güçlenmiş olarak, **Mussolini**'ye «Roma'ya yürüyüş» için gerekli fonları vermeyi kabul ettiler.

Rossi'nin anladığına göre, 28 ekim 1922'de Milano'da Mussolini ile Sanayi Genel Konfederasyonu şefleri A. Stefano, Benni ve Gino Olivetti arasında çok sıkı görüşmeler oldu. «Roma üzerine yürüyüş»ü finanse atmak için 20 milyon veren «**Bankerler Cemiyeti**» yöneticileri ile Sanayi Konfederasyonu ve Tarım Konfederasyonu idarecileri Roma'ya çektikleri telgrafla Salandra'ya (zamanın İtalyan politikacılarından) en iyi çözüm yolunun bir **Mussolini Hükümeti** olduğunu söylüyorlardı.

Elektrik endüstrisinin ileri gelenlerinden **Ettore Conti** de, **Facta**'ya aynı mealde bir telgraf göndermişti. Bu durumda saray, en sadık desteklerinden mahrum kalınca, Mussolini'yi çağırdı ve -bütün nefretine rağmen- ona hükümeti kurma görevini verdi.

Sonrası malum: **Duçe** iktidarı ele geçirdi ve çeyrek asra yakın bir süre boyunca **Büyük Sermaye**, bazen hükmederek, bazen hükmedilerek, «bir ip idam mahkûmunun boynunu nasıl sıkarsa öyle» desteklediği (6) bu adamla, uyuşmak zorunda kaldı. Münasip fırsat eline geçer geçmez de, boğazını sıkıp öldürdü.

GEORGES VIREBEAU

---

(5) Büyük metal tröstlerinin çöküşünden ve Banca di Sconto'nun İflâsından sonra Banca Commerciale bu bankanın sınaî iştiraklerinden bir kısmını satın almıştı ve yeni menfaatleri ağır endüstrinin çıkarlarıyla özdeşleşmişti. (Daniel Guerin: Fascisme et Grand Capital, Paris 1945.)

(6) Bkz. «**L'Europe des Banquiers**»nin XIII., XIV. ve XV. bölümleri.

İKİNCİ KISIM

ALMAN POLİTİKASINDA PARA

Devletin bütün malî oligarşilerden bağımsız olması gerektiğine inanan eskl ekule bağlı bir faşist için, «**200 Alınan ailesi**»nln Hitler'e sağladığı yardım, «Confindustria»nın Mussolini'ye sağladığından daha az şaşırtıcı değildir. **N.S.D.A.P**. (1) de **Faşist Partisi** gibi para kuvvetlerine karşı düşmanlığını açık olarak belirtmemiş miydi?

Yarının tarihçileri, dünyayı halen zehirlemeye devam eden bir çatışmaya bulaşmamış kişiler olarak, bu trajedinin aktörleri hakkında hüküm vermek hususunda daha fazla açıklığa sahip bulunacaklardır. Şüphesiz onlar, İkinci Dünya Savaşı'na takaddüm eden olaylar üzerinde muhtelif şahısların meydana getirdikleri dosyaları ve hâlâ konsoloslukların arşivlerinde gizli tutulan belgeleri incelemek fırsatını bulacaklardır.

Bizim bildiklerimiz bir netice çıkarmak ve hüküm vermek için yeterli değil. Ancak, topladığımız parçalar kıymetli bir işaret olabilir; bu yüzden, her şeye rağmen paranın politikaya karışmasını çarpıcı bir biçimde gösterdikleri inancıyla, onları bu bölümde takdim ediyoruz. (2)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra didik didik edilmiş olan «**Deutsche Bank**»ın arşivleri, malî oligarşilerin siyasî oyunları üzerindeki örtüyü kaldırdı. Onları okuyunca öğrendik ki bankaya ortak olan ağır endüstri 1921'de, genel ve mahallî seçimleri hazırlamakla görevli bir teşkilât kurmuştu. Adı «Kuratorium für den Wiederbau des Deutschen Wirtschaft» olan bu teşkilâ-

---

(1) Nasyonal - Sosyalist Parti'nin baş harfleri.

(2) «Partis, **Journaux et hommes politiques d'heir et d'aujourd'hu**i», Paris, 1960 (s. 620)

tın başkanı, meşhur sanayici **Siemens**'ti. Onun etrafında da gizli danışman olarak **Deutsche Bank**'ın yöneticilerinden **Von Borsig, Von Strauss** ve **Dresdner Bank**'ın temsilcilerinden **Nathan** bulunuyordu.

Kuratorium'un, mayıs seçimlerinin arefesinde, 11 nisan 1924'te yaptığı oturumun tutanakları gösteriyor ki **Siemens** ve arkadaşları liberal ve muhafazakâr partileri, istedikleri gibi parmaklarının ucunda oynatıyorlardı:

> «Bütün partilere, her biri için dikkate alınacak aday sayısını gösteren listeler derhal bildirilecektir. Alman Millî Halk Partisi'ne 12, Alman Demokratik Partisi'ne 11, Alman Halk Partisi'ne 18 ve Merkez Partisi'ne 5 adayla katılmamız kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda, bu kıstasa göre tespit edilmiş meblağlar partilerin güvenilir kişilerine en kısa zamanda gönderilecektir.»

Bir listeye ilişik olarak gönderilen daha sonraki bir mektupta şu gözlemlere yer veriliyordu:

> «**Parlamento:** Aşağıdaki liste, parlamentodaki ve 15 seçim bölgesindeki adayların isimlerini havidir. Geri kalan bölgelerin listeleri bugüne (13 kasım) kadar bize sunulmuş değildir. Aşağıda ismi geçen adayların hepsi emin yerlere, yani geçen seçimler sırasında seçilen adaylar tarafından işgal edilen emin mevkilere yerleştirilmişlerdir.»

Bu bilgilere ilişik olarak, **Deutsche Bank**'ın müdürü **Oscar Sch'itter** tarafından tutulmuş bir dosyadan anlıyoruz ki büyük Alman, sanayi ve ticaret kuruluşları, seçimlere önemli meblâğlar ayırmışlardı. Bu yüzdendir ki meselâ **I. G. Farben**'in kurucusu profesör **Carl Duisberg** 1932'de **Schlitter**'e, **Mareşal Hindenburg**'un yeniden cumhurbaşkanı seçilmesi için propaganda yapan **Hindenburg Komitesi**'ne önemli miktar-

da bir meblâğın verilmesini salık veriyordu. **Deutsche Bank**'ın bu meblağı verdiğine hiç şüphe yok. Zira profesör **Duisberg**, daha sonraki bir mektubunda, verilen meblağ için teşekkür ediyordu.

Temmuz 1932 tarihini taşıyan başka mektuplar, **Deutsche Bank**'ın, ağır endüstri kodamanlarının emin gördüğü adayları destekleyen «**Studien und Wohifahrtsfonds Dr. M. Schlenker**» adlı bir teşkilâta verdiği paraları gözler önüne sermektedir.

Başka bir mektupta, Batı Berlin'in müstakbel belediye başkanı **Dr. Schreiber**, kendisine gayet dostane bir mektup gönderen **Mosler Bankası** müdürüne, minnettarlığını şu kelimelerle ifade ediyordu:

> «(Tek) yetkili çevrelerin, Rusya Ticaret ve Sanayi Bakanı olarak çalışmalarımı bu derece içtenlikle takdir etmelerini görmekle bahtiyarım.»

Yahudi Bankası; solcu parti, gazete ve adayları daha istekle destekliyordu. Ağır sanayi, merkezî ve muhafazakâr teşekküllere yardımlar ayırıyordu. Her ikisi de, 1932 sonlarına kadar, **Nasyonal Sosyalist Parti**'ye düşmandılar. **Fritz Thyssen**'in hatıralarında belirttiğine göre, **Krupp von Bohlen**, **Hitler**'e şiddetle muhalifti ve cumhurbaşkanı **Hindenburg**'u «Hitler'i şansölyeliğe tayin etmek gibi bir çılgınlıktan devamlı olarak vazgeçirmeye çalışmıştı. (3) Ne var ki, nasyonal sosyalistler iktidara gelir gelmez **Krupp** süper-Nazi kesildi. (4)

1930'a kadar, sanayi ve maliye kodamanlarının çoğunluğu Nazilere karşı **Krupp**'un düşmanlığını pay-

(3) William L Shirer: «**Le Troisieme Reich**», C. I., s. 162.

(4) F. Thyssen: «**I Paid Hitler**».

laşıyorlardı. Fakat, 14 eylül 1930 genel seçimlerinin ertesinde, iş çevreleri politikalarını yeniden gözden geçirmek gereğini hissettiler. Zira, bir önceki seçimlerde ancak 810.000 oy alabilen Hitlerciler bu seçimlerde 6.409.600 oy toplamışlar ve parlamentoya 107 temsilci sokmuşlardı. Komünistler de ilerleme kaydetmişler ve 1928'de aldıkları 3.265.000 oya karşılık, bu seçimlerde 4.592.000 oy almışlardı. Oysa sosyal demokratlar, liberaller, ılımlılar ve **Hugenberg**'in milliyetçileri (banka ve tröstlerin mutad tayları) toplam olarak 4.000.000 oy kaybetmişlerdi.

Strasser, Goebbels ve Feder'in, Nazilerin para babalarının hakikî düşmanları olduğunu söyleyen ateşli bildirileri, çalışan kitleleri ve orta sınıfları mestetmiş, buna karşılık büyük burjuvazi ve kapitalist oligarşileri özellikle korkutmuştu. (5)

---

(5) **Gregor Strasser** şöyle diyordu: «Alman sanayii. Alman ekonomisi milletlerarası finans-kapitalin elinde bulundukça hiç bir sosyal kurtuluş imkânı yoktur. Biz harbin genç Almanları, biz devrimci nasyonal - sosyalistler, kapitalizme karşı bir mücadeleyi sürdürüyoruz». (**G. Strasser: «Kampf um Deuschland»**). **Gottfried Feder**, «faiz köleliği»nin kaldırılmasını, «dünya üzerinde sermaye ile emek arasındaki büyük mücadeleye hâkim olabilmenin ve mülkiyete zarar vermeden emeğin kurtuluşunu» sağlayabilmenin tek yolu olarak görüyordu. (**Feder**: «**Kapf gegen Hochfinanz**»), **Goebbels** ise, şöyle diyordu: «Birkaç kişi millî ekonomiyi millete karşı kullanmak hakkına sahip olamaz. Oysa, realitede, büyük servetler toplamış birkaç fert ve monopol millete hükmetmektedir. Bu kişilerin, halkın günlük ekmeğini bile elinden almak, onu işinden etmek için sınırsız vasıtaları vardır.» (10 ekim 1931 nutku). 1920 tarihli nasyo-

Artık güçlü bir partiyi nasıl idare edebileceklerini düşünen iş çevreleri şu sonuca vardılar ki Nasyonal - Sosyalist Parti'yi kapitalizm aleyhtarlığından, ancak, **Hitler**'e önemli meblağlar sağlamakla vazgeçirmek mümkündür. Bu kodamanların kafasında bahis konusu olan şey, kendilerini korkutan bir partiye yardım etmekten ziyade, o partinin liderlerini bozmaktı. Ayrıca, böyle yapıp parti şeflerini kendilerine minnettar bırakmakla, şayet Nazi partisi iktidara gelirse geleceklerini garanti altına aldıklarını da düşünüyorlardı. Esasen onlar için, sosyal demokratları, liberalleri, muhafazakârları ya da nasyonal - sosyalistleri desteklemek bir zaafın sonucu olmaktan çok başka, sadece menfaatlerin yön verdiği bir hareketti.

Daha 1923'lerde **Hitler**'i finanse eden **Fritz Thyssen** (1923'te General **Ludendorff**'un aracılığıyla Hitler'e 100.000 altın - mark vermiştir)'den başka, Ruhr Kömür Endüstrisi Sandığı'nın hazinedarı kömür kralı **Emil Kirdorff, I. G. Farben'in** yöneticisi **Georg von Schnitzler**, Potas endüstrisinin iki ileri geleni **Rosterg** ve **Diehn**, Hamburg - Amerika ulaşım şirketinden Cuno, kauçuklu Conti, meşhur **Otto Wolf**, banker **Von Schroeder**, kömür şirketleri, sigorta şirketleri (ör: **Allianz**),

---

nal - sosyalist programı, anonim şirket statüsündeki bütün kuruluşların devletleştirilmesini öngörüyordu. (**Das Programın der N.S.D.A.P.**).

Gregor Strasser, Feder ve Frick 1930'da Reichstag'a Nazi parlamento grubu adına bir kanun teklifi sundular. Bu teklif, holdinglerin, banka ve maliye kodamanlarının ve bütün Doğu Avrupa Yahudilerinin, tazminatsız olarak mallarının istimlâkini öngörüyordu. Bu proje, rivayete göre **Hitler**'ln emriyle, bir süre sonra geri alınmıştır.

bankalar (**Deutsche Bank, Commerz und Privat Bank, Dresdner Bank, Deutsche Kredit Gesellschaft** vs..) ve daha birçok başkaları Hitler hareketine esaslı malî yardımlarda bulunmuşlardır. (6)

Nasyonal sosyalizmin yükselişi ve nihayet 31 temmuz 1932 seçimlerinde Hitlercilerin 13.745.000 oy alarak **Reichstag**'a 230 temsilci sokmaları Alman büyük sermayesinin **Führer**'e bağlanışını çabuklaştırmıştır. **Hitler** bunun için gerekli olanı yapmış, 1931'den itibaren sanayiin kodamanlarıyla temaslara girişmişti. **Dietrich**'in anlattığına göre **Hitler** 1931'in altı ayını Almanya'yı bir uçtan bir uca dolaşarak, iş çevrelerinin önemli kişileriyle konuşmalar yapmakla geçirmişti.

Para, bütün partiler için olduğu gibi nasyonal-sosyalistler için de siyasî harbin «**şahdamarı**» mesabesindeydi ve Almanya'nın müstakbel sahibi, propagandası ve vurucu kuvvetleri için muhtaç olduğu parayı sağlayabilmek için, **Führer**'in eski basın görevlisinin belirttiği gibi, «**sanayiin kodamanlarını sistematik olarak eğitmek görevini yüklenme**»ye karar vermişti. (7)

Mason olmasına ve esaslı bir biçimde liberal kapitalizme bağlı bulunmasına rağmen **Reichsbank**'ın eski başkanı **Dr. Schacht** da daha 1932'de **Hitler**'e iltihak etmişti:

> «Hiç şüphe etmiyorum ki, diye yazıyordu **Dr. Schacht**, olayların gelişmesi sizi şansölyeliğe götürecektir. Benim faaliyetlerimin beni yakın gelecekte nereye sürükleye-

(6) Cf. Nüremberg duruşmasında **Walter Funk**'un açıklaması. Zikreden: W. L. Shirer, a.g.e., C. I.. s. 162.

(7) Otto Dietrich: «**Mit Hitler in die Macht**»». Zikreden: W. L. Shirer.

ceği hiç önemli değil, ama şayet bir gün beni bir kalede hapsetmek zorunda kalırsanız bende daima sadık bir destek bulabileceksiniz». (8)

4 ocak 1933'de, Kolonyalı banker **Kurt von Schoeder**, **Hitler'**i iktidara götüren nihaî manevralarda bir mihver rolü oynadı: Gerçekten, **Von Papen**'le **Hitler**, onun evinde buluştular ve cumhurbaşkanı **Hindenburg'**u, anayasa çerçevesi içinde, şansölyeliği 30 ocakta Hitler'e vermeye mecbur bırakacak olan planın ana hatlarını orada tespit ettiler.

20 şubat 1933'te, Hitler'in legal zaferini teyit edecek olan genel seçimlerin arefesinde, **Dr. Schacht** yirmi kadar sanayi kodamanını topluyor ve onlardan, Nazi partisinin propagandası için, üç milyon mark alıyordu.

Bu onikiye beş kala müttefiklerinden biri de **Krupp von Bohlen**'di. Fakat ne o, ne **Siemens**, ne de Alman sermayesinin büyük çoğunluğu, hele evveliyette bankalar ve Yahudi kuruluşları (**A.E.G., Schapiro, Silverberg, Osram** vs...) **Hitler'**in iktidara gelişini kolaylaştırmışlardı...

Buna rağmen, en akıl almaz biçimde, **Führer** açıkça bazı Yahudi - Amerikan kapitalistlerinden yardım almakla suçlanmıştır. Bu suçlamada gerçek payı olabilir mi? Biz, itiraf edelim, bu konuda hiç bir şey bilmiyoruz. **Nuremberg** duruşmasının ne sanıkları, ne de şahitleri böyle bir şeye imada bulunmamışlardır. Hiç bir gazeteci, hiç bir yazar ve hiç bir tanınmış tarihçi bu konudan bahsetmemiştir. Gerçek olan bir şey

(8) «**Nazi Conspiracy and Aggression**». Partie des documents de Nuremberg (VII, s. 512-513).

varsa, günümüzde, büyük kozmopolit çıkarlara zarar verebilecek bu çeşit ifşaatları yayınlayacak, pek fazla gazete de yoktur.

HENRY COSTON

ÜÇÜNCÜ KISIM

HİTLER'İ AMERİKALILAR MI FİNANSE ETTİ?

Bu esrarlı olayı burada hikâye etmemizin sebebi, şu son yıllarda siyasî militanlarca gerek Fransa ve gerekse Amerika'da (1) ikide bir ortaya atılmış olan bu hadisenin belgesel bir dökümünü yapmak isteyişimizdendir.

Hitler'in Alman şansölyeliğine gelişinden birkaç ay sonra Amsterdam'da **Van Holkeman** ve **Warendorf** yayınlarında şu isimde bir küçük kitap yayınlanıyordu:

DE GELDBRONNEN
van het
NATIONAAL - SOCIALISME
DRIE GESPRENKEN MET HITLER
door
SIDNEY WARBURG

Türkçesi şu:

«Nasyonal - Sosyalizm'in Malî Kaynakları - Hitler'le Sidney Warburg arasında üç konuşma»

Bu 100 sayfalık kitap, **Sidney Warburg** diye birisinin **Führer'**le görüşmelerini ihtiva ediyordu. 1929, 1931 ve 1933 yıllarına ayrılmış üç bölümden müteşekkildi.

Yazar bu kitapta Nasyonal - Sosyalist Parti'nin malî güçlüklerinden bahsetmekte ve bu partinin Amerikan para babalarıyla ilişkilerini zikretmektedir. Aynı zamanda, 1929 Malî Buhranı'nın akabinde dünyanın durumunun, Wall Street'den nasıl görüldüğü incelenmektedir. 1920'lerde Almanya'ya büyük miktarda

(1) Fraternite Française, 23-9-1960. «**Hitler and the 20th Century Hoax**», par Kenneth Goffs, 1954 (P. 0. Box 116, Enlewood, Colorado).

ikrazda bulunmuş olan dünya bankerleri, Birleşik Devletler'i sarsan Wall Street malî buhranı ortaya çıkınca, bu plasmanlar için endişelenmeye başlamışlardı.

Sayfa 15'te «**Onların Kararlarından Haberimiz Vardı**» başlığı altında yazar Amerika Birleşik Devletleri'nin, Fransa'nın elinden, onun Almanya'ya karşı kullandığı «**Tamirat Borçları**» silâhını nasıl aldığını izah etmektedir. Bu şekilde Fransa, meydanı, borçlarını ödeyebilmesi ve beynelmilel bankerlerin yatırımlarının korunabilmesi için Almanya'yı ekonomik bakımdan kalkındırmak isteyen Amerika ve İngiltere'ye bırakmak zorunda kalıyordu.

Yine bu hayret verici kitabın müteakip sayfalarından (s. 18) öğrendiğimize göre, o sıralar dünya bankerleri arasında vukubulan bir toplantıda, Fransa üzerine, Weimar Cumhuriyeti'ne karşı daha anlayışla davranması için baskı yapılması —hatta gerekirse— onun Almanya'da ihtilâl çıkarmakla tehdit edilmesi kararlaştırılmıştı. Bu ihtilâl ya bir komünist ihtilâli, ya da bir nasyonalist ihtilâl olabilirdi. Bu baylar düşündüler ki, bir komünist ihtilâlin tehlikeli sonuçları olabilirdi, oysa bir nasyonalist ihtilâl bankerlerin menfaatlerini koruyabilirdi.

Bir görüş teatisinden sonra, o sıralar adından bahsedilmeye başlanan **Hitler**'in, bu iş için muhtemelen en uygun adam olduğu kabul edildi.

Bu toplantıya **Sidney Warburg** adında genç bir Yahudi de iştirak ediyordu. Bu şahıs, toplantıya katılanlar tarafından, Nasyonal - Sosyalist Partisi'nin lideriyle görüşmeleri başlatmakla görevlendirilmişti. Genç adam Almanya'ya gidecek ve **Hitler**'e siyasî propagandasının Fransa aleyhtarı yönüne ağırlık vermesi

gerektiğini anlatacaktı. Fakat pek tabiî ki, Hitler hareketini desteklemenin asıl sebebi, gizli tutulacaktı.

Warburg Almanya'ya hareket etti. Münih'e varır varmaz, **Hitler**'in temsilcileriyle bir seri görüşmelerde bulundu. Kendi adlarına konuştuğu Amerikan bankerler grubu, Hitler'in iktidara gelmesi için 10 milyon dolar vaadetmişti. Bu para, Hitler'in emin adamlarından **Von Frey**'le münasebeti olan **Von Heydt** aracılığıyla gönderilecekti. Amsterdam'daki **Mendelsohn and Co. Bankası**, her biri bir milyon dolarlık ve Nazi Genel Kurmayı'nın muhtelif üyelerinin emrine yazılmış on tane cek çıkardı.

Bu meblağ kısa sürede harcandı. Kitabın yazarı, Hitler'in Wall Street'deki koruyucularına gönderdiğini söylediği bir mektup yayınlıyor. Ekim 1929 tarihli bu mektubun belli başlı pasajları aşağıya alınmıştır:

> «Hareketlerimiz bütün Almanya'da sür'atle büyümektedir. Partinin inkişafı için bana gönderdiğiniz meblağı kullandım. Bir süre sonra yeni gelirlere ihtiyacım olacak. Ben, komünistlerin ve sosyal-demokratların yaptığı gibi çeşitli hükümetlerden önemli miktarlarda malî yardım almak yerine tamamen partinin kendi aidatlarına dayanmayı tercih ediyorum. Gönderdiğiniz 10 milyon dolardan geriye hiç bir şey kalmadı. Size aşağıda, bizi kolaylıkla iktidara götürebilecek önemli bir faaliyetin esaslarını anlatacağım. Fakat bunun için mutlaka para lâzım. Yakın bir gelecekte bana ne kadar para verebileceğinizi bildirmenizi rica ederim.»

Mektup, şüphesiz Hitler'in bir ajanı tarafından, Amerika'da postaya verilmişti.

New York'da —yazara göre— **Montego Norman**, **Rockefeller, Carter** ve **Mac Dean**'ın katıldıkları kısa bir konuşmadan sonra Hitler'e, 15 milyon dolarlık yeni bir yardım yapılması kararlaştırıldı. Warburg, Füh-

rer'le temasa geçmekle görevlendirildi. Hamburg'da, **Hitler** hareketine coşkuyla tutkun bir Yahudi bankere rastladı. **Warburg** ona, kendi fikrince Alman halkının henüz Batı usulü bir demokrasiyi kabule hazır olmadığını ve otoriter ve milliyetçi bir hükümetin, ülke için en uygun olduğunu söyledi. Yahudi banker, nasyonal-sosyalist hareketin gelişmesinden hiç endişe duymuyordu. Ona göre Yahudilere karsı zulüm hareketleri hiçbir şekilde bahis konusu olamazdı. Çünkü **Hitler**, kendi Yahudi aleyhtarı hareketinin sadece Galiçyalı Yahudileri hedef aldığını (2) ve Almanya'da doğan Yahudilerle Ghettolardan yeni çıkanlar arasında bir ayırım yapmak gerektiğini söylemişti.

Bu Yahudi bankerin aracılığıyle **Warburg**, Hitler'in iki temsilcisi **Baron Von Heydt** ve **Svetegbrono** ile temasa geçmek imkânını buldu. Anlaşma gerçekleştikten sonra, gerekli fonlar **Mendelsohn** ve **Co., Rotterdemische Bank** ve **Banca İtaliana** tarafından sağlandı.

1933 yılına ayrılmış olan bölümde yazar, **Warburg**'un, korumakla yükümlü bulunduğu menfaatleri daha yakından gözleyebilmek için Almanya'da kaldığını ve Hitler'le son anlaşmanın aynı yıl Fasanenstrasse'de vuku bulduğunu söylemektedir. Bu defa, **Dr. Goebbels** ve **Hermann Goering** toplantıda hazırdılar. Bunlar, aynı yılın sonundan evvel Devlet Hazinesi'ni kontrol edebilecekleri konusunda kendisine teminat vererek, 7 milyon dolar daha talep ettiler.

Warburg konuşmalarının neticesini telgrafla New

(2) Burada belirtelim ki 1930 sonbaharında Strasser, Feder ve Frick tarafından Reichstag'a sunulan kanun tasarısı, sadece «Doğu Avrupa Yahudileri»ni hedef alıyordu.

York'a bildirirken, otel odasının pencereleri altında Alman İhtilali'nin velveleleri çınlıyordu. Amerikan bankerleri, **Hitler**'e bu son malî yardımı yapmak konusunda nazlanmadılar. 5 milyon dolar, **Banca İtaliana** vasıtasıyla gönderildi. Hitler geri kalan 2 milyonu da, **Dr. Goebbels**'in emrine yazılmış birçok çek vasıtasıyle aldı.

İşte, mümkün olduğu kadar aslına sadık kalarak özetlemeye çalıştığımız, küçük Hollandaca kitabın başlıca bölümleri bunlar.

Kitap henüz yayınlanmıştı ki satışı durduruldu. Hatta, yayımlayanlar kitabın kitapçılarda bulunan bütün nüshalarını bile toplattılar. Şayet bu doğruysa, kimin isteğiyle yapılmıştır? Beynelmilel para babalarının mı? Yoksa Alman Hükûmeti'nin mi?

(Eser o zaman fazla gürültü koparmadı. Fakat yine de yeteri kadar ilgi çekmiş olmalı ki banker **Felix Warburg** New York Times'da (3) bir açıklama yapmak zorunluğunu hissederek, söz konusu kitabı bir uydurmaca olarak niteledi ve yazarı **Sidney Warburg**'un, kendi oğlu olmadığı gibi bankerler grubu ile de ilişkisi bulunmadığını belirtti.

1936'da, bir İsviçre gazetecisi **Rene Sonderegger** Zürih'de bir broşür yayınlayarak bu esrarlı kitap ve onun satışının durdurulması üzerine bazı yeni açıklamalar getirdi.

Savaştan sonra, **Hitler**'in bir Yahudi komplosu

---

(3) **New York Times**, 24-11-1933, sayfa 14, sütun 2. Bu açıklamadan 8 yıl sonra, bir Güney Afrika gazetesi olan **Forward**'ın 11-7-1941 tarihli sayısında **Sidney**'in, meşhur bankerler ailesinin bir ferdi olduğu yazılıyordu.

karşısında kaldığını belirten bir broşür (4) yayımlayan **Jenneth Goff'**tan başka, Yahudi aleyhtarı birçok yayınların (özellikle «**Sion önderlerinin Protokolleri**» üzerinde) yazarı olan **L. Fry** de bu karanlık işe el attı.

İşte onun 1953'te bir Amerikan gazetesinde yaz dıkları (5):

> «**Sidney Warburg**'un «**Nasyonal - Sosyalizm'in Malî Kaynakları**» isimli ünlü eserinin en az iki nüshasının, **Dolfuss**'un elinde bulunduğunu biliyoruz. O, şansölyesi **K. Schuschnigg** ve daha birkaç kişi kitabın muhtevasını tetkik etmişlerdi. Burada, iki kaynağa müracaat etmemiz gerekiyor: Bunlardan birincisi, **Fritz Thyssen**'in «**Hitler'e Para Veriyordum**» isimli kitabıdır. Bu kitapta yazarın anlattığına göre **Dolfuss**, Hitler'in Yahudi asıllı olduğuna dair bir doküman hazırlamış, Hitler bunu haber alınca Dolfuss'ü öldürtmüştür. Bu hikâye, Hitler'in iktidara gelmesinden hemen önce ve onun meşhur kitabı «**Mein Kampf**» ile bağlantılı olarak birçok ülkelerde ortaya atılmıştı. Rivayete göre Hitler'in büyük annesi **Shickelgruber**, Viyana'da hizmetçi olarak çalıştığı evde bir **Rothschild** baronu tarafından iğfal edilmişti. Bu, herkesten gizlenen bir sır değil, halkın ağzında dolaşan bir dedikoduydu. **Thyssen'**in yazdığına göre, **Dolfuss**'ün **Hitler**'in Yahudi asıllı olduğunu ortaya koymak için hazırladığı dokümanı işte bu rivayete dayanıyordu. Acaba Thyssen, içinde kendi tezini sunduğu vesikayı meydana getirebilmek için isteyerek gerçeği mi gizlemiştir? Dolfuss, elinde bulunan ve kendisine Hollanda'daki Avusturya elçisi Alexis tarafından gönderilmiş olan meşhur Hollandaca kitaptan faydalanıyordu.
>
> «Teferruatın doğruluğu için, **Severin Reinhard'**ın, asıl ismiyle **Rene Sonderegger**'in Almanya'da (?) yayınlanmış «**Spanischer Sommer**» isimli kitabına müracaat etme-

(4) «**Hitler and the 20th Century Hoax**» («Hitler ve 20. yüz-yılın aldatmacası»),

(5) L. Fry, «**Womans Voice**», 27.8,1953.

miz gerekiyor. Okuyucuları hatırlayacaktır ki Hollandaca kitabın bazı parçaları ilk defa 1936'da bu şahsın «**Der Sperber**» isimli mecmuasında yayınlanmıştır. «**Spanischer Sommer**»e göre, **Dolfuss**'ün niyeti kitabı yayınlatmaktı. Bunun için kitabın asıl nüshasına birtakım notlar bile eklenmişti. **Dolfuss**'ün ölümünden sonra, Avusturya makamları **Sonderegger**'e başvurup kitabı yayınlamasını istiyorlar ve büyükelçi **Alexis**, kendisine kitabın iki nüshasını gönderiyor.»

Mrs. Fry, Fritz Thyssen'in «I Paid Hitler» isimli kitabında (s. 160) «**bilerek veya bilmeyerek**» yazdığı şu satırları naklediyor:

«Dolfuss, içinde Hitler'in Yahudi asıllı olduğunu gösteren bütün vakaları ihtiva eden bir doküman hazırlıyordu. Öldürülüşünü müteakip bu belgeler, halefi **Dr. Schuschnigg**'in eline geçti. Hitler, casusları vasıtasıyle bu tehlikeli araştırmadan haberdar olmuştu. 1938'de Avusturya şansölyesinden Berchtesgaden'e gitmesini istediği zaman bu belgeyi eline geçirmeyi tasarlıyordu. Bunu gerçekleştirebilmek için şansölye Schuschnigg'in dostu, Gestapo tarafından zehirlendikten sonra da karısı olan **Kontes Fugger**'in tevkifiyle işe başladı. Söz konusu tehlikeli doküman bunun üzerine Führer'in Viyana'daki elçisi Von papen'in sekreteri **Baron Von Ketteler**'e verildi. **Von Papen**'in, bahis konusu suçlayıcı belgeleri Von Kerteler vasıtasiyle Berlin'e ulaştırmazdan evvel, onların fotoğraflarını aldırmış olması çok mümkündür. Açıktır ki zavallı Schuschnigg Berchtesgaden'de korkunç rakibi karşısında tek silâhından, yani Dolfuss'ün, Hitler'in aslını açıklayan belgelerini yayınlatmak tehdidinden mahrum bulunuyordu. Bu arada şunu söyleyelim: Bu belgenin bir kopyası da rivayete göre şimdi İngiliz Gizli Servisi'nin elinde bulunmaktadır. Bu söylentinin doğruluğu ne derece söz götürürse götürsün, şansölye Dolfuss'ün öldürülüşünün, Hitler'in şeceresiyle ilgili araştırmayla alâkalı olduğuna ihtimal verilebilir.»

Thyssen kitabında böyle diyor.

Bu satırları yayımlayan. **Mrs. Fry**, **Hitler**'in eski finansörünün «**uzun süredir bilinen bu küçük Rothschild- Schickelgruber meselesinde bu kadar fazla durması**» karşısında, hayrete düşüyor ve ilâve ediyor:

> «Doğmamış olan Hitler'i suçlamak mümkün değildi. Oysa onun dünya malî çevreleri ile ilişkisini açığa vurmak, prestijini mahvedebilirdi.
>
> «Buna paralel olarak Dolfuss'ün gizli belgesini Hitler'e götüren **Von Ketteler'**in de Naziler tarafından öldürüldüğü zikredilebilir.»

Mrs. Fry son olarak, Nuremberg mahkemesinden garip bir şekilde kurtulan zamanın Viyana büyükelçisi **Von Papen**'in, «**Hatıralar**»ında küçük Hollandaca kitabın bir nüshasını kendi arşivinde muhafaza ettiğinden bahsettiğini belirtiyor ve soruyor: «**Sakın bu nüsha, Dolfuss'e ait olan ve onun bizzat notladığı nüsha olmasın?»**

Bu iddiaları ele alan **J. Goff**, bu meseleye yakından karışan kişilerin başlarına gelenleri anlatırken şöyle diyor:

> «Hitler'in dünya malî çevreleri ile ilişkilerinden haberdar olanlar ya zamansız bir şekilde ölmüşler, ya da memleketten koyulmuşlardır. Bu ilişkilere en esrarengiz bir biçimde karışanlardan biri **Georg Bel**l'di. Georg Bell, Nazi politikasının perde - arkasında çok aktif bir rol oynamış ve 4 ocak 1933'te banker Schroeder'in Kolonya'daki evinde Nazi Partisi'ne önemli bir kredinin verildiği toplantıda Hitler ve Von Papen'le birlikte hazır bulunmuştu. Kendisi ayni zamanda, Reichstag yangınını çevreleyen esrar perdesinin iç yüzüne de vakıftı.
>
> «Hollandaca kitabın yayınlandığı dönemde, 1933'te **Georg Bell** Hollanda'ya yaptığı bir seyahat esnasında son derece sinirli bir hal alıyor. Almanya'ya döndüğü zaman «**Kahverengi Gömlekliler**»in kendi ırkından insanları ara-

dıklarını öğreniyor ve Avusturya sınırını geçiyor. Sınırın ötesinde Naziler tarafından yakalanıyor. Almanya'ya getiriliyor ve 27 nisan 1933'te ölüyor.

«Bu öldürme hadisesi konusunda **London Daily Telegram** kısa bir bilgi vermiş ve **Georg Bell**'in Hitlercilerle Nazi Dâvâsı'na büyük para yatırmış büyük bir milletler-arası para babası arasında, irtibat ajanı rolünü oynadığını yazmıştır. Dr. Bell'in bir yıl evvel Hitlerci **Alfred Rosenberg** ile birlikte Londra'da sözü geçen adamla buluştuğu ve bu buluşmanın akabinde Nazilere büyük paraların verildiği de ilâve edilmiştir.

«Georg Bell'in öldürülüşünden birkaç gün sonra işi bilen **Dr. Oberfohran**, Kiel'deki apartmanında vahşice yakalandı ve her şeyi tahrip edildi. **Glyn Robertson** «**The Most Powerful Man In The World**» (Dünyanın En Güçlü İnsanı) isimli eserinde belirttiğine göre, Bell, Reishstag yangını ile ilgili bilgileri **Dr. Oberfohren**'e vermiş ve malî ilişkiler hakkındaki bilgisi de buna eklenince, Oberfohren'in mahkûm ettirilmesi için kâfi sebep ortaya çıkmıştı.»

Yaptığımız araştırma, ortaya atılan ithamların gerçekliği konusunda bir kanaate varmamıza imkân vermiyor. Kesinlikle bildiğimiz tek şey; «**Warburg**» soyadlı hiç bir bankerin «**Sidney**» ismini taşımaması. Şayet böyle bir kişi varsa ve bir Yahudi - Amerikan; banker grubunun temsilciliğini yaptı ise, kendisinin sahte bir isim kullandığına hükmetmek gerekiyor. Bu durumda, neden boşu boşuna nasyonal - sosyalistlere karşı güvensizlik uyandıracak bir Yahudi soyadı seçsin?

Yoksa, bu yayın sadece bir politik manevradan mı ibarettir? Bazıları böyle düşünüyorlar ve Hitler tarafından Nazi Partisi'nden uzaklaştırılmış olan **Otto Strasser**'in dostlarını böyle bir oyun hazırlamakla suçluyorlar. Ve özellikle şu hususu belirtiyorlar: Böyle bir aldatmaca **Hitler**'e olduğu kadar Yahudi ve Amerikan

kapitalistlerine de zarar veriyordu. **Otto Strasser** ise esaslı surette nasyonal - sosyalist, Yahudi aleyhtarı, anti kapitalist ve **Hitler** ile Nazi Partisi'ne şiddetle muhalifti. 1933'ten beri dışardan yönetilen «**Kara Cephe**»si, (6) her iki tarafın da itibarını zedeleyecek böyle bir söylentinin yayılmasında, kendisi için çıkar görüyordu. Ne var ki, bu iddiayı ispatlayacak hiç bir delil getirilmemiştir.

Şayet, bu Hollandaca kitap üzerinde biraz fazla durmuşsak, bu, Alman Nasyonal Sosyalist Partisi'ne para yardımı yapan kapitalistlerin araştırıldığı bir dosyada, bununla ilgili her şeyin yayınlanmasının gerekli olduğu görüşünün bir sonucudur. Konu üzerinde bir kanaat ve neticeye varmak okuyucuya düşüyor. (7)

HENRY COSTON

---

(6) **Otto Strasser, Gregor**'un arkadaşı (1930'larda Partinin 2 nolu adamı) ve sosyalizme sıkı bir şekilde bağlı idi. Bazı grevcilerin yanında yer alarak devletleştirme isteklerinde bulundu. W. L. Shirer'e göre (Üçüncü Reich, C. I, s. 165) . «Führer 21 ve 22 mayıs 1930'da Strasser'le bir konuşma yaparak kendisinden tam itaat istedi. Otto reddedince, partiden atıldı. Bunun üzerine, «**Kara Cephe**» diye bilinen «İhtilâlci Nasyonal - Sosyalistler Birliği»ni kurdu. Bu, sosyalist, milliyetçi, Yahudi aleyhtarı ve Hitler'e karşı bir kuruluştu. Hitler iktidara gelince, **Otto Strasser** Almanya'yı terketti ve dışarda eski Führer'ine karşı şiddetli risaleler neşretti.»

(7) Şurası gözden kaçmayacaktır ki, **Nüremberg Mahkemesi**'ne çıkarılan Naziler sert cezalara çarptırıldıkları halde bu hareketi finanse edenler, galiplerin hayret verici (bizim için değil) bir şekilde affına mazhar olmuşlardır. (Bak. «**Europe des Banguiers**», chapitre IX.)

DÖRDÜNCÜ KISIM

BANKERLER

V E

BOLSEVİKLER

Bolşevik İhtilali'nde para kuvvetlerinin rolü, **Hitler** ya da **Mussolini** ihtilâlcilerinden daha az «**tayin edici**» olmamıştır. Büyük sermaye ile faşizm arasındaki birleşme üzerine âlimâne eserler döktüren solcu yazarlar, komünistlerle büyük malî çevreler arasındaki hayasız anlaşmayı nedense hep sükûtla geçiştirmişlerdir. Ne var ki komünist **Troçky** ve **Lenin**'e yapılan kapitalist yardımının delilleri ortadadır. Bu delilleri, Rusya ile Amerika arasında hiç bir ciddî anlaşmazlığın bulunmadığı bu dönemde Amerikan Hükümeti tarafından yayınlanan bir diplomatik belgeler külliyatında buluyoruz. Bu külliyatın adı şudur: «**Birleşik Devletler'in Dış Münasebetleri Hakkında Rapor - 1918 - Rusya (üç cilt) - Birleşik Devletler**» (Hükümet Matbaası, Washington, 1931.)

Bu belgelerden bahsetmezden önce, kısaca olayları hatırlatalım:

Frankfurt'da doğup (1) Birleşik Devletler'e göç etmiş ve «**Kuhn Loeb ve Şsı**» bankasının büyük patronu olmuş olan Alman asıllı Yahudi **Jacop Schiff**, senelerdir Rusya'da olup bitenlerle özellikle ilgileniyordu. Romanoflara karşı amansız bir kin duyuyor ve imparatorluk tahtının yıkılmasını yürekten diliyordu. Çarlık Hükümeti'ni bilhassa Yahudilere zulmetmekle ve onların işlerinin gelişmesini engellemekle suçluyordu.

Rus – Japon savaşı ona, Çarlık Hükümeti'ne birkaç müessir darbe vurmak fırsatını verdi. «**Kuhn Loeb ve Şsı**», Japonları finanse etti ve onların dışardan yaptıkları borçlanmaları üzerine aldı.

---

(1) Babası, Frankfurt'ta Rothschildlerin memuru idi (Bkz. Ek II)

Bu arada, ihtiyar Rusya'nın idarî kadrolarını başarıyla «**tasfiye eden**» Rus ihtilâlcilerine devamlı olarak yardımlar yapılıyordu. Rus - Japon savaşının akabinde, **Jacop Schiff**'in beslemelerinin kurbanlarının bilançosu şöyleydi: 114 vali, yüksek memur ve general; 286 polis şefi, 452 ajan, öldürülmüş veya yaralanmış 105 subay ve 750 asker, buna ilâve olarak 7331'i öldürülmüş, 9661'i yaralanmış sivil. (2)

Yahudi - Amerikan bankerinin faaliyeti Birinci Dünya Savaşı sırasında meyvelerini verdi. İhtilâlci ajanlar, cephede savaşanların morallerini bozmak ve cephe gerisindeki hoşnutsuzlukları kışkırtmak suretiyle, Rus şehirlerinin banliyölerinde karışıklıklar çıkarmaya muvaffak oldular. Propagandaları, ihtiyat askerleri arasında harika sonuçlar verdi: İhtiyat askerlerinden meydana gelen bir alay, cepheye gitmemek için isyan etti. Bu isyan Çarlık rejiminin yıkılışına yol açacaktı.

Romanoflara karşı partiyi kazanan **Jacop Schiff**, 19 mart 1917'de Geçici Hükûmet'in Dışişleri Bakanı **Milyukof'**a şu telgrafı çekiyordu:

> «Dindaşlarımızı merhametsizce takip ve zulmeyleyen müstebit otokrasinin barışmaz düşmanı olarak, şahsınız araçlığıyla Rus halkını parlak bir şekilde başardığı işten dolayı kutlama ve size ve hükümetteki arkadaşları-

(2) **Jacop Schiff**'in Çarlık Rusyası'na karşı sürdürdüğü mücadele konusunda daha fazla bilgi için **Henry Coston**'un «**Dünyayı Yöneten Para Babaları**» isimli kitabının XII. ve XIII. bölümlerini okuyunuz.

niza sonsuz başarılar dilememe müsaadelerinizi rica ederim.» (3)

Bu ilk başarı açıkça yetersiz göründü. Mason ideologlarının oluşturduğu bu Geçici Hükûmet'in karşı-ihtilâlciler tarafından devrilmeyeceğim kim bilebilirdi? Zaten bunların İngiliz dostluğuna taraftar oldukları ve Almanya'ya karşı harbe devam etmek istedikleri söylenmiyor muydu? Tehlikeli bir durumdu bu: Karşı - ihtilâlciler kendilerini toparlayabilir ve «**Kuhn Loeb ve Şsı**»nin beslemelerinin bütün çabalarını neticesiz bırakabilirlerdi. Bu durumda, milyonlarca dolar boş yere harcanmış olacaktı.

Mademki Geçici Hükümet tam mânâsıyla emin bir maşa değildi, o halde onun yerine ihtilâli çabuklaştıracak adamları işbaşına getirmek gerekiyordu. **Jacop Schiff** de, bu neticeye vardı.

Böyle adamlar vardı. Bunlar, Kayser'in hükümetinin emirlerine tahsis ettiği meşhur «**Mühürlü Tren**» sayesinde, Almanya'dan geçerek Rusya'ya girmişlerdi.

Jacop Schiff, «Troçky» adıyla bilinen **Leibş Bronstein**'ı (4) bir süredir t anıyordu. Bu fesat ihtilâlci ona New York'daki Yahudi - ihtilâlci «**Forward**» gazetesi tarafından tavsiye edilmiş, fakat banker o zaman demokratik değişmeye oynadığı için bu geleceğin Kızıl Ordu'sunun kurucusuna, fazla bir yardımda bulunmamıştı.

---

(3) «**New York Times**». 10.4.1917.

(4) Et non Braunstein comme on l'a imprime, par erreur, quelquefois.

4 temmuz 1917'de, Geçici Hükûmet'i devirip iktidarı bolşeviklere teslim etmek için girişilen isyan hareketi, yeterli vasıtaların yokluğu nedeniyle başarı kazanamamış ve bastırılmıştı.

İşte o zaman, özlenen malî yardım imdada yetişti. Kerensky Hukûmeti'ni devirip Sovyet rejimini kuran Ekim İhtilâli'nin yürütülmesi için, **Lenin** ve **Troçky**'nin emrine verilen paranın miktarını bilmiyoruz. Fakat Amerikan Hükûmeti'nin yayınladığı belgeler sayesinde, bu paranın onlara nasıl ulaştığını öğrenmiş bulunuyoruz:

Meselâ 9 numaralı belge (5) bu konuda hiç bir şüpheye yer bırakmıyor, işte belgenin metni:

«Bay Raphael Scholnickan

Hapa randa

«Aziz Yoldaş,

«**Warburg Bankası**'nın şubesi, **Westphalo-Rhenan Sendikası**'nın telgrafına uygun olarak, yoldaş **Troçky**'nin adına bir hesap açtı. Silâhları temin eden şahıs, Lulea'daki alıcılar adına, bu silâhların Lulea ve Vardö'deki Essen ve Son bürosuna kadar nakliyesini düzenledi. Yoldaş Troçky'nin istediği parayı almak için, bir şahsa yetki verildi.

J. FURSTENBERG»

Furstenberg tarafından imzalanmış 2 ekim 1917 tarih ve 10 numaralı belge, «**Yoldaş Troçky'nin isteğinin karşılandığını**» belirtiyordu (6).

---

(5) «**Papers Relating to the Forelng Relations of the United States»,** C. I, s. 375-376.

(6) A.g.e., s. 376.

Troçky'nin teşebbüsünü finanse etmek için ona bir hesap açan bu **Warburg Bankası** idarecileri, **Jacop Schiff**'in ortakları olan Hamburg'daki bir kuruluştu. Amerikalı Warburglardan bir tanesi olan **Felix**, New York'taki bankerin damadıydı. Bir diğeri, **Paul** ise, «**Kuhn Loeb ve Şsı**»nin «**patron**»unun baldızıyla evlenmişti. Daire böylece tamamlanıyordu.

Fakat **Jacop Schiff** ve **Warburg** yalnız değillerdi. Harekâta başka malî güçler de ilgi duyuyorlardı: Meselâ 9 no'lu belgede sözü geçen «**Westphalo - Rhenan Sendikası**» gibi.

Bu sendika Alman sanayiinin en güçlü himayeci teşkilâtlarından biriydi. Genel başkanı, «**Ruhr Hâzinesi**» adıyla bilinen ve Batı Alman maden tröstlerince beslenen bir örtülü ödeneğin alışılmış dağıtımcısı meşhur kömür kralı **Baron Kirdorff**'tu.

5 no'lu belgeden (7), bahsi geçen «**Sendika**»nın Rus askerleri arasındaki ihtilâlci propagandada önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır:

> «Westphalo-Rhenan sanayi sendikasının genel başkanından, Stockholm'deki **Nya Banken**'in merkez bürosuna,
>
> «**Diskonto Gesellschaft**'ın Stockholm'deki temsilcisi **Svensen Baltzer** ve **Deutsche Bank**'ın İsviçre'deki temsilcisi **M. Kirch'e**,
>
> «Westphalo-Rhenan kömür endüstrisi sendikası sizi, Rus ordusu ve Rus savaş esirleri arasında propaganda yapmaya istekli Rus göçmenlerine yapılacak ödemelerin hesaplarının tutulmasıyla görevlendirmiştir.
>
> KIRDORFF»

(7) A.g.e., s. 374.

6 no'lu belge (8) daha mânâlı:

«Kopenhag, .17 haziran 1917.

«Bay **Ruffner Helsingfors**.

«Sayın Bay,

«Sendikanın emri üzerine, 315.000 markın Diskonto-Gesellschaft'ın hesabından Kronstadt'daki Bay Lenin'in hesabına transfer edildiğini lütfen not ediniz. Alındığının Nylandavej, 98 Kopenhag, W. Hansen ve Şsı'na bildirilmesi.

SVENSEN»

Bir Rus deniz üssü olan **Kronstadt** o zaman bolşevik faaliyetlerinin merkeziydi: **Lenin** genel karargâhını orada kurmuştu.

Birkaç ay sonra, «Stokholm - 8 eylül 1917» tarihini taşıyan ve **Svensen** (9) tarafından **Kronstadt**'ta **Farsen** isminde birine gönderilen, yeni bir mesaj da (10), Lenin'e havale edilmiş 207.000 marktan söz ediliyordu.

Birtakım malî güçlerin bolşeviklere gösterdikleri bu lütufkârlığın 5 yıl sonra yine açık bir şekilde devam ettiğinin bir delili olarak, Amerikan sendikalizminin yöneticilerinden **Samuel Gompers**'in 1922'de söylediği şu sözleri gösterebiliriz:

«Amerika'daki bolşevik taraftarı hareketler içinde en tehlikelisi olan ve en büyük gücü elinde tutan Alman - İngiliz-Amerikan bankerler grubunun yeni politikasından tamamen haberdarım.»

---

(8) A.g.e., s. 375.

(9) 6 nolu belge, a.g.e., s. 375

(10) İsimlerin imlâsı birbirini tutmamaktadır. Bu yüzden, burada, her belgede nasıl yazılmışsa öyle aldık.

Zaman, Sovyet Rusya'nın kendini Batılı devletlere tanıttırması çabaları içinde bulunduğu zamandır.

Gompers şöyle devam ediyordu:

«Gerçek şudur ki, iştahı kabaran milletlerarası büyük malî çevreler, Rusya'yı yolunacak kaz gibi görmektedirler.

«Ben, Rusya'da hüküm süren keşmekeş konusunda Avrupalı devlet adamlarının ve malî çevrelerin tutumundan daha adi bir şey tasavvur edemiyorum. Aslında onların gayesi, Cenevre'de ortaya konulduğu gibi, Sovyetler Birliği'nin tanınmasının karşılığı olarak onu ekonomik bakımdan köle haline getirmektir. Amerikan mâliyesi bu sefil ve iğrenç teşebbüste yer almaya davet edilmektedir: Dünyayı ipotek etmekle meşgul bazı Amerikan bankerleri, bu büyük yağmayı kaçırmamak için halkı kandırarak, satın alarak, korkutarak veya pohpohlayarak kendi memleketlerinde bolşevizmin zehirli ve anti-demokratik tohumunu atmaya tereddüt etmiyorlar. Bu hükmün saygıdeğer ve muhteşem istisnaları var elbette, ama Alman-İngiliz-Amerikan bankerler kuruluşunun üyeleri bu ganimeti, bu diz çökmüş halkı, kendilerine hedef seçmişlerdir. Asıl fonksiyon ve amaçlarını maskelemek için kendilerine «**enter-nasyonal maliyeciler**» ismini veren bu bankerlerin bolşevik dâvasına angaje olmaları bilhassa önemlidir. Bu grubun Almanya'da doğmuş ve halen orada bulunan ve grup adına konuşan en önemli bankeri bütün ortak ve arkadaşlarına emir göndererek hepsinin Sovyet Hükümetinin tanınması yolunda çaba harcamasını istemiştir». (11)

Böylece, Amerikan olsun Alman olsun maliye ve sanayi çevreleri, bilinen, resmî ve ilân edilmiş ga-

(11) «**New York Times**», 7.5.1922. Görüldüğü gibi, Gompers, her ne kadar isimlerinden bahsetmese de, «**Kuhn Loeb ve Şsı**»ndaki fikirdaşlarını da tehlikeye atmakta tereddüt etmiyordu.

yesi; kesin olarak kendi kuvvetlerini yıkmak ve kaldırdığı kapitalist sistemin yerine oturtmak olan bir hareketi, hiç bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde bile bile desteklediler. (12)

Aldanan kimdi?

PIERRE SAİNT-CHARLES

(12) «**Lectures Françaises**» (no. 42/43) ve «**L'Europe des Banqulers**» isimli eserinde **Henry Coston, Sovyetler Birliği** ve **Haute Banque** arasındaki birleşimin halen mevcut olduğunu ortaya koymuşlardır.

BEŞİNCİ KISIM

FRANSIZ İHTİLALİ DE MALÎ ÇEVRELERİN ESERİDİR

Şimdi Fransa'ya gelelim. Fransız ihtilâlcileri de genel kuralın dışında kalamadılar. Ne 1789'dakiler, ne «**Belle Epoque**»un sosyalist hareketini yürütenler, ne de Cezayir'i kurtardıklarını zannederken onu mezara itenler.

D'israeli'nin öğüdüne kulak asmayıp tarihin kulislerine bir göz atmamakta inat edenler inanırlar ki, Fransız ihtilâli bir tek insanın istibdadına karşı ayaklanmış bir halkın yürüttüğü, kendiliğinden meydana gelmiş bir harekettir.

Gustave Bord, d'Augustin Cochin, Gaston Martin ve Bernard Fay'ın çalışmaları (1) göstermiştir ki 1789 ihtilâli bir gecede mantar biter gibi ortaya çıkmamış, burjuvazi ve asiller sınıfı içinde masonik fikirleri yayan cemiyetler tarafından, inceden inceye hazırlanmış ve organize edilmiştir.

Bununla beraber, sadece masonik faktöre saplanıp kalmak, esef edilecek bir hataya düşmek olurdu. Mütlakiyet rejiminin sonunu getirirken ve **XVI. Louis**'nin hayatına kastederken masonlar yalnız değillerdi. Malî çevreler, uyanıklığı sayesinde kendilerinin planlarına engel olan bir iktidarı düşürmek için, hırsla çalışıyorlardı. Fransa'nın o zamanki teşkilâtı, mevzuatı ve âdetleri işlerinin gelişmesine uygun değildi. Monarşi'nin kendisi, kraldan daha fazla olarak,

---

(1) Gustave Bord, **La Franc-Maconnerie en France**, des origines â 1815 (1908); Augustin Cochin, **Les Societös de pensee et la revolution en Bretügn**e (1924); Gaston Martin, **La Franc-Maçonnerie française et la preparation de la Revolution de** 1789 (1926); Bernard Fay**, La Franc-Maçonnerie et la Revolution intellectuelle au XVIII e siecle** (1936) (1961'de yeniden yayınlandı).

küçük tasarruf sahibinin cebindekinin büyük para sahibinin kasasına girmesinden ibaret bir sisteme karşı çıkıyordu.

14 temmuz 1789 gününü meydana getiren sebepleri araştırmak merakını duyan **Albert Mathiez** dışında hangi tarihçi para sahiplerinin kendi çıkarlarına tıpatıp uyan böyle bir ihtilâldeki rollerine ilgi duymuştur?

Bununla beraber, bize kadar gelen delil ve şahitler eksik değil. **Bastille**'in alınışının ertesinde Custine kontu şöyle diyordu:

> «Aristokrasinin her çeşidini yıkan meclis, acaba, servetlerini yığabilecekleri yerden başka vatan tanımayan kozmopolit kapitalistlerin oluşturduğu aristokrasi karşısında dayanamayacak mı?» (2)

Rivarol «altmış bin kapitalist ve borsacı gürühunun ihtilâli kararlaştırdıklarını» söylüyordu. (3)

Cumhuriyetçiliği şüphe götürmeyen **Anatole France** bile, bir gün şöyle yazmıştı:

> «İhtilâlin bir lütfü da, Fransa'yı para sahiplerinin eline teslim etmek olmuştur. Onlar ki memleketi yüz senedir hırsla parçalamaya doyamadılar.» (4)

Demek oluyor ki para babalarının 1789 hareketinde oynadıkları rol, herkesin gözünden kaçmamıştır. Şayet bundan pek bahsedilmiyorsa bu, «**yığınların ayaklanması**» diye yutturulmak istenen şeyin aslında tefeciliğin krallığa karşı sürdürdüğü asırlık mücadelenin şiddetli bir bölümü olduğu gerçeğini itirafa mecbur kalmamak içindir.

---

(2) Compte de Custine, 25.9.1970, Moniteur, C. C, s. 741

(3) «**Memoires**».

(4) «**Le Lys Rouge**».

Toulouse Üniversitesi eski hocalarından **M. A. Dauplin - Meunier** birçok kıymetli belgeyi ihtiva eden kitabında (5) «**İhtilâl'in bankerleri şaşırtmadığını**» söyledikten sonra ilâve ediyor:

> «Aksine, onların emellerine ve menfaatlerine büyük ölçüde cevap verdi. Yeni gelişmelere ayak uyduran bankerler 1789-1799 arasında işlerini krallık zamanında görmedikleri bir başarı ve kolaylıkla yürüttüler. Burjuvaziyi bir numaralı sosyal sınıf haline getiren «Kurucu Meclis» onlara imtiyazlar tanıdı. Meselâ askerî ve adlî hizmetler için para ödeyen ve değeri millî emlâk üzerine bina edilmiş olan ihtilâl devrinin parası «**assignat**»lar üzerinde ilk spekülasyonları yürütenler onlardır. Anayasa onları aktif vatandaşlar arasında saymış, **Sieyes**'in tâbiriyle «**Büyük Sosyal Teşebbüs'ün gerçek hissedarları**» olarak kabul etmiştir.»

Hülâsa, İhtilâl —ziyadesiyle açgözlü ya da nüfuzu az bazı tefecilerin de hayatına mal olan aradaki kanlı terör dönemine rağmen— malî çevreler için mükemmel bir iş olmuştur.

Şimdi olayların nasıl cereyan ettiğini görelim:

Uzun yıllardır Paris'e **Jacques Necker** isminde bir banker hâkimdi. Bu adam krala borç verecek ve zamanla onu kendi arzularına boyun eğdirecek kadar işini ilerletmişti.

Cebinde beş parası olmadan Paris'e gelen Necker (6), birkaç yıl sonra bir sürü eyaleti satın alabilecek bir servetin sahibi olmuştu. Bir yandan edebiyatçılara ve büyük senyörlere sağladığı para hizmet-

---

(5) **La Banque â travers les âgeş**, Paris, 1937, C. II, s. 1.

(6) Ailesi İngiltere'den gelmişti. Babası Cenevre'de fakir bir öğretmendi. **Necker**, Paris'e geldiği zaman sırtındaki elbiseden başka bir şeyi yoktu. Torunu Broglie prensi, Pompidou hükümetinin üyelerindendir.

leri, öte yarıdan karısının işlettiği ve **Buffon, Marr montol, Morollet, Didorot, La Harpe** ve elçilerin devam ettiği salon, nüfuzunu gittikçe arttırmıştı. 1777'de tayin edildiği Kraliyet Hâzinesi Genel Müdürlüğü'nden 1781'de meşhur «rapor»unu yayınlaması zamansız bulunarak azledilmiş ise de 1788'de bu defa resmen Maliye Bakanı fakat gerçekte başbakan yetkileriyle donatılmış olarak geri döndü. İdaresi çok tenkit edilmiştir. Bu yüzden 1781 - 1788 arasında kısmen gözden, düşmüştür. Fakat **Necker**, kızı **Mme de Stael**'in yazdığı ve adamlarınca yayınlanan hicviyelerle kandırılmış olan kamuoyunun önemli bir kesiminin desteğine sahipti.

Malî durumun bozukluğunun tek sebebi, sarayın ölçüsüz harcamaları mıydı? O zamanın, hicviyecileri bunu söylüyorlardı. Ne var ki ciddî bir inceleme, bu ithamın hiç de sanıldığı kadar doğru olmadığını ortaya koyar. Gerçekte, kral serveti üzerindeki kontrolünü kaybetmişti ve gittikçe büyüyen bütçe açığını kapatmak için alınan her tedbir akîm kalıyordu.

Olayların gelişmesinde ipin ucunu elinden kaçıran bu halim-selim kralın içinde bocaladığı durumu daha iyi anlayabilmek için, Avrupa Medeniyetinin temelini teşkil eden Hıristiyanlığın ilkelerine göre dünya ve üzerindeki bütün, nimetlerin Tanrı'ya ait olduğunu hatırlatmakta fayda var. Hıristiyanlığın monarkları, bir bakıma, Tanrı'nın yeryüzündeki elçileri idiler. Bunların vazifesi, Tanrı'nın nimetlerinin, insanlar arasında âdil olarak dağıtılmasını gözetmekti. «**Bize günlük ekmeğimizi verin**». Asiller sınıfı, monarşik sistemin kadrosunu meydana getiriyordu. Bu sınıf, devlete yaptığı hizmetlerin ve krala sadakatinin kar-

şılığında birtakım imtiyazlara sahipti. Kral ve halkı, Tanrı'ya olan ortak inancın sağlamlaştırdığı bir bütün teşkil ediyorlardı. Bu, ilâhî hukukun monarşisiydi.

Asillerin imtiyazlarından biri, hiç vergi ödememekti. Bu muafiyet, senyörlerin kralın hizmetine asker sağlamakla yükümlü oldukları devirlerden kalmaydı. Düzenli orduların kurulmasından sonra bu zorunluluk ortadan kalktıysa da imtiyaz devam etti. Bu durumda, kral fasit bir dairenin içinde kalıyordu: Bir yandan devletin askerî masraflarını karşılamak zorunda kalırken (ki bu masraflar Amerikan İstiklâl Harbi zamanında çok ağırdı), öte yandan ülkenin gerçek zenginliğini elinde tutan toprak sahiplerinin bu masrafların karşılanmasına en ufak bir katkıları olmuyordu.

Sarayın, bu durumu değiştirmek için giriştiği teşebbüsler asillerin kesin muhalefetiyle karşılaşıyordu. Bu asiller saraydaki lüks yaşayışlarını devam ettirebilmek için çoğu defa toprak ve ürünlerini ipotek ettirmişlerdi. Kendilerine borç verenlerin desteğiyle sarayı tehdit eden asiller onu devletin yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için tefecilerden yardım istemek zorunda bırakıyorlardı. Ve kral borç aldığı paraların faizini ödemek için halktan aldığı vergileri her yıl biraz daha artırmak zorunda kalıyordu.

Bu durumda **XVI. Lui, Etat-Generaux**'yu toplantıya çağırmaya karar verdi. **Etat-Generaux**, 5 mayıs 1789'da toplandığı zaman hazine tamtakırdı, kral üç sınıfın (kilise, asiller ve halk) devlet mâliyesini düzeltmek için gerekli çareleri bulacağını düşünüyordu. Bu, onlardan yapamayacakları bir şeyi istemek demekti. İlk oturumlar boş lakırdılarla geçti. Bitmez tüken-

mez tartışmalar halkın canını sıktı. Esham ve tahvilât sahipleri endişelenmeye başladılar. Zamanın gözlemcilerinden biri Dışişleri Bakanlığı'na sunduğu raporunda şöyle diyor:

> «Herkes kuşku içinde, devlet tahvillerinin değeri her gün düşüyor. Bir iflâstan korkuluyor, tahvil bedelleri zorlukla ödenebiliyor.» (7)

İşte o zaman malî çevrelerin oyunu, bütün açıklığıyla ortaya çıktı. Tefeciler açıkça, bir zamanlar Maliye Bakanlığı'na getirmek ihtiyatsızlığında bulunduğu **Necker**'i kovmak isteyen **XVI. Lui**'ye karşı cephe aldılar.

İskoçyalı **R. Mac Nair Wilson, Robert Aron**'un önsözünü yazdığı bir kitabında şunları yazıyordu: (8)

> -Ülke ya kralı ya da Necker'i seçecekti. Fakat Necker her zaman olduğu gibi bütün kozları elinde toplamıştı. Dünya kartların hileli olduğunu bir türlü anlamadı. Necker'l hep malî işleri düzene sokmak ve kralla halk arasındaki uçurumu kapatmak için gece gündüz didinen bir hakan olarak gördü. Aslında Necker'in gerçek yüzü tarihin kaydettiğinden çok başkaydı. Uzun burunlu, ufacık obur gözleri olan ablak suratlı, şişman, iriyarı bir adamdı bu. Kibirliydi, kendisinin müstesna değerde bir insan olduğuna inanmıştı, Tuttuğu yolun tanrısal bir yol olduğundan emindi, «**Etat-Generaux**»nun krala değil kendisine bağlı olmasını İsteyen Necker, basında desteklediği adayların büyük bir kısmına para yardımı yaptı ve neticede genellikle kendi adamları seçildi, Böylece bunlar vasıtasıyla Anayasa'ya hile karıştırdı ve. «**Etat-Generaux**»yu, vatan tanımayan, bütün gayesi insanın aşağılaşması ve köleleşmesi olan kendi çıkarları için bir alet olarak kullandı.»

---

(7) A. Dauphin - Meunier, a.g.e., s. 3.

(8) R, MoNalr Wilson: **La belle Tallien, ambassadrice de la Finance Internationale** (The Gipsy, queen of Paris) Trad. par A, la Falaise. Pref. de Robert Aron, Paris. 1939.

İçlerinden birçoğu malî çevrelerin mutemed adamı olan **Tiers-Etat** (Halk tabakasının temsilcileri) 17 haziranda Millî Meclis'i kurduğunu ilân etti.

> «Bu meclis önce yeni vergiler koymakla işe başladı. Demek oluyordu ki. halkın temsilcileri iş başında kaldıkça hazine dolu olacak ve dolayısıyla devletin alacaklıları paralarını alabileceklerdi. Kurnazca bir kararname ile de, hükümetin meclisi zamansız feshi yasaklanmıştı. Tasarruf sahipleri gittikçe krallıktan kopacaklar ve bütün ümitlerini milletlerarası kapitalizm tarafından desteklenen ihtilâlci burjuvaziye bağlayacaklardı. Kozmopolit mali çevreler için, Fransız halkının hürriyetinin pek az önemi vardı. Bunlar için önemli olan, krallığın kendilerine sağlamaktan aciz bulunduğu güvenlikleri elde etmekti Güya halkı temsil eden bir sürü avukat ve büyük burjuva, çıkarları kendisininkilerle özdeşleşen **Necker**'i sermayenin güvenliğini sağlayabilecek **ideal adam** olarak görüyorlardı.» (9)

XVI. Louis meclisin aldığı kararları iptal etti. Malî çevreler ve borsa tüccarları tepkiyle karşıladılar bunu. Sözcüleri **Necker**, hemen kralın yanına giderek Paris'teki bütün borsaların kapandığını ve bütün şehrin ayaklanmaya hazır olduğunu söyledi. Güya Tahvilât Borsası'nın yöneticileri Versailles'a gelmişler ve kurumun büyük bir tehlike için de olduğunu ve artık hiç bir sorumluluk kabul etmeyeceklerini söylemişlerdi.

Bugün klasik olmuş bu şantaj, kralı pek etkilemişe benzemiyor. **XVI. Louis**'nin kararlarında direndiğini görüyoruz. Versailles'ın etrafına 25.000 asker toplanıyor, sadece şatoyu ve onun haşmetli sahiplerini değil, aynı zamanda hazînenin kasalarındaki altınları da korumak söz konusudur.

---

(9) A. Dauphin-Meunier, a.g.e., s. 4.

Zamanın savaş bakanı mareşal **De Broglie**, saray muhafız alayı kumandanı **Baron de Besenval**'e şunları yazıyordu:

> «Şayet ayaktakımının, Tahvilât Sandığı ve kraliyet hâzinesi üzerinde tasarladığı planlar tatbik sahasına konacak olursa, kral bütün güvendiğimiz kuvvetleri toplayarak bu iki mevkiyi savunmamızı istemektedir. Maalesef içinde bulunduğumuz ortamda, her şeyi kurtarmaya imkân yok.» (10)

İşte bu, malî çevrelerin işine gelmedi. Güçlerinin kaynağı olan altına suikast tertip edilmesine izin vermemeye kararlıydılar. Millet Meclisi'ndeki arkadaşları hemen paralı askerlere yol verilerek bankalar ve devlet hâzinesini korumak üzere bir burjuva milis kuvvetinin kurulmasını istediler.

Kral bu isteği kabul etmedi. İhtiyar monarşinin çürümüş kadrolarının asırlık düşmanlarının darbeleri altında çökmek üzere olduğu bir sırada **Marie Antoinette**'in beceriksiz kocası, acaba **Güzel Philippe'**nin başına gelenleri hatırlayıp ders alacak mıydı?

Kral para çevrelerine «hayır» dedi ve Necker'i azletti.

Tepki kendini göstermekte gecikmedi. **Bailly**'nin hatıralarında belirttiğine göre haber Paris'te duyulur duyulmaz (12 temmuz):

> «Borsa simsarları hemen toplanarak bu hareketin ticaret ve para işlerine vuracağı darbeyi görüştüler. Bütün tahvil ve senetlerin değerlerini kaybetmelerinin önüne geçmek için borsanın kapanmasına karar verdiler ve içlerinden bay **Madimer**'i gelişmeleri incelemek üzere Versailles'e gönderdiler.» (11)

---

(10) A.g.e., s. 5.

(11) Jean-Sylvain Bailly, Memoires d'un temoin de la Revolution.

Bir gün içinde zamanın Fransa bankası olan «**Tahvilât Sandığı**»nın tahvilleri 4,265 liradan 4,165 liraya düşerek değerlerinden 100 lira kaybettiler. Kurucu Meclis üyesi **Lofficial**, tahvil sahiplerinin içine düştükleri korkuyu şöyle belirtiyor:

> «Paralarını devlet tahvillerine yatırmış olan Parislilerin büyük çoğunluğu, artık kraliyetin iflâsının kesin olduğunu ve servetlerinin yok olduğunu görüyorlardı.»

Necker'i azleden konseyin iflâs etmeye kararlı olduğu hususunda, dedikodular ortalığı kaplamıştı. Para çevrelerinin dostları ve minnettarlarıyla dolu olan Millet Meclisi de 13 temmuz tarihli meşhur kararnamesinde açıkça «**iflâs**»ı hedef alıyordu.

Hatıraları çağının önemli olayları üzerinde bir numaralı kaynak olarak niteliğini koruyan **Rivarol**, bazı bankerlerin burada özellikle Tahvilât Sandığı başkanı **Boscary'**nin hazırlanan isyanı büyük ölçüde kolaylaştırdıklarını yazıyor. Bay **Dauphin - Meunier**'ye göre:

> «14 temmuzun arefesinde şu veya bu bankerin Paris burjuvazisinin temsilcilerine bir yardım yaptığı hususunda maddî delillere sahip değiliz. Ama kesin olan bir şey varsa, o da şudur ki ihtilâlci bir nümayiş fikri, bu çevrelerde teveccühle karşılanmıştır.» (12)

Cumhuriyetçi duygularından kimsenin şüphe edemeyeceği Fransız İhtilâli tarihçisi **Albert Mathiez**, malî çevrelerin **Bastille'**in alınmasıyla sonuçlanan ayaklanmalara katkısı konusunda ilgi çekici bulgular getirmiştir.

Mathiez'in zamanın arşivleri üzerinde yaptığı araştırmalar, ilk yangın sigorta şirketini kuran banker

(12) A. Dauphin - Meunier, a.g.e., s. 7.

Ethienne Delessert'in ihtilâlde aktif bir rol aldığını göstermiştir. Bulduğu bir belgeden açıkça anlaşıldığına göre, adı geçen banker ihtilâlin ikinci yılının sekizinci ayında Genel Güvenlik Komitesi'ne gönderdiği bir lâyihada:

> «14 temmuz 1789 günü çoluk çocuk, komi ve hizmetçiler, velhasıl bütün ev halkıyla ihtilâlin savunmasına koştuklarını, 16 yaşındaki sakat ve bacağından yaralı oğlu da dahil olmak üzere bütün çocuklarıyla birlikte İnvalides'e silâh almaya gittiklerini,
>
> «Bastille'in alındığı gün evinin bir silâh atelyesi olduğunu ve burada **Champ de Mars**'daki despotizm uşaklarını altetmek için çarpışan vatandaşlarına katılmak maksadıyla toplar döküldüğünü,
>
> «Evini Saint - Eustache taburuna kışla olarak tahsis etmiş bulunan komşusu lokantacı Courbet'ye günlerce evindeki erzaktan bu askerleri beslemesine yardım ettiğini,
>
> «Kendisi ve vatandaş Prevoteau (başka bir banker) nun bir aydan fazla bir müddetle bu taburun aylıklarının ödenmesi için gerekli parayı verdiklerini ve bunu başçavuş tarafından kendisine verilen makbuzlarla ispat edebileceğini,
>
> «Kendi adamlarından en az 10 kişinin halen Millî Muhafız Alayı'nda görev yaptığını,
>
> «Mensup olduğu Saint-Eustache bölümü tarafından son derece iyi bir vatansever olarak tanındığını, bunun sonucu olarak 1789-1790 yılları arasında Komün'e seçildiğini belirtiyor.»

Bir seri sertifika ve orijinal belgeler bu lâyihaya ilişik olarak bulunmuştur. (13)

Albert Mathiez, Delessert ve Prevoteau olayının bu konuda tek örnek sayılmaması gerektiğine işaret ediyor ve **Saint - Lazare**'da mahpus kambiyo memuru

---

(13) **L.Ecole et la Vie**, 2e annee, no. 3,5 Octobre 1918.

Nicolns Coindre'nin yazdıklarını sunuyor:

«Daha Dauphine (*) Elats - Gdneraux Meclisi'nin toplantısı sırasında bu meclis üyelerinden birkaçına yazdığım mektupta, halkın kutsal çıkarlarını en güçlü bir biçimde savunmayı taahhüt ettim. 21 haziran 1789'da kralı Etat - Generaux toplantısından çıkarken ıslıkladığım için tutuklanmama ramak kalmıştı. 14 temmuzda halkla beraber Bastille'i kuşatmaya gittiğimde orada tabur kumandanın kılıcını ele geçirip zafer şarkıları içinde kendi bölgemize getirdik. Daha sonraki günlerde diğer birçok vatandaşlarla birlikte Versailles yolunda şüpheli gördüklerimi çevirip komün merkezine getirmekle vazifeliyim. Karım ölümcül hasta olduğu halde (kendisini 19 temmuzda kaybettim) sadece halkın işleriyle uğraşıyordum. Bir miktar gayrimenkulumun bulunduğu lsere apartmanındaki Tour-du-Pin bölgesine bağlı Avenieres kantonundaki silâh arkadaşlarıma 12 tüfek ve bir bayrak gönderdim. Aynı bölge tarafından 14 temmuz 1790 federasyonuna temsilci seçildim.»

Rivarol'ün kaydettiklerinden **Boscary**'nin ihtilâldeki rolünü öğreniyoruz:

«1789'da seçmen olarak daha önce «Les Echevins» (Belediye memurları) denilen kurumun yerine ikame edilen seçim meclisinin başına getirildiği, ilk komün sekreterliğini yaptığı. Millî Muhafız Alayı'nın teşkili sırasında ikinci bölüğe yüzbaşı olarak tayin edildiği, Paris'teki 60 bölgenin 48'e indirildiği ve muhafız alayının 60 taburda muhafaza edildiği 1790'da yine bu mevkide kaldığı, ihtilâlin başlangıcından itibaren vatandaşlarının güveni sonucu yüklendiği görevlerden açıkça görüleceği üzere yeniden doğuşumuzun daha ilk anlarından bu yana, duygularının yüksek ihtilâliniz lehinde olduğu».

(*) **Daouphine**, Fransa'da bir bölgenin ismidir. Bu bölge Etat-Generaux'sunun 1788'deki reform istekleri 1789'da Fransız İhtilali'ne yol açacak olaylar zincirinin ilk halkasını teşkil eden **Etat - Generaux**'nun toplanmasına yol açmıştır.

Boscary'nin ortağı **Chol** ise ihtilâlin ikinci yıl, dokuzuncu ayının 27'sindeki sorgusu sırasında 14 temmuzda kendi mahallesinde dolaşan ilk devriyeye iştirak etmiş olmakla övünecektir. (14)

Bir de, Lyonlu banker **Fulchiron** meselesi var. Bu banker Palais - Royal gösterilerine iştirak etmiş ve yanında bulunan ortağı **Givet**, polis tarafından karga tulumba edilerek götürülmüştür.

Örnekleri çoğaltmak mümkün, ancak bu kadarı yeter sanıyoruz. İlâve olarak şunu söyleyelim ki, bu para babaları **Jacobinler Kulübü**'nün de üyesiydiler. (15)

Fransa'da kraliyet rejimine son veren ayaklanmalarda malî çevrelerin belirleyici (determinant) bir rolü olmuştur. «**Bir hükümetin karşısında şayet para varsa**» diyor **Albert Mathiez**, «**gerçekten çok zordur işi.**»

Bundan dolayıdır ki meclis kürsüsünden **Cambon** hiç bir tekzip korkusu olmaksızın şöyle haykırabiliyordu:

> «Büyük ihtilâl herkesi etkiledi, para çevreleri hariç. Bu haris ırk şimdi, eskisinden daha iğrenç bir şekilde milletin kanını emmeye devam ediyor.» (16)

HENRY COSTON

---

(14) A.g.e.

(15) Fransız İhtilâli'nde Yahudilerin rollerini inceleyen **Jean Drault**, tefeci **Cerfbeer**'in ihtilâlden birkaç yıl sonra komün çetelerini para ile tutarak, kurucu meclis üzerinde bir terör havası estirmeye karar verdiğini belirtiyor, (c. L'oeuvre Française, no. 27 mai 1917, s. 23-.

(16) Maurice Garçon, **Temoignage de Notre Temps**, No. 5, Fevrier, 1934.

ALTINCI KISIM

İHTİLÂLCİ GAZETELERİN

KURUCU VE ORTAKLARI

«**L'Humanite**» 1904'te burjuva ve kapitalist cemiyete karşı savaşmak üzere kuruldu. Böyle olunca gazetenin çıkması için gerekli parayı sağlayan kurucularının, bu sözünü ettiğimiz cemiyetin düşmanı olması beklenir, değil mi? Oysa durum hiç de böyle değildir.

Jean Jaures'in hisselerinin %50'sini almış göründüğü bu teşebbüste hissedarların geri kalanları birkaç istisna dışında hep burjuva ve kapitalisttiler. Gerçekten, işte ilk hissedarların listesi:

Levy - Bruhl	1.000	hisse
Picard (Le Pic diye maruf)	1.000	»
Jaures ve birkaç arkadaşı	204	»
Javal	200	»
Rouff	180	»
Salomon Reinach	120	»
Casewitz	20	»
G. Rouanet	20	»
Andrd	20	»
Baudeau	20	»
Landrieu	20	»
Mauss	20	»
Levy - Brahms	20	»

Bir süre sonra banker **Louis Dreyfus** 20.000 frankla hisselere iştirak ediyordu.

Bu ilk fonlar yetersiz kalınca **Jaures** 5 ekim 1906 da dostlarına endişeli bir çağrıda bulundu. Bunun neticesi olarak Alman Sosyal Demokrat Partisi'nden 25.000 frank, Çek Partisi'nden de 1.000 frank aldı. Bir damla su.

Bunun akabinde yeni bir şirket kuruldu. 125.000 frank sermayeli bu yeni şirketin hissedarları arasında bazı eski isimler vardı:

Levy - Bruhl	123	hisse
Picard	123	»
Louis - Dreyfus	31	»
ve kardeşi Charles	31	»

Yeni isimlerse şunlardı:

J. Cldment	10.000	frank
Hoyer	1.250	»
Vaillant	1.000	»
Poisson	1.000	»
Leon - Blum	1 000	»
Muhtelif işçi teşekkülleri	5.875	»
Achiele Rosnoblet	28.000	»
Helene Rosnoblet	25.000	»

«**L'Humanite Gazetesi Yeni Şirketi**»'nin sermayesinin yalnız başlarına 2/55'ini sağlayan son iki hissedar, daha sonra sosyalist **Francis Delaisi**'nin de ifşa ettiği gibi (1), **Rothschildler**'in takma isimlerinden başka bir şey değildi.

1920'deki Tours anlaşmazlığından sonra **L'Humanitâ**, komünistlerin eline geçince gazeteye çöreklenmiş olan para babaları ekarte edildi.

Bununla beraber bugün ilân yoluyla **L'Humanite**'ye yılda ortalama 20 milyon frank sağlayan kapitalistlerimizin bu gazeteye karşı belirli bir şefkat ve sevgi duyduklarına inanmak gerekiyor. (2)

L'Humanite'nin yerine 1921'de Sosyalist Partisi'nin günlük yayın organı olarak çıkmaya başlayan **Le Populaire** de başlangıçta böyle bir yardımdan faydalanmışa benziyor.

---

(1) **La Guerre Sociale**, 16 ve 23 kasım 1910.

(2) Bkz. «**Lectures Françaises**», kasım - aralık 1960 sayısı. 1960 et «Le retour des 200 Families-, chapitre «L'or des trusts a remplacö l'or de Moscou», s. 153- 162.

Önce haftalık (**Limoges**/1916), daha sonra akşam gazetesi olan «**Le Populaire**» 9 nisan 1921'den itibaren sabah gazetesi olarak çıkmaya başladı.

Merkezi Rue Feydeau no. 12'de bulunan «**Le Populaire de Paris**» gazetesinin hissedarları şunlardı:

Leon - Blum	800	hisse
Paul Faure	800	»
Compare - Morel	800	»
Grandvallet	800	»
S. B. Severac	800	»
S.F.I.O.'nun muhtelif bölüm ve üyeleri	2.200	»

Gerçek hissedarlar vesikalarında hiç bir zaman görünmediler. Fakat «**L'Echo de la Presse**» 1952'de parti içinde uzun zamandır sağır sultanın bile duyduğu bir sırrı açığa çıkardı: Parti lideri **Leon-Blum**, genel sekreter **Paul Faure**, gazetenin yöneticisi **Comepere-Morel,** parti muhasibi **Grandvallet** ve sekreter yardımcısı **J. B. Severac**'ın 4.000 hissesinin karşılığı olan 400.000 frank, müstakbel «**Halk Cephesi**» iktidarının başbakanının zengin dostlarından birkaçı tarafından sağlanmıştı.

Zengin bir Yahudi ailesinden gelen **Leon Blum** 1921'de (hayatının sonuna kadar yaptığı gibi) tanınmış işadamlarıyla sıkı dostane ilişkiler kurmuştu. S.F.I.O.'nun lideri olarak mitinglerde kapitalizmin «**uşakları**»nı yerin dibine batırırken, avukat olarak kapitalistlerin çıkarlarını savunmakta beis görmüyordu.

«**Aeropostale**» meselesi hakkında bir müzakere esnasında (kasım 1932) Bay **P. E. Flandin**, **Leon Blum**'un «**Galeries Lafayette**» ile ilgili olarak yaptığı bir tavsiyeye işaret etti, Blum bunu kesinlikle yalan-

layarak mecliste «**yalan bu**.» diye haykırdı. Ne var ki kısa bir süre sonra «**Le Populaire**» de belgenin doğru olduğunu kabul ediyor ve şöyle diyordu:

> «Şunu belirtmek isterim ki meclisin o günkü havasının bir neticesi olarak zihinlerde uyandırdığım şüphenin aksine, söz konusu belge gerçektir.»

Bunları söyledikten sonra gayesinin sadece bir «**şahsî dostuna**» hizmet etmek olduğunu ilâve ediyordu.. (3)

Söz konusu dost, **Galeries Lafayette**'den Bay **Bader**'di. Hazine bu adamdan savaş kârları cümlesinden olmak üzere önemli meblağlar talep ediyordu. Çok aziz bir dostunu mâliyenin yıldırımlarından kurtarmak istediği için **Leon Blum**'e kim kızabilirdi?

Oustric meselesi **Leon Blum**'un sosyalist kırıntılarının, kendi dostlarının menfaatleri sözkonusu olduğu zaman nasıl ortadan yok olduğunu göstermiştir. Bir mühendisin ayda 1500 frank kazandığı bir dönemce Bay **Peugeot**, maliyeci **Oustric**'in isteği üzerine sosyalist liderin oğlu **Robert Blum**'e ayda 6000 frank ücretle iş vermiştir.

Oustric Skandalı'nın soruşturma komisyonu önünde verdiği ifadede (3 nisan 1931 tarihli oturum) Bay **Peugeot** şunları itiraf ediyordu:

> «Robert Blum kendisiyle iftihar ettiğimiz bir mühendistir. Kendisini ne gibi bir ücretle çalıştırmak isterdim? Bunu söylemek zor. Ancak kendisine verdiğimiz 6000 frankın o yaştaki mühendislere verilenden çok fazla olduğunu söyleyebilirim.»

---

(3) Zikreden; Leon Blum, **Daima Aldanan ve Başkalarını Aldatan adam**. Yayınlayan; La Nation (Yönetmen; Louis Morlu-1937, s. 19.

Bir komisyon üyesi: «**Robert Blum'a ne sıfatla ödeme yapıyordunuz?»** diye sorunca Bay **Peugeot** bu rahatsız edici soruya, gözünü kırpmadan şu karşılığı vermişti:

> "Kendisine verilen ücretin emsallerinden üstün olması nedeniyle ihtiyaten bay **Robert Blum**'e İki ayrı kasadan ödeme yapılmıştır.»

Başka bir soruya karşılık da şöyle diyordu:

> «Ben, Bay **Ouatric**'in talebi üzerine bu mühendisi aldım. Bay **Oustric** hiç bir şeyle meşgul olmuyordu. Bu konuda bizden yalnız iki defa talepte bulundu. Âdeta buna hakkı vardı.» (4)

Demek oluyor ki, «**Populaire**»in siyasî yönetmeninin oğlu için dolandırıcı, bir istisna yapıyordu.

Bu sosyalist liderle kapitalizm anlaşması, SFIO'ca biliniyordu. Militanlar birçok defalar buna isyan etmişlerdi. 1933'deki **Marquet - Deat**, 1937'deki **Marceau - Pivert** ayrılıkları ve 1940'da **Mareşal Petain**'e güven oyu verilmesi ile ilgili olarak çıkan ve **Paul Faure**'la arkadaşlarının tasfiyesiyle sonuçlanan ihtilâf, hep **Leon Blum**'ün bu ikili oyunu yüzünden meydana gelmişti.

Ne var ki CAP (SFIO'nun daimî yönetim kurulu) ne zaman «**şefleri**» partililer karşısında müşkül duruma düşse, hemen olup biteni örtbas ediyordu.

Oustric meselesinin ötesinde CAP üyelerinin, liderlerine sevgi ve güven hislerini dile getirdikleri toplantının gündemine işaret ederek «**L'Humanite**»de şöyle yazıyordu:

---

(4) Soruşturma Komisyonu, 3 nisan 1931 tarihli oturum. A.g.e., s. 20-22.

«**Paul H Boncour**'lar, **Monnet**'ler, **Barthe**'lar, **Escoffier**' ler, **Legrosilliere**'ler, **Uhry**'ler, **Jackotet**'ler ve aynı cinsten liderlerin **Oustric** meselesinde **Blum**'le dayanışmalarına kimse şaşmamıştır.

«Bu baylar şeflerini korurken kendilerini savunmakladırlar.» (5)

1926 tarihli bir belge, «**Populaire**»in siyasî müdürünün partisi için de şiddetli tenkitlere hedef olduğunu gösteriyor. Bahis konusu olan CAP üyesi Maurin'in SFIO yöneticilerinin huzurunda Leon Blum'le giriştiği bir münakaşadan sonra, ona yazdığı bir mektuptur.

Blum arkadaşının «**iftiralarına**» çok gücenmiş olacak ki, **Maurin** mektubunda şöyle diyor:

«Harp sırası ve sonrasında milyonlar vurmuş olan şu B,..'nln cumhuriyetçi burjuva demokrasisinin en önde gelen örnek dolandırıcılarından biri olduğunu söylemek mi iftiradır? Thaon çamaşırhanelerinin kaç defa isyan eden ve her defasında da bu ganimet avcısı patronlar tarafından ezilen Vosges proletaryasını alçakça sömürdüğünü söylemek mi iftiradır?»

SFlO'nun lideri olan avukat MB (**Marcel Boussac**) tabiî ki bunları yalanlayamıyor ve **Maurin** devam ediyordu:

«Ben, kirli işler çevirerek büyük paralar vurma yolunda burjuva ve sosyalist avukatların nasıl birbirlerine benzediklerini saf ve istismar edilmiş işçilere gösterdiğim zaman, partimi savunmuş oluyorum. Ben, burjuva ve kapitalist düzeni değiştirmek iddiasıyla ortaya çıkan, sonra da bu düzenin bütün bozukluklarını şahsî menfaatleri için kullanarak onu yıkacak yerde sağlamlaştıranların, sahte .ihtilâlci olduklarını söylüyorum.

(5) **L. Humanite**, 5 nisan 1931.

«Siz, bir parlamenterin, aynı zamanda spekülasyon ve işçinin alın terinden kazanılmış yüzlerce milyonun tehlikeye düştüğü dâvalarda, iş adamlarının avukatlığını yapmasını ve şu malûm ve çirkin «**honoraires**» (şeref ücreti) adı altında, yaptığı hizmetin (?) karşılığını fazlasıyla almasını «**utanç verici**» bulmuyor musunuz?

«Acaba neden, iş sahasında uzmanlaşanlar hep parlamenterler oluyor? Siz de başkaları gibi iş çevrelerinin avukatı değil misiniz? Söyleyin bakalım, beş senedir kimsesizlerden dul ve yetimlerden devamlı takibedilen militanlardan kaç tanesinin savunmasını üzerinize aldınız? Söyleyin de ben de size işçi sınıfının seçtiği bir milletvekili olduğunuz halde, işçinin üç kuruşuna gözünü diken ve milyonlarca vergi kaçıran para babalarının kaç dâvâsını savundunuz, onların listesini çıkarıvereyim.» (6)

Resmî organının masraflarını karşılamaya güç yediremeyen SFIO «**Populaire**»in hem sayfa sayısını azaltmak hem de daha uzun aralıklarla çıkarmak zorunda kaldı. Bununla birlikte, bu sosyalist gazete devamlı açık vermektedir. (7) Acaba zararı kim karşılıyor? Biz soruyu sormakla yetiniyoruz, zira buna cevap verecek durumda değiliz.

Sosyalist SFIO grubu 1963 şubatı sonunda Meclis'e ticaret bankalarının devletleştirilmesini isteyen bir kanun tasarısı verdi. Bununla ilgili formalitelerin yürütülmesini üzerine alan parlamenterin şahsiyeti, bilenler üzerinde hayret etkisi bıraktı. Milletvekili ve Marsilya Belediye Başkanı **Gastoin Defferre**, her ne

---

(6) Bay Maurln'den Bay Leon Blum'e Mektup. Zikr: Leon Blum, **Kendisi Aldanan, Başkalarını da Aldatan Adam**. s. 22-26.

(7) Daha gazetenin önemli bir tiraja sahip olduğu bir sırada Hissedarlar Genel Meclisi Başkanı malî yılın 13.130.000 franklık (eski) bir zararla kapandığını söylemeye mecbur kalıyordu. (Bk. Echo do la Presse. 25 nisan 1952)

kadar SFIO (Fransız Sosyalist Partisi)'nun sol kanadına mensupsa da, iş çevrelerine sıkı bir şekilde bağlıdır. «**Le Provençal**», «**Le Soir**» ve **Gaston Defferre**'in sahibi bulunduğu «**La Republique du Var**» gibi sosyalist gazetelerin yöneticiliğini yapmakta olan enişte**si Andre Cordesse**, Marsilya Yağ İşletmesi'nin önemli adamlarından biri olduğu gibi daha yarım düzine malî ve endüstriyel firmanın da başkanlık veya idareciliğini elinde tutmaktadır. **Defferre**'nin yardımcısı **Francis Leonhardt**'a gelince, o da Marsilya'daki «**200 aile**»nin seçkin temsilcileriyle sıkı ilişkiler sürdürmektedir.

Böyle olunca, bu kanun tasarısının bir yandan solun anti-kapitalist- platformu terkettiğini görerek şaşkınlığa düşmüş olan Sosyalist Partisi kadrolarını ferahlandırmak, öte yandan da **De Gaulle** rejimiyle pek içli dışlı olan ve dört yıldır cumhuriyetçi partilere para yardımı yapmayan bazı müesseseleri, davranışlarını yeniden ayarlamaya sevketmek gayesine yönelmiş olup olmadığını sormak gerekiyor.

28-2 sayılı «**Express**»de **G. Defferre**, 1945'de bankaların millîleştirilmesi oya konulduğu zaman **De Gaulle**'ün bu tedbirin iki büyük bankaya, Paris ve Hollanda Bankası ile Paris Birliği Bankası'na uygulanmasına karşı çıktığını yazıyor.

Bu, doğrudur. Ancak hemen sormak gerekir: Şayet Sosyalist Parti bu bankaların mutlaka devletleştirilmesi taraftarı idiyse, neden bunu **De Gaulle**'ün iktidarı bırakmasından sonra yapmamıştır? Ocak 1946'dan haziran 1958'e kadar kaç tane sosyalist iktidar sorumluluğu yüklenmiştir? **Felix Gouin** (1946), **Leon Blum** (1946-1947), **Paul Ramadier** (1947),

Guy Mollet (1956- 1957).. Bunlar istedikleri her şeyi yapabilecekleri bir meclis çoğunluğuyla ülkeyi idare ederlerken **Defferre**'in bugün gerekli gördüğü şeyi yapmak niçin akıllarına gelmemiştir?

Jean Jaures ve **Leon Blum** gibi, karşı cephede **orgeneral de la Rocque**'un da, partisinin gazetesini finanse edebilmek için para kuvvetlerine başvurduğunu görüyoruz. **De la Rocque** bilhassa zenginler zengini **Raymond Patenetre**'dan satın aldığı «**Petit Journal**» gazetesinin yayınını sürdürebilmek için, bu güçlerin yardımını sağlamıştır.

PSF'in gösterilerinde (bu parti, **De la Rocque**'un «**Croix de Feu**»sünün yerini almıştır) hatipler beynelmilel iş çevrelerini yerin dibine batırıyorlar ve militanlarınca çılgınca alkışlanıyorlardı. Buna rağmen 1937'-de kurulan «**Bağımsız Basın Şirketi**»nin ilk hissedarlarının hemen hepsi, iş çevrelerine mensuptu.

Gerçekten, 6.000.000 franklık ilk sermaye, hissedarlar arasında şöyle bölüşülmüştü:

Jean Schvob d'Hericourt (Sanayici)	30.000	frank
Leon Stirnberg de Armelia (Mühendis ve iş adamı)	110.000	»
Richard-Henri Pelissier (Şirket yöneticisi)	90.000	»
Andre Portier (Sivil Mah. nezdinde uzman)	5.000	»
Mile Germaine Richelot	200.000	»
Philippe Cruse (Bankacı)	60.000	»
Fernand Javal (Sanayici)	150.000	»
Leon Roland-Gosselin (Sanayici)	30.000	»
Marcel Bertolus (Sanayici)	50 000	»
Henri-Louis de Naleche	275.000	»

Bu sonuncusunun hissesi, kısa bir zamanda PSF'-nin militanları arasında pay edilerek gazetenin malî yönetimine onların hâkim olduğu görüntüsü verildi.

Bu altı milyon frank yetmediği için, şirketin sermayesi ocak 1938'de 14 milyona çıkarıldı. Sekiz milyonluk yeni hisseler sanayi ve ticaret çevrelerinden 15 şahsiyet tarafından şöyle sağlandı:

Ldon Roland – Gosselin	3.400.000	frank
Richard Pelissler	500.000	»
Mile G. Richelot	500.000	»
Fornand Javal	150.000	»
Marcol Bortolus	500.000	»
Gerard Fontana (Mücevherci)	600.000	»
Charles Laburdotte	300.000	»
Albay François Secretaine	100.000	»
Andre Bachy (Sigortacı)	300.000	»
Joan Kremp (Sanayici)	150.000	»
Gerard de Vienne (Sanayici)	50.000	»
Charles Thienot (Şirket Müdürü)	250.000	»
Marcol Brosse (Kuyumcu)	200.000	»
Pierre Fournier (Sanayici)	700.000	»
Robert Beaufort (Simsar)	250.000	»

Bu adamların mevcudiyetinin, gerçek mânâda devrimci bir harekete girişilmesini önleyeceği tabiîydi.

HENRY COSTON

YEDİNCİ KISIM

ALDATILMIŞLARIN İHTİLALİ

Ciddî bir tarihçi **General De Gaulle**'ü iktidara getiren olayları incelerken para kuvvetlerinin bunda doğrudan veya dolayı olarak oynadıkları rolü dikkate almamazlık edemeyecektir.

Rothschildler'in 13 mayıs ayaklanmasını finanse ettiklerini kesin olarak söylemek mümkün değil. Ancak, «**L'Echo d'Alger**»in müdürü **Bay de Serigny**'nin, o meşhur günden sonra, propagandalarında kullanmak üzere polislerin emrine tahsis ettiği fonlardan bahsedilebilir.

Para sahipleri ihtiyatlı adamlardır. Suikastçılar ve partilerin aktif üyeleri, onları korkutur. Asker kepleri de.. Bununla birlikte daha 1958 mayısının ikinci yarısından itibaren 18 haziran 1940'tan beri sihirli kepiyle tanınan bir askerle, o sözünü ettiğimiz suikastçi ve aktivistlerin safça kendilerini uğrunda feda ettikleri **General De Gaulle**'le birleşmek için, âdeta birbirleriyle yarış ettiler.

Harekâtın nasıl cereyan ettiği, çok anlatılmıştır. Şunu hatırlayalım: Reklâmlarıyla basına milyarlar dağıtan **Bay Bleustein - Blanchet'**nin bir işaretiyle günlük ve haftalık gazetelerin büyük çoğunluğu «**kurtarıcı**»ya alkış tutmuşlardır, «**ihtilâl**» başarıya ulaşır ulaşmaz, «**ihtilâlciler**» hiç vakit kaybetmeden, kendisini ihtiyatsızca bu yere yükselten devlet başkanınca yola getirilmişler ve işgal etmek istedikleri mevkilere «**Büyük Sermaye**»nin güvendiği adamlar yerleştirilmiştir.

Karısı «**Lazard Bankası**»nın kurucularından birinin kızı olan Louis Jacquinot, devlet bakanı tayin edildi.

Dışişleri Bakanlığı'na, kendisi bir bankacı ailesinden gelen, karısı da bir bankacının kızı olan **Couve de Murville** atandı.

İş çevreleriyle sıkı ilişkileri olan Maliye Bakanı **Antoine Pinay**'e yardımcı olarak büyük işadamlarının oğlu ve torunu «**Schneider**» tröstünün büyük hissedarlarından **Brantes**'in damadı **Valery Giscard d'Estaing** atandı, Kendisi bakan olmadan da «**Elektrik Kralı**» Ernest Mercier'nin damadı, bu mevkîyi işgal etti.

İçişlerine «**Boka**» firmasının ortaklarından Bay Maurice Bokanowski, Anayasa Kurulu Başkanlığı'na da «Cie Generale d'assurance»ın ve «Rhone - Poulenc» kimya tröstünün yöneticilerinden **Bay Noel** yerleştirildi.

Buna paralel olarak, yeni **Golist** parti U.N.R. de, para çevrelerinin başka adamlarınca ele geçirildi. «**Banque Commerciale de Paris**»den «Inno France»a kadar birçok işle ilgisi olan **Albin Chalandon**, parti genel sekreterliğine getirilirken parti kasası da, önce parti genel muhasibi ve bilâhare de ticaret bakanı olan «**Unilever**» tröstünden **Francois Missoffe**'a emanet ediliyordu.

Nihayet, iş çevreleri **De Gaulle** nezdinde seçkin bir temsilciye kavuştular: «**Rothschild Kardeşler Bankası**»nın genel müdürü **Georges Pompidou**; De Gaulle'ün kabine yöneticisi olarak işe başlayan bu zatı pek kısa bir zaman sonra başbakan olarak karşımızda görüyoruz.

Kapkaççılara karşı yapılmış olan 13 mayıs ihtilâli, böylece Fransa'yı bu kapkaç düzeninden çıkarları olanların kollarına atmaktan başka bir işe yaramadı. (1)

---

(1) **Henry Coston,** «**200 Ailenin Dönüşü**» (Paris 1960) isimli kitabında Fransa Büyük Başkenti'nin beynelmilel para çevreleriyle beraber neden Afrika halklarının bağımsızlık hareketlerini desteklediğini açıklıyor.

SEKİZİNCİ KISIM

KAPİTALİZMİN İKİ KUTBU

«Genellikle sanıldığının aksine, kapitalist burjuva mütecanis bir bütün değildir. Şüphesiz sınıf çıkarları tehlikeye düştüğü vakit, granitten bir blok kesilirler. Fakat istisnaî durumlar dışında, bu blok ciddî çatlaklar ihtiva eder. Faaliyet gösterdikleri İş sahasına göre bazı kapitalist grupların savundukları fikirler, diğer bazılarınınkilerle çatışma halinde olabilir. Sürekli olarak karşılıklı ilişkiler içinde bulunan bu gruplar arasında, kesin bir sınır çizmek kolay değilse de çıkar çatışmasının varlığı bir gerçektir.»

Burjuva ve solcu **Daniel Guerin**, Fransa'nın düşman işgalinden kurtuluşunun hemen ertesinde faşizm hareketinde büyük sermaye etkisini açıklamak, için yazdığı kitabında bunları söylüyor (1) ve şöyle devam ediyordu:

Acaba neden, ağır sanayiin para babaları faşizmi destekledikleri halde hafif ve ara sanayiin temsilcileri faşizme karşı çekingen hatta bazen düşmanca bir tavır takınırlar?

«Bu durumu sadece İtalya ve Almanya'da değil, hemen her yerde müşahede ediyoruz. Ağır ve hafif sanayiin iktisadî menfaatleri özdeş olmadığı gibi, ortak bir siyasî ve sosyal stratejileri de yoktur. Bu iki grup arasında bitmez tükenmez tartışmalara şahit olunur: Hafif sanayi, kendisine hammadde ve makineleri tekel fiyatlarla vererek ağır bir haraç ödeten, ağır sanayiden daima şikâyet eder. Dış politika alanında büyük ölçüde devletten veya «dost» devletlerden gelecek silâh siparişleriyle yaşayan ağır sanayi, genellikle «**prestij**»e yönelmiş bir kuvvet po-

(1) Daniel Guerin, «**Faşizm ve Büyük Sermaye»,** Paris, 1945.

litikası ve emperyalist macera yanlısıdır. Buna karşılık, askerî olmayan mamullerin ihracına yönelik olan hafif sanayiin, harpten kazanacağı bir şey yoktur. Üstelik, enternasyonal kapitalizme ağır sanayiden daha fazla bağlıdır.»

1945'te yazılan bu satırlar, 1920-44 arası bir bütün olarak mütalaa edildiğinde, bize doğru gözüküyor. (2) Ama, acaba bugün hâlâ öyle mi? Zannetmiyoruz. Alman, İtalyan ve bir dereceye kadar Fransız ağır endüstrisinin, en azından 1938'e kadar, faşist hareketleri destekledikleri doğru ise de, bugün durum böyle değildir. Çünkü bir kere, artık İtalya hariç (3) hiç bir yerde faşist doktrini savunan hareketler yok. İkincisi de artık iktisadî ve siyasî meseleler, yirmi yıl öncekinden çok daha farklı biçimlerde ortaya çıkıyorlar. Şayet **Guerin**, «**Faşizm ve Büyük Sermaye**»yj bugün tekrar yazsaydı onda birtakım düzeltmeler yapacağı muhakkaktı.

Kabaca, menfaatleri daima çatışan iki büyük grubun olduğu söylenebilir. Ne var ki bu gruplar «**Faşizm ve Büyük Sermaye**» yazarının bahsettikleri kadar, yeknesak unsurlardan teşekkül etmezler.

Birinci grup komünizme dolayısıyle Sovyet Rusya'ya karşı olduğu için sol tarafından faşizmle şuçla-

---

(2) Belki de beynelmilel mâliyeye bağlı sanayiin 1939'daki pasifizmini bundan hariç tutmak gerekiyor. Her halükârda gerek Fransa'da gerekse İngiltere ve Amerika'da savaşı ısrarla körükleyen bir gruptu.

(3) Neo-Faşist (MSI) Partisi'nin dışında İtalya'da açıkça faşist oldukları bilinen bir sürü grup vardır. İngiltere'de en azından **Sir Oswald Mosley ve Colin Jordan'ın** hareketleri böyledir. Başka ülkelerde bu çeşit grupların faaliyetleri kanunla yasaklanmıştır.

nan vo «**Standard Oil**» (Rockefeller)'in şahsında kişileşmiş bulunan Alman - Amerikan grubudur. İkinci grup ise, Moskova ile yakınlaşma taraftarı olduğundan, ilerici çevrelerce pek tutulan ve «**akıllı burjuvazi**»nin teşkil ettiği Yahudi - İngiliz grubudur ki, bu grup içinde «**Shell - Royal Dutch**» (Lazard) başı çekmektedir.

Daha iyi anlayabilmek için, meseleyi şematize ediyoruz. Oysa kesinlikle bildiğimiz üzere, **Rothschildler** de dahil olmak üzere, birçok Yahudi para babası ikinci gruba dahil olmadıkları gibi, birçok Alman ve Amerikan işadamı da birinci grupta değildiler. Bununla birlikte, bu iki grup bugün kaba çizgilerle yukarda belirttiğimiz şekilde ortaya çıkmaktadırlar.

Dostumuz **Pierre Fontnine**'in kitaplarında hikâyesini bulduğumuz «**petrol savaşı**» bu gruplaşmanın tek sebebi değildir. **Standard ve Royal Dutch** mücadelelerinin, başka iktisadî ve siyasî sebepleri vardır.

Bir zamanlar Güney Amerika ve Asya pazarlarını elinde tutan «**City**»nin yerini, harp sırasında «**Big Business**» almıştır. Bugün, İngiliz ekonomisinin nefesi kesilmek üzeredir. Kendisine mutlaka yeni pazarlar bulmak zorundadır. Ne Batı Avrupa ne de Amerika nüfuzu altındaki ülkeler, ona bu yeni pazarları sağlayacak durumda değillerdir. Bunun içindir ki «**City**» Çin ve Sovyetler Birliği'ne dönmüştür. Pekin ve Moskova'nın hemen her şeye ihtiyaçları vardır. Bu ise, İngiliz endüstrisinin arayıp da bulamadığı bir şeydir. Böylelikle City ve Kremlin mensupları muhafazakâr **Churchill**'in ta 1954'lerde sözünü ettiği «**Barış İçinde Birarada Yaşama**»yı gerçekleştirme yolundadırlar.

Bu gelişmenin tabiî bir neticesi olarak **Royal - Dutch - Lazard** grubu, Avrupa'nın birleşmesi fikrine pek taraftar değildir. Doğudaki müşterilerini korumak kaygısıyla, komünist ülkeler için bir tehdit teşkil edecek olan yeni bir Roma - Germen İmparatorluğu'nun ortaya çıkmasını, hiç de istememektedir. Nitekim karşı grubun gizlice desteklediği «**Avrupa Ordusu**» projesini **Mendes - France**'ın hasıraltı etmesinden, sadece memnun olmuştur. (4)

Dünya üzerindeki bellibaşlı pazarların sahibi olan müreffeh ve muzaffer Amerikan ekonomisini temsil eden **Standard - Rockefeller** grubu ise, aksine komünist ülkelere düşmandır ve «**Küçük Avrupa**» fikrinin savunucusudur. İdeoloji açısından değil menfaat açısından, Avrupa Katolik çevrelerine dayanan bir grup birleşik bir Avrupa manzarası ve ordusu görüşünü, müdafaa eder. Böyle bir Avrupa, komünist saldırısını bertaraf edecek ve bu gruba, bugün olduğu gibi yarın da, mükemmel bir sömürü sahasını boş bırakacaktır. (5)

Bundan sekiz yıl önce biz, «**Dünyayı Yöneten Para Babaları**» isimli kitabımızı yayınlarken (6) Standard grubunun temsilcisi hâlâ **Royal Dutch**'ın hücumlarına karşı koyar görünüyordu. Şüphesiz «**Lazard Kardeşler ve Şsı**» bankasının bir yöneticisi, «**Paris ve Hollanda Bankası**» grubuna girmişti. Ama bu banka yöneticileri

---

(4) Bkz., «**Europe des Banquiers**», Henry Coston, Paris, 1963.

(5) «**Le Big Business en Europe**», in «**L'Europe des Banquiers**» a.g.e.

(6) «**Les Financiers qui Menent le Monde**», Paris, 1955.

hâlâ dayanıyorlar ve kurullardaki oyların %40'ını kontrol altında tutabiliyorlardı. **Royal Dutch** bankası ise, **Standard**'ınkini kontrol edebildiğinden pek emin değildi.

Bugün **City**'nin menfaatlerinin Amerikan petrolcülerinin menfaatlerini korumakla yükümlü banka kuruluşlarına hâkim olmadığını kim söyleyebilir? Şayet ihtiyar kıtamızın geleceği bahis konusu olmasaydı, malî çevreler arasındaki bu kör dövüşünün bizim için hiç önemi olmazdı. Fakat maalesef öyle.. Ve **Lazard Bankası**'nın BPP - B. (Paris ve Hollanda Bankası) de yer alışı, neticesiz kalmamış görünüyor. Şüphesiz Alman - Amerikan grubu, rakibine karşı başka stratejik noktalar ele geçirmiştir. Bununla beraber Fransa'daki Sovyet aleyhtarı kalelerden birinin bugün tamamen yıkıldığı söylenebilir.

Buna delil -olarak sadece başlıca yöneticilerinden birinin ve dolaylı olarak kontrolunda bulunan, **France - Soir** ve **Paris - Presse** gibi gazetelerin davranışları yeter. **Hachette** tröstünün iki günlük gazetesinin Sovyet taraftarlığı üzerinde fazla durmayacağız.

Okuyunca, insan ne mal olduklarını anlar. Ancak Paris ve Hollanda Bankası'nın müdürü **Jean Reyre**'nin (7) acayip dönekliği üzerine birkaç söz söyleyeceğiz:

1957'ye kadar bay **Reyre'**i geleneklerine bağlı, eski liberal metodların savunucusu ve totaliter ülkelere samimiyetle düşman, iyi bir Fransız burjuvası

(7) M. Jean Reyre, 9 aralık 1899'da Saintines'de doğdu.

olarak görüyoruz. Komünist ülkelerden daima korkuyla bahseder ve 40 yılda hâlâ Rus halkının en basil ihtiyaçlarını karşılayamamış olan Sovyet ekonomisine lanetler yağdırırdı.

Birdenbire -ve, tuhaf bu ya, yukarıda bahsettiğimiz hadiselerle aynı zamanda- **Bay Reyro** davranışlarını değiştiriyor. Bu Amerikan taraftarı bankacı, komünist Rusya'nın hayranı kesiliyor. Bir iş seyahati sırasında Moskova'da Sovyet yöneticileriyle temas edan **Reyre**, dönüşünde bu ülkede gerçekleştirilenlere övgüler düzmekten yorulmuyor. Bunları sadece eş dost meclislerinde anlatmakla da kalmıyor, bir yazı serisi haline getirip karısı **Evelyne Reyre'**in yazı yazdığı bir mecmuaya, **L'Express**'e (8) veriyor. İhtiyat tedbiri olarak bu yazılarına imzasını koymuyor. Fakat bir süre sonra «**Lectures Françaîses**»in sayesinde (9) bütün Paris öğreniyor ki **Servan - Schreiber**'in dergisindeki bu esrarengiz «**Fransız Kapitalisti**» Paris ve Hollanda Bankasının müdüründen başkası değildir. Ne diyor **Bay Reyre** bu makalesinde?

> «Daha 40 yıl önce az gelişmiş bir ülke olan Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeleri hatırlatmak gerekiyor. Sorumlu kadroların, ülkenin iktisadî gelişmesini yürütürken gösterdikleri azim ve enerji İle büyük teknik ve ilmî kabiliyetleri, özellikle kayda değer. Böylelikle ekonomik gelişmenin etapları için gerekli olan sürelerin asgariye indirildiğini görmekle, hayrete düşmedim. «**Sputnik**» tesadüfi bir hadise değildir.»

---

(8) «**L'Europe des Banquiers**» isimli kitabımızda. **Schneider** tröstünün **L'Express**'In en büyük hissedarlarından biri olduğunu ispat eden belgeleri neşretmiştik...

(9) No. 9, kasım 1957, s. 5.

Acaba **Bay Reyre** meslekî ve iktisadî bir dergi yerine, neden **L'Express**'i seçmişti? Karısı bu dergide yazar olduğu için mi? Onun gibi önemli bir mevkiin sahibi, sırf karısının patronunu memnun etmek için mesleğini tehlikeye sokmazdı. Hayır, Paris ve Hollanda Bankası'nın genel müdürü **L'Express**'le işbirliğine girişiyordu. Zira bu dergi, kuruluşundan beri Fransa'daki kapitalist menfaatlerin yarı resmî sözcüsü olmuştu.

Bütün bu söylediklerimizden, nasıl bir sonuç çıkarmamız gerekiyor? Acaba, komünistlerin yarım asır önce kendilerine yardım etmiş bir nevi kapitalizmin ücretli hizmetkârlığını yaptıkları iddia edilebilir mi? Bu, tehlikeli bir hüküm olur. Acaba, dünyada bugün faşist olarak ortaya çıkanların mutlaka kasanın savunucuları oldukları söylenebilir mi? Açıkça faşist olduğunu ilân eden nadir yazarlardan biri olan **Maurice Bardeche**, bu hükmü haklı olarak fazla cüretkâr bulurdu. (10)

Yalanlanması mümkün olmayan bir şey varsa o da, daima bulanık suda balık avlayan büyük malî çevrelerin; kapitalizme katılmasını beklemediği ancak kendi menfaatleri yönünde kullanmak ya da silâhsız bırakmak istediği birtakım grup, parti ve gazeteleri desteklediğidir. Her zaman bu gayesine ulaşmış mıdır? Kendi içindeki iç çekişmeler, bazı hallerde manevralarını boşa çıkarmamış mıdır?

---

(10) Maurice Bardöche, «**Qu'esbce que le Fascisme**?» isimli bir kitabın yazarıdır. Bu kitabında, sahiplerinin kendisine yönelttikleri İthamlara cevap vermektedir.

Bunu söylemek, bu sayfaları okuduktan ve etrafında olup bilenlere baktıktan sonra sana düşüyor, muhterem okuyucu!

HENRY COSTON

DOKUZUNCU KISIM

EKLER

EK-1

RUS İHTİLALİNDE BEYNELMİLEL SERMAYE

68th Congress, 3d Session - - - - - House Document No. 1768

PUBLICATIONS OF THE DEPARTMENT OF STATE

PAPERS RELATING TO THE FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES

1918

RUSSIA

(IN THREE VOLUMES)

VOLUME I

UNITED STATES
GOVERNMENT PRINTING OFFICE
WASHINGTON 1931

For sale by the Superintendent of Documents, Washington, D. C. - Price $3.25 (cloth)

DEVLET BAKANLIĞI YAYINLARI

BİRLEŞİK DEVLETLERİN DIŞ MÜNASEBETLERİ İLE İLGİLİ RAPORLAR

1918

RUSYA

(Üç cilt)

CİLT : I

Birleşik Devletler

DEVLET MATBAASI

Washington - 1931

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN RUSYA BÜYÜKELÇİSİNDEN VVASHINGTON'DAKİ DIŞİŞLERİ BAKANINA RAPOR

Amerikan Hükûmeti'nin 1931'de

«**Papers Relating to the Foreign Relations of the United States,** 1918 - Russia» başlığı altında yayınladığı diplomatik belgelerden iktibas (C. I, s. 371 - 376).»

Dosya no. 862.20261/53

Rusya'daki Elçiden (Francis)
Dışişleri Bakanına (telgraf)

Petrograd 9 şubat, saat 12.00'den
13 şubat 1918 saat 01.00'e
(13 şubat saat 08.22 ve
16 şubat saat 07.55'de alındı)

2354. — Aşağıda, ele geçirmeye muvaffak olduğumuz ve doğruluğundan hiç şüphe etmediğim orijinal belgelere dayanarak ben ve **Sisson** tarafından yapılmış bir çalışma bulacaksınız. **Lenin, Troçky** ve öteki bolşevik liderlerin Almanya'dan beslendiğini ve, Rusya'nın savaştan çekilmesinin Almanya tarafından İtilâf Devletlerinde bir çözülme yaratmak maksadıyla hazırlanan planın sadece bir parçası olduğunu ispat gayesini güden bu belgeler, bana muhtelif kaynaklardan geldi. Aynı kaynaklardan gelecek başka delilleri beklerken, şimdilik size elimdeki eksik verileri gönderiyorum, ümit ediyorum ki Washington, bunlara kendi elindekileri de

ekleyerek ithamların doğru olup olmadığı konusunda bir araştırmaya girişecektir. Yoffe (Joffe) imzalı mektup hariç diğer bütün belgeler **Kerensky Hükûmeti**'nce kurulmuş gizli servis «**Kontrerazvedka**»nın dosyalarından elde edilmiştir.

Şayet durum böyle ise kaçınılmaz bir soru ortaya çıkıyor:

Acaba, neden **Kerensky** bu belgeleri geçen temmuz ayında bolşeviklere karşı kullanmadı? Herhalde hükümetindeki Alman ajanlar onun bu hareketini önlediler. «Y» imzalı mektup **Smolny Enstitüsü**'nde bulunan **Brest Litovsk** dosyasına ait olup; buraya girip çıkan bir şahıs tarafından bize ulaştırılmıştır. Bana mektubun fotokopisini gösterdiler! Elimizde hiç bir orijinal fotoğraf veya başka bir belge yok. Bütün bunlar Petrograd'da bulunuyor ve bir Amerikalı tarafından görülmüştür. **Scheidemann**'ın gönderdiği bir mektuptan ibaret olan 11 nolu belge, bir telgraf tarzında kaleme alınmıştır. Orijinalini kolaylıkla ele geçirebiliriz, ancak bu pek geçerli değil. Zira bu belge Adalet Bakanlığında veya müttefiklerin gizli servislerinde bulunan belgelerle karşılaştırılarak doğruluğu hakkında bir hükme varılabilir. Sizin tanıdığınız İngiliz, malzemenin bir kısmı üzerinde çalıştı, ipuçlarının çoğu Kopenhag ve Stockholm'e götürüyor bizi. Onları buradan takip etmeye imkân yok. Bana kalırsa, bu dosyaları tamamlamak için çalışmalarımızı sıklaştırmalıyız. Ancak bunların hemen basılmasına karşıyım. Bolşeviklerin İtilâf Devletlerinde izledikleri bozguncu politikaya mâni olmak maksadıyla olursa, müstesna tabiî. Aksi takdirde böyle bir ya-

yın burada yabancı kapitalistlerin iftiraları olarak mütalaa edilir ve karşı taarruzlara yol açar.

Tercüme edilen belgelerin muhteviyatı şöyledir:

B E L G E N o : 1

18 şubat 1914 tarihli sirküler. Bütün Alman banka gruplarına ve Avusturya - Macaristan hükümetinin tasvibi ile Osterreichische - Kredietanstalt'a verilen vazife:

Yurtdışı ile iş ilişkileri olan bütün Alman bankalarının ve Avusturya - Macaristan hükümetinin tasvibiyle Osterreichische - Kredietanstalt'ın müdürlükleri, imparatorluk Hükümeti'nin bütün kredi kuruluşlarından mümkün olan en kısa zamanda Lulea, Haparandâ, Vardö, Bergen ve Amsterdam'da acenteler açmalarını istemeyi uygun gördüğü hususunda haberdar edilmişlerdir.

Bu acentelerin kuruluşu, iktisadî ve malî pazarların durumunu değiştirebilecek durumların ortaya çıkması halinde (Alman), Rus, Fransız ve İngiliz hissedarların menfaatlerini daha iyi bir şekilde koruyabilmek gayesine yöneliktir.

Bundan başka, bütün banka kuruluşlarından, Fin ve Amerikan bankalarıyla ilişkilerinde gizliliğe son derece riayet edilmesi rica olunur. Bu konuda Bakanlık Stockholm'de **Swedish Nya Banken, Banking Office de Fürstenburg** ve Kopenhag'da **Waldemar Hansen**

ticarî şirketini tavsiye eder. Bunlar, Rusya ile münasebetlerini devam ettirmiş olan kuruluşlardır.

(İmza) N 3737

(görünüşe göre

. «Dış Ülkeler Harekâtı» Servisi)

Not: Aşağıdaki, savaşın patlamasından 5 ay evvel, şubat 1914'te başlayan malî temelin yapısını gösteren bir şemadır:

1914 şubatında öngörülen tedbirler mucibince Lulea ve Varde şehirlerinde **Lenin**'in mesajlarının tekrar ortaya çıktığını ve aynı zamanda Amerikan bankalarına birtakım raporların gittiğini görüyoruz. **Nya Banken**'in yöneticilerinden **Olof Aschberg** bir ay süreyle Petrograd 'a gitmiş ve **Nya Banken**'in bir bolşevik bankası olmasıyla övünmüştür. **Smolny**'den yüzbinlerce galon petrolün ihracı için gerekli permileri almıştır. Alman komisyonundan **Mirbach ve Kaiserling**'i Otel Avrupa'nın salonlarından akşam yemeğine davet ettikten sonra 1 şubatta Devlet Bankası ile görüşmelere oturarak «**cash**» ruble alımı için bir sözleşme imzaladı. Aynı zamanda Rus Hükümeti'ne, bir de kredi açtı.

John Mac Gregor Grant ile birlikte bilâhare İsveç'te ve onlar da Amerika'da **Guarantee Trust** tarafından finanse edilen ihracat için yeni krediler tahsis etti. Bu sonuncu firma hakkında pek malûmatımız yok. **Furstenberg**, halen **Smolny'de Ganetski** ismi altında ve iç grubun bir mensubu olarak bulunuyor. Yakında Devlet Bankası'nın başına getirileceği muhakkak. **Aschberg** ise, şimdi Stockholm'de, fakat dönecek. Buna ait veriler ve izahat, belgelerden ayrı olup doğru ve reel hükümler üzerine bina edilmiş bulunuyor.

B E L G E N o : 2

9 haziran (2 kasım ?) 1914 tarihli genelge. Genelkurmaydan Rusya, Fransa, İtalya ve Norveç'teki bütün askerî ataşelere.

İsveç, Norveç, İsviçre ve Birleşik Devletler'deki Alman Bankalarının bütün bölümlerinde, savaş ihtiyaçlarına karşılık verebilmek için özel krediler açılmıştır. Genelkurmay, düşmana ait fabrikaları, sivil ve askerî kuruluşları tahrip edebilmeniz için, bu kredilerden sınırsız bir şekilde faydalanmanıza izin veriyor. Aynı zamanda motor ve makinelerin, gemilerin tahribi, ham ve mamul madde stoklarının kundaklanması, büyük şehirlerin ve buralardaki petrol, elektrik enerjisi ve yiyecek stoklarının yağmalanması gibi hususlar da öğrenilmelidir. Özel olarak eğitilmiş olan ajanlar, size gerekli patlayıcı maddeleri ve yangın malzemelerini sağladıkları gibi, kontrolünüz altında bulunan ülkede yıkıcı ajanlık görevini yüklenecek şahısların da bir listesini verecekler.

Ordu Genel Danışmanı

Dr. FISCHER

B E L G E N o : 3

2 kasım 1914 tarihli genelge, imparatorluk Bankasından **Nya Banken** temsilcileri ve **Dîskonto Gesellchaft** ile **Deutsche Bank**'ın ajanlarına.

Halen İmparatorluk Bankası'nın yetkili ajanları ile Rus ihtilâlcileri **Zenzinov** ve **Lunacharsky** arasında, görüşmeler sürdürülmektedir. Bunların her ikisi de, birçok para sahiplerine başvurmuşlar ve onlar tarafından bizim temsilcilerimize gönderilmişlerdir. Bu iki ihtilâlci, bozguncu propagandalarını direkt olarak cephedeki aktif ordulara yönelttikleri takdirde, bunlara gerekli yardımı yapmaya hazırız. Böyle bir durumda imparatorluk Bankası'nın ajanları, kendi bankalarına başvurarak gerekli kredilerin açılmasını isteyecekler. Bu krediler, çok kısa bir zamanda kapatılacaktır.

RISSER

Bu belgeye ilâve:

«**Z**.» ve «**L.**», **Rubinstein, Max Warburg** ve **Par viks**'un aracılığıyla Alman imparatorluk Bankası'yle temaslara giriştiler.

Not: «**L.**» halen Halk Eğitimi Komiseri'dir. «**Z**» bir bolşevik değil, hemen hemen hiç tanınmayan bir sosyal - ihtilâlcidir. «**P**». Kopenhag'da, «**W**» ise, bilhassa Stockholm'de çalışmaktadırlar.

B E L G E No : 4

25 şubat 1915 tarihli genelge. Dışişleri Bakanlığı Basın Servisi'nden tarafsız ülkelerdeki bütün büyükelçi, bakan ve konsoloslara:

Bulunduğunuz ülkelerde, Almanya ile harp halindeki devletler topluluğunda yürütülecek propagandayı

finanse etmek üzere, özel kredi büroları açılmıştır. Bu propaganda, sosyal tahrikleri de beraberinde getirecek, bunun neticesinde ihtilâlci ayaklanmalar ortaya çıkacaktır. Böylece devlet bölünecek, iç harp ortaya çıkacak, silâhsızlanma ve harbin sona ermesi konularında, tahrikler alıp yürüyecektir. Yukarıda sözü geçen büroların müdürlerine, bütün imkânlarınızla yardımcı olunuz. Bu şahıslar, bizzat size gelip sertifikalarını göstereceklerdir.

BARTHELM

Not:

Burada Almanların meşhur «**cephe gerisini savaşa kışkırtma**» formülünü görüyoruz. İhtilâlci çaba ve mücadelelerin yanında silâhlı kuvvetleri zayıflatmak için, İnsanî duygulara hitap edildiğini görüyoruz.

B E L G E No : 5

Kirdorff's Rhenish Westphalian Industrial Syndicate'in (1) başkanından Stockholm'deki Nya **Banken**'in merkez bürosuna, Stockholm'de **Diskonto Gesellschaft**' m temsilcisi **Svenson Baltzer**'e ve İsviçre'de **Deutsche Bank**'ın temsilcisi **Bay Kirch**'e.

(1) Nous avons conservö â cet organism© allemand l'orthographe anglaise (llsez: Syndicat Industrid Westphalo-Rhe- nan, de Klrdorff) \

Rhenish Westphalian Industrial Coal Syndicate sizi Rus savaş esirleri ve Rus ordusu içinde propaganda yapmaya hevesli Rus göçmenlerine yapılacak ödemelerin yürütülmesi işiyle görevlendirmiştir.

KİRDORFF

Bu belge, birçok hükümetin **Prens Von Bülow**'un yazışmalarından çıkardığı dosyalarında mevcut olup müteakip sayfalarda takdim edilen **Lenin** ve **Troçky** hakkındaki verilere aydınlık getirmektedir.

B E L G E No : 6

Kopenhag, 18 haziran 1917

Bay Ruffner
Helsingfors

Sayın Bay, 315.000 Mark **Diskonto Gesellschaft**'ın hesabından Kronstadt'daki **Bay Lenin**'in hesabına sendikaların emriyle transfer edilmiştir. Alındığının lütfen **W. Hansen** ve **Şs. Neylandsvej**, 98 Kopenhag adresine bildirilmesi rica olunur.

SVENSEN

Not:

Kronstadt, Lenin'in Petrograd'dan kaçmadan önce ve kaçtıktan sonra faaliyetlerinin merkezi olarak seçtiği bir deniz üssüdür.

B E L G E No : 7

Stockholm, 8 eylül 1917

Bay Farsen

Kronstadt

Bay Lenin'in emri üzerine bu mektupta zikredilen şahıslara teslim ettiğiniz 207.000 marklık meblağı ve pasaportları gönderin. Bu hareket tarzımı Ekselâns Büyükelçi Hazretleri de tasvip etmektedir.

SVENSEN

Not: Büyükelçi muhtemelen **Von Lucius**'tür.

B E L G E No : 8

Kontrerazvedka, Cenevre, 16 haziran 1917

Bay Furstenberg

Stockholm

Bay (**Julias**)ın sosyalist risaleleri basmak için istediği 32.000 frank ödenmiştir. **Decker**'e bir telgraf çekerek, risalelerin emanete alındığını, fatura veya konşimento numarasını ve geliş tarihini bildirin.

KRIEK, (Deutsche Bank)

Not: 1 No.'lu Belgede Fürstenberg (2) diye bilinen şahıs Saint-Pötersbourg'da **Ganetsky**'dir.

(2) 1. Dokumanda **Fürstenburg** denilen.

B E L G E No : 9

Bay Raphael Scholnickan
Haparanda

Aziz yoldaş,

Warburg Bankası bürosu, **Rhenish Westphalian Syndicate** ile mutabık olarak yoldaş **Troçky**'nin adına bir hesap açtı.

J. FURSTENBERG

Not: Burada ilk defa olarak **Warburg Bankası**'yla ilişkisi olan **Troçky**'ye atıf yapılıyor.

B E L G E No : 10

Lulea, 2 ekim 1917

Bay Antonov
Haparanda

Yoldaş **Troçky**'nin isteği yerine getirilmiştir. Sendika ve Bakanlık (Muhtemelen Dışişleri Bakanlığı) hesabına 400.000 kuron alınmış ve yoldaş **Sonia**'ya teslim edilmiştir. Kendisi bu mektupla sizi ziyaret edecek ve söz konusu meblâğı teslim edecektir.

J. FURSTENBERG

Not: **Antonov**, Saint-Petersburg'u alan kuvvetlere kumanda eden bir bolşevik askerî lideri idi. Şimdi taş-

rada Kaledin ve Alexeev arasında oturuyor. Bu mektubun yazıldığı tarihte **Troçky**, Petrograd Sovyeti'nde bulunuyordu ve Bolşevik İhtilâli başlayalı henüz bir ay olmuştu.

B E L G E No : 11

Berlin, 25 ağustos 1917

Bay Olberg,

Arzunuz, partimizin yapmak istedikleriyle aynı yöndedir. Tanıdığınız şahsın tasvibi ile 150.000 kuron **Nya Banken** tarafından **Fürstenberg**'in bürosunda, emrinize tahsis edilmiştir. Lütfen aktüel hadiseler üzerine gazetelerde yazılanlar konusunda, «**Vorwarts**»a bilgi veriniz.

SCHEIDEMANN

Not: **Scheidemann**'ın bu mektubu, bu Alman sosyalist liderleriyle **Fürstenberg - Ganetski, Nya Banken** ve Rus ihtilâlini finanse edenleri birbirine bağlıyor. **Troçky** yazın bir gazete çıkardı. Başka bir gazete **Lenin**'in sözcülüğünü yapıyordu. «**Vonwarts**» Berlin'deki sosyalist organa hitabeder görünüyordu. **Scheidemann**'-ın hem barış isteyen Alman propagandisti, hem de Almanya'da ajan olarak rol aldığı, bu mektuplardan açıkça anlaşılıyor.

B E L G E No : 12

Berlin, 14 temmuz 1917

Bay Mir,
Stockholm

Hâkim **I. Ruchver**'in aracılığıyla Finlandiya'daki masraflarınızda kullanabilmeniz için 180.000 mark transfer edilmiştir. Bakiyesi Fransa ve İngiltere aleyhindeki kışkırtmalarda kullanılmak üzere emrinizdedir. Gönderdiğiniz (**Malanik?**) ve **Steklov**'a ait mektuplar alınmış ve imzaya verilmiştir.

PARVUS

Aynı diplomatik belgeden çıkarılmış başka bir parça (s. 7):

Dosya no. 86100/288
Rusya'daki büyükelçi (**Francis**)den
Dışişleri Bakanı'na (Telgraf)

Petrograd, 19/3/1917, saat 08.00
(20 mart saat 18.00'de alındı)

1110. Asayiş berkemal. Çar ve Çareviç'in tahtı terketmelerinden sonra, **Duc Michael** gibi tahtta hak iddia edecek kimselere ve bu kabil girişimlere karşı her türlü tedbir alınmıştır.

Geçici hükümetin paraya ihtiyacı olduğu için İngiltere, Rusya'ya yardım etmiş ve muhtemelen bütün müttefikler bu yeni hükümeti tanıyıncaya kadar böyle yapmaya devam edecektir. Âcil bir yardım, çok yerinde olur ve çok makbule geçer. Bu ihtilâlin başarıya

ulaşması buradaki Yahudiler bakımından çok önemli. Şayet Yahudiler bu tip ilerlemeler kaydederlerse şu anda içinde bulunduğu durum burada sayıları kabarık olan Yahudi aleyhtarlarının muhalefetine yol açabilirler.

FRANCIS

EK - II

JACOP SCHİFF

NEW YORK ŞEHRİ

YAHUDİ
CEMAAT KÜTÜĞÜ

1917-1918

İkinci Baskı

New York Kehillah (Yahudi Cemaati)
356 Second Avenue
NEW YORK CITY

JACOP SCHIFF

İNSANSEVER VE İŞADAMI

«**New York Şehri Yahudi Cemaat Kütüğü, 1917 - 1918**»den iktibas (s. 1018 ve 1019)

Schiff Jacop - Henry 1847'de Almanya'da Francfort-sur-Main'de doğdu ve tahsilini burada yaptı. 1865 de Amerika'ya gitti, New York'ta yerleşti ve bir bankanın müdürlüğünde görev aldı. 1873'te Avrupa'ya döndü ve bellibaşlı Alman bankalarının bazılarıyla ilişkiler kurdu. Amerika'ya dönüşünde New York'taki **Kuhn - Loeb ve Şsı**. bankasına girdi ve birkaç sene içinde bunun başına geçti. Bu firma «**Union Pacific**» demiryollarını inşa ettii Ve o zamandan bu yana da Amerikan demiryollarına büyük ilgi duyuyor.

Bay Schiff muhtelif çıkar grupları arasında yıkıcı rekabetin önüne geçmek için, «**Bothem Security Cy**»-nin kurulmasına önayak oldu. 1904 - 1905'de **Kuhn - Loeb ve Şsı.**, Japon askerî masraflarını finanse ederek Ruslar karşısında Japonlar'ın muzaffer olmasını sağladı. **Bay Schiff**; **Central Trust Cy, Western Union Telegraph Cy, Wells Fargo Exspress Cy** gibi sayısız şirketin yöneticisi olduğu gibi, New York Ticaret Odası'-na da birçok defalar başkanlık etmiştir.

Bay Schiff sosyal yardım faaliyetleriyle ve gençlerin eğitimine verdiği önemle de tanınır. Ancak burada, bu kabil faaliyetlerinden yalnız bazılarını saya-

biliriz. Columbia'da Sosyal İktisat Kürsüsü'nü kuran, Harvard'da Yahudi Araştırmaları Enstitüsü'nün bina ve gerekli fonunu sağlayan odur. New York'taki Tabiat Tarihi Müzesi'nde Doğu Asya Mevkiini işgal etmiş ve böylelikle doğu milletlerinin tarihi ve yaşama şartları üzerine birçok gezi ve araştırmalar tertiplemiştir. Muhtelif müzelere, bu arada özellikle New York Halk Kütüphanesi'ne Yahudiler üzerine yazılmış kitaplardan teşekkül eden, büyük bir koleksiyon hediye etmiştir.

Bay Schiff mükemmel bir Yahudiseverdir. Yahudi hayatının her safhasında, onun yardımlarına rastlamak mümkündür, özellikle sağlık çalışmalarına ilgi duymaktadır. **Home Montefiore**'nin başkanı **Mont-Sinaî** hastanesinin hamilerindendir. Yahudilerin eğitimiyle çok alâkadar olup, Yahudilerin eğitim seminerinin yeniden düzenlenmesinde, çok önemli rol oynamıştır.

Bay Schiff daima servetini halkının çıkarları için kullanmıştır. OTOKRATIK RUSYA'NIN RAKİPLERİNİ FİNANSE ETMİŞ ve Rusya'yı (1) Amerikan para piyasasından uzaklaştırmak için, bütün nüfuzunu kullanmıştır.

Bunun içindir ki geçen yıl **Bay Schiff** 70. doğum yılını kutladığı zaman, hangi eğilimin sahibi olursa olsunlar bütün Yahudiler, kendisine minnettarlıklarını ifade etmişlerdir.

(1) Sadece Çarlık Rusyası - N.D.L.R,

İÇİNDEKİLER

İkinci Baskıya önsöz 5
Takdim 7

Birinci Bölüm

MEŞRUTİYET HAREKETLERİ VE YABANCI TESİRLER 9

Birinci Kısım

I. MEŞRUTİYET HAREKETİ VE YABANCI TESİRLER 11

İkinci Kısım

II. MEŞRUTİYET HAREKETİ VE YABANCI TESİRLER 53

İkinci Bölüm

BÜYÜK MALÎ ÇEVRELER VE İHTİLALLER 147

Birinci Kısım

FAŞİZM VE PARA KUVVETLERİ 149

İkinci Kısım

ALMAN POLİTİKASINDA PARA 155

Üçüncü Kısım

HİTLER'İ AMERİKALILAR MI FİNANSE ETTİ? 165

Dördüncü Kısım

BANKERLER VE BOLSEVİKLER 177

Besinci Kısım

FRANSIZ İHTİLÂLİ DE MALÎ ÇEVRELERİN ESERİDİR 187

Altıncı Kısım

İHTİLÂLCİ GAZETELERİN KURUCU VE ORTAKLARI 201

Yedinci Kısım

ALDATILMIŞLARIN İHTİLÂLİ 213

Sekizinci Kısım

KAPİTALİZMİN İKİ KUTBU 217

Dokuzuncu Kısım

EKLER 227

EK — I Rus ihtilâlinde Beynelmilel Sermaye 229

EK — II Jacop Schiff 245

OTAĞ YAYINLARI

MİLLİ KÜLTÜR SERİSİ

1 — *İslâm İnancının Temelleri - AKÂİD*
Yazan: Ö. Nesefi, Hazırlayan: M. Seyyit Ahsen
(4. baskı) Fiyatı: 20 Lira.

SOSYAL ESERLER SERİSİ

1 — *Komünist İhtilâle Karşı - TEDBİRLER*
Yazan: Aykut Edibâli (3. baskı) Fiyatı: 12.50 Lira.

2 — *TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKASI NE OLMALIDIR?*
Yazan: Aykut Edibâli (1. baskısı bitti)

BELGELER SERİSİ

1 — *Millet Düşmanlarının İhanet Planları* –
Hazırlayan: Kemal Yaman. (2. baskı)
Fiyatı: 15 Lira.

2 — *ERMENİ MESELESİ VE TÜRKİYE*
Hazırlayan: Abdullah Yaman. Fiyatı: 30 Lira.

3 — *BEYNELMİLEL YAHUDİ*
Yazan: Henry Ford. Fiyatı: 15 Lira.

4 — *ANSİKLOPEDİK MARKSİST SÖZLÜK*
Yazan: Açlan Sayılgan. (3. baskı) Fiyatı: 15 Lira.

5 — *BATI'YI UYARIYORUM*
Yazan: A. Soljenitsin.
Hazırlayan: Yakup Sezer. Fiyatı: 4 Lira.

6 — *TÜRKİYE'DE SOL HAREKETLER*
Yazan: Aclan Sayılgan (3. baskı) Fiyatı: 40 Lira.

ESİR TÜRK İLLERİ SERİSİ

1 — *Doğu Türkistan Dâvası*
Yazan: İsa Alptekin (2. baskı) Fiyatı: 25 Lira.

2 — *TÜRKİSTAN - Rusya ile Çin Arasında*
Yazan: Dr. Baymirza Hayit. Fiyatı: 60 Lira.

EDEBÎ ESERLER SERİSİ

Millî Hikâyeler Demeti :

1 — *KANLIDERE*
(2. baskı) Fiyatı: 12.50 Lira.

2 — *DÜĞÜM*
Fiyatı: 9 Lira.

3 — *HÂN BUYRUĞU*
Fiyatı: 9 Lira

4 — *TABUT*
Fiyatı: 10 Lira.

5 — *GÜN AKŞAM OLDU*
Fiyatı: 12.50 Lira.

6 — *SEBİLHANE BARDAKLARI*
Yazan: M. Ali Taşçı. Fiyatı: 15 Lira.

Millî Romanlar Demeti:

1 — *PERVANELER*
Yazan: Müfide Ferid.
Fiyatı: 11 Lira.

Millî Şiirler Demeti :

1 — *PARMAKLIKLAR*
(1. baskısı bitti.)

2 — *ÇORAK TOPRAK YEŞERDİ*
Fiyatı: 9 Lira.

3 — *YENİ ÇAĞIN YÜRÜYÜŞÜ*
Fiyatı: 9 Lira.

4 — *AKINDAN AKINA*
Hazırlayan: Mustafa Ertekin (2. baskı)
Fiyatı: 10 Lira.

Millî Piyesler Demeti:

1— *ÇATALLI KÖY*
Yazan: Ali Yürük. Fiyatı: 10 Lira.

2 — *BEŞ ÇAYI (Five O'clock Tea)*
Yazan: Aykut Edibâli. Fiyatı: 15 Lira.

İLMÎ ESERLER SERİSİ

1 — *İlmî Gerçekler Işığında - DARVİNİZM*
Abdüllatif Metin - A. N. Field - John N. Moore.
Fiyatı: 15 Lira.

İsteme Adresi :
OTAĞ YAYINEVİ
Hilâliahmer Caddesi No: 4 Tel. 27 73 10
Cağaloğlu — İSTANBUL

Yayınevimizin, siz okuyucularına takdim etmekten şeref duyduğu, **Belgeler Serisi**»nin bu üçüncü kitabı, iki ana «bölüm»den ibarettir.

Kıymetli araştırıcı **Kemal Yaman** Bey'in yetkili kalemi, akıcı üslûbu ve analitik metodun dikkatle uygulanışının mahsulü olan «birinci bölüm»: **meşrutiyet hareketlerinin yabancı güçlerle ilişkisi»** konusunun dürüst ve objektif bir tahlilidir.

Fransız kamuoyunun tanıdığı ve «dünyayı sarsan ihtilâller» konusunda otorite olarak bilinen **Henry Coston**'un yönetiminde çıkmış olan, «**Büyük Maliye ve İhtilâller**» kitabının tercümesi olan, «ikinci bölüm» ise; Fransız, Faşist, Nazi ve Bolşevik ihtilâllerine hayranlık duyan kişiler için tesirli bir «uyarıcı» olacaktır. Ayrıca okuyucuya, ihtilâllerin cenneti (!) ve ihtilâl ekiplerinin sermaye çevreleri ile «karanlık» ilişkilerini öğrenme ve karşılaştırma imkânı verecektir.

Ümit ediyoruz ki, kitabı bitirdiğinizde, Türkiye'de etkilerini hâlâ sürdürmekte olan sosyal hareketlerin, Türkiye'mize neler kazandırıp, neler kaybettirebileceğini pek açık bir şekilde göreceksiniz.

Yayınevimiz, Türk okuyucusuna bu değerli eserin ikinci baskısını da sunmakla büyük bir mutluluk duymaktadır.

FİYATI : 15 LİRA